

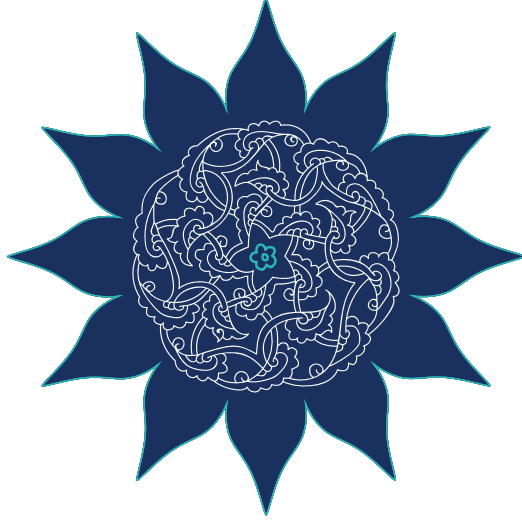
VATAN-I ASLÎ YOLUNDA  
BİR MUTASAVVIF

ŞEYH  
ŞABAN-I  
VELÎ

Haşim Şahin



**BAĞCILAR  
BELEDİYESİ**



VATAN-I ASLÎ YOLUNDA  
BİR MUTASAVVIF

ŞEYH  
ŞABAN-I  
VELÎ

Haşim Şahin



**BAĞCILAR  
BELEDİYESİ**

**VATAN-I ASLÎ YOLUNDA BİR MUTASAVVIF:  
ŞEYH ŞABAN-I VELÎ**

Prof. Dr. Haşim Şahin

ISBN: 978-605-9478-35-9  
İstanbul, 2023

**Bağcılar Belediyesi Adına Sahibi**  
Abdullah Özdemir / *Bağcılar Belediye Başkanı*

**Proje Koordinatörü**  
Volkan Çakmak / *Bağcılar Belediye Başkan Yardımcısı*

**Proje Yürütücüsü**  
Halil İbrahim Şan / *Bağcılar Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Müdürü*

**Editör**  
Doç. Dr. Arif Kolay

**Katkıda Bulunan**  
Murat Arslan

**Yapım Koordinatörü**  
Orhan Memiş

**Görsel Yönetmen**  
Murat Arslan

**Son Okuma**  
AhsenMemiş

**Görseller**  
Gürkan Alkış, Recep Özdirek, Kastamonu Kent Müzesi, TDV İslam Ansiklopedisi,  
Salt Araştırma, M. Erem Çalıkoğlu, Milli Kütüphane, Atatürk Kitaplığı, Hanönü  
Dernekleri Federasyonu

**Baskı**  
Rumi Matbaa, Sertifika No: 51196  
Telefon: +90 212 612 71 72

**Yapım**  
**monad**  
Telefon: +90 216 557 82 87  
www.monadfilm.com / bilgi@monadfilm.com



**Bağcılar Belediye Başkanlığı**  
Güneşli Mahallesi Mahmutbey Caddesi No:97 34200 Bağcılar / İSTANBUL  
Çağrı Merkezi: +90 212 410 06 00  
Bu kitabın tüm yayın hakları Bağcılar Belediyesi'ne aittir. Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.  
İzinsiz basılamaz ve çoğaltılamaz.

## İÇİNDEKİLER

Takdim .....	5
Önsöz .....	7
Giriş .....	11
Anadolu'da Halvetilik .....	17
Şeyh Şaban-ı Veli'nin Hayatı .....	41
Şeyh Şaban-ı Veli'nin Kişiliği .....	69
Şeyh Şaban-ı Veli'nin Külliyesi .....	85
Şabaniyye Tarikatı .....	95
Halveti / Şabâni Erkânı .....	113
Şabaniyyenin Uluları .....	125
Şabaniyyenin İlim ve Edebiyat Dünyası .....	133
Sonuç .....	141
Kaynakça .....	145

## VATAN-I ASLÎ YOLUNDA...



21. yüzyıl dijital çağı günlük yaşamda her türlü kolaylığı sağlamakla birlikte beraberinde büyük toplumsal sorunları da getirmektedir.

Nasıl ki toprak kaybına sebep olan erozyonla mücadele ediliyorsa, aynı şekilde manevi dünyaların erozyona uğramasına yönelik mücadelede büyük önem arz etmektedir.

Günümüzde değişik sorunlarla boğuşan insanlığın, kurtuluş reçetesini dinimiz İslamiyet sunmaktadır. Tüm dünya karşı karşıya kalınan sorunları derinden yaşarken, kutsal kitabımız Kur'an-ı Ke-

rim ve İslam Peygamberi Hazreti Muhammed'in (s.a.v) sünnetinin önemi her geçen gün daha belirgin olarak hissedilmektedir.

Başta ülkemiz olmak üzere İslam dünyasının batılı ülkelerin içine düştüğü toplumsal çözülmeye korunmasında geçmiş ve günümüz arasında köprü vazifesi gören manevi önderlerimizin müstesna yeri bulunmaktadır.

O manevi önderler ki Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda etkili oldular. Gö-nüllü olarak İslam'ın yayılmasına katkıda bulundular. Ayrıca fethedilen topraklarda istikrarın sağlamanın etkili oldular. Bu başarının temelinde "gönül alma" ve "hoşgörü" politikası bulunmaktaydı.

Tasavvuf - tarikat silsilesinin en önemli şahsiyetlerinden olan Şaban-ı Veli Hazretleri de; Fatih Sultan Mehmet'in 1481 yılında vefatıyla Osmanlı semalarından bir yıldızın kaymaya başladığı yıllarda, başka bir yıldız olarak dünyaya geldi. İslam dünyasının en büyük tasavvuf ekollerinden ve tarikatlarından birisi olan Halvetiyye'nin en güçlü şubelerinden birisinin kurucusu oldu. Kastamonu'daki Honsalar Camii'nde ve bugün kendi adıyla anılan Şeyh Şaban-ı Veli Camii'nde vaazlar vermek suretiyle insanları Hak yoluna davet etti. Dertlilerin derdine derman, kimsesizlerin de sığınağı oldu...

İslam tasavvuf geleneğinde Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî, Hacı Bektâş-ı Veli ve Hacı Bayram-ı Veli ile birlikte Anadolu'nun dört kutbundan birisi olarak kabul edilen Şaban-ı Veli'nin, Kastamonu'daki dergâhı yüzyıllar boyunca pek çok mutasavvıfın, şeyh ve dervişin yetişmesini sağlayan bir irfan ocağı oldu.

Şeyh Şaban-ı Veli'nin etkisi yüzyıllar boyunca sadece Kastamonu'da değil, İslam dünyasının değişik coğrafyalarında, Güney Asya, Arabistan ve Balkanlar'a kadar uzanan geniş bir sahada temsil edilmiş, o tasavvufi yönüyle

kendisinden sonra erkânını sürdüren mutasavvıfların haklı övgüsüne mazhar olmuştur.

Şabaniye Kolu aynı zamanda devleti “Hikmetullah” olarak kabul ediyordu. Bu yönüyle devlet idarecileri tarafından da saygı duyulan tasavvuf yolu oldu.

Şaban-ı Veli'nin hayatı ile ilgili ayrıntılı bilgilere, kendisi de Kastamonu'lu ve aynı zamanda dergâhın altıncı şeyhi olan Ömer Fuadî'nin yazdığı Menâkıbnâme-i Şeyh Şaban-ı Veli isimli eserde ulaşabiliyoruz.

Şaban-ı Veli'nin derin iz bırakmasındaki hikmeti, Muhammed İhsan Oğuz'un şu ifadelerinde bulabiliyoruz:

“Mübarek varlığı, beldemiz için büyük şeref ve övünç kaynağı; mânevi kişiliği, tükenmez bir ruhâniyet ve kudsiyet hazinesi; yeryüzünün manevi kutbu ve Allah'ın dostu”.

Örnek şahsiyet ve öğretileri,yetişdirdiği talebeleri vasıtasıyla geniş coğrafyada yaşayan insanlara anlatıldı. Bugün bile Hindistan'dan Balkanlar'a, Mısır'dan Azerbaycan'a kadar tüm İslam aleminde sevenleri ve binlerce müridi bulunmaktadır.

Manevi akademi” vazifesi gören Kastamonu'daki türbesi ile orijinal eserlerin sergilendiği müzesinin bulunduğu Külliyesi insanları çatısı altında birleştiriyor

Pir-i Hatem yani “Son Pir” olarak da anılan Hz. Şaban-ı Veli;

Gelişiniz güle güle  
Gidişiniz güle güle  
Her işiniz güle güle”

Demek suretiyle, insanlığa umut aşılayan iç dünyasını en güzel şekilde yansıtmaktadır.

Bizler de Bağcılar Belediyesi olarak büyük bir sorumluluk duygusuyla onu yad etmek, hatırasını yaşatmak ve öğretilerini gelecek kuşaklara aktarmak adına birbirinden değerli projeleri hayata geçirmeye devam etmekteyiz. Geçtiğimiz yıl alanında uzman öğretim üyelerinin katılımıyla Şaban-ı Veli Sempozyumu düzenledik.

Yine onun abide şahsiyetini ve eserlerini çok daha geniş kitlelere ulaştır-  
mak amacıyla elinizde tuttuğunuz bu çok değerli eseri kültür hayatımıza kazandırmış bulunuyoruz.

Başta eseri kaleme alan Prof. Dr. Haşim Şahin olmak üzere emeği geçenlere teşekkür ediyorum. Şaban-ı Veli'nin hayatı ile öğretilerinin ayrıntılı şekilde yer aldığı eserin binlerce okura ulaşmasını diliyor, sizleri hürmetle selamlıyorum.

Gayret bizden Tefvik Allah'tan.

**Abdullah ÖZDEMİR**

*Bağcılar Belediye Başkanı*



ŞEYH ŞABAN-I VELİ CAMİİ  
H 988 / M 1530

Şeyh Şaban-ı Veli Camii  
Şeyh Şaban-ı Veli Camii  
Şeyh Şaban-ı Veli Camii  
Şeyh Şaban-ı Veli Camii

Yıkık Rabıatın Adını Anımsatır  
41.0. 2020'de yıkılmıştır.  
Bunun yerine bir diğer  
kuvvetli, 11.04.2021  
gününde tamamlandı.  
11.04.2021

Şeyh Şaban-ı Veli Camii  
Şeyh Şaban-ı Veli Camii  
Şeyh Şaban-ı Veli Camii  
Şeyh Şaban-ı Veli Camii

## ÖNSÖZ

*"Başka bir gölgenin bulunmadığı Kıyamet gününde Allah Teala, yedi insanı, arşının gölgesinde barındıracaktır: Adil devlet başkanı, Rabbine kulluk ederek temiz bir hayat içinde serpilip büyüyen genç, Kalbi mescitlere bağlı Müslüman, Birbirlerini Allah için sevip buluşmaları da ayrılmaları da Allah için olan iki insan, Güzel ve mevki sahibi bir kadının beraber olma isteğine "Ben Allah'tan korkarım" diye yaklaşmayan yiğit, Sağ elinin verdiğini sol elinin bilemeyeceği kadar gizli sadaka veren kimse, Tenhada Allah'ı anıp göz yaşları döken kişi."*

*(Buhari, Ezân, 36)*

Halvetiyye 15. yüzyılda kurulan ve etkisi günümüze kadar devam eden, İslam düşüncesini ve tasavvuf hayatını derinden etkilemiş büyük tarikatlardan birisidir. İslamiyet'in erken dönemlerinden beri bilinen bir metodun Pir Ömer Halvetî ile şekillenmesi ve Seyyid Yahyâ Şîrvânî ile tekamülünü tamamlaması suretiyle vücuda getirilen Halvetiyye, günümüzdeki Azerbaycan'ın sınırları içerisinde doğan bir Türk tarikatıdır. Tarikat, bilhassa Şîrvânî'nin halifeleri vasıtasıyla ilk önce Anadolu'ya, ardından Balkanlar, Suriye, Mısır, Sudan, Habeşistan ve Güney Asya'ya kadar uzanan geniş bir coğrafyada etkili olmuştur. Anadolu'da muhtelif şubeler ve kollar vasıtasıyla temsil edilen, çok sayıda tarikatın temelini oluşturduğu için "tarikat fabrikası" olarak anılan Halvetiyye'nin en önemli temsilcilerinden birisi de günümüzde Kastamonu'da türbesi bulunan ve şehrin manevi koruyucu kabul edilen Şeyh Şaban-ı Veli'dir.

Şaban-ı Veli'nin hayatı hakkında verilen bilgiler ana hatlarıyla, Kastamonu'daki dergahın altıncı şeyhi olan Ömer Fuadî'nin kaleme aldığı Menâkıbnâme'ye dayanır. Söz konusu bu eser, şeyhin hayatına dair en önemli kaynaktır. Bu menâkıbnâme dışında Şeyh Şaban-ı Veli'nin hayatından bahseden kaynakların sayısı hayli azdır. İşte bu kaynak azlığından dolayı gerek yaşadığı dönemde gerekse sonraki yüzyıllarda geniş bir etkiye sahip olmuş bu büyük velinin

hayatı hakkında çok detaylı bilgiler verebilmek ne yazık ki mümkün olmamaktadır. Bu kaynak azlığının nedeni ise hiç şüphesiz şeyhin münzevi bir hayat sürmesi, sık sık halvete girmek suretiyle kendisini halktan soyutlaması ve şöhretten uzak bir hayat sürmeyi tercih etmesinin etkili olduğu tahmin edilebilir. Nitekim Ömer Fuadî'nin Menâkıbnâme'nin girişinde eserini neden yazdığını açıkladığı bölümdeki çekinceler, hatta uzunca bir süredir tuttuğu notları kitap haline getirmekten vazgeçme aşamasına gelmesi de işte bu halvet tavrının bir neticesi olsa gerektir.

Bununla birlikte yakın dönemde Şeyh Şaban-ı Veli'nin hayatı hakkında gerek Halvetiyye tarikatının bütünü içerisinde gerekse müstakil, bazı monografiler kaleme alınmıştır. Halvetiyye'nin muhtelif kolları ve bilhassa Şeyh Şaban-ı Veli'ye dair en fazla çalışma yapan isim, Yunus Emre'ye dair yaptığı çalışmalarıyla da yakından tanıdığımız Dr. Mustafa Tatçı'dır. Onun çalışmalarının haricinde Abdulkerim Abdulkadiroğlu, H. Nihal Yazar, Mustafa Kara, Muhammed İhsan Oğuz gibi isimler de konuya dair önemli eserler kaleme almışlardır. Bu çalışmaların hemen hepsinin ortak özelliğın Menâkıbnâme merkezli olarak Şeyh Şaban-ı Veli'nin hayatını konu edinmeleri ve aynı zamanda şeyhin mensubu olduğu Halvetiyye tarikatının tarihi seyirini ele almalarıdır.

Elinizdeki bu mütevazı çalışmanın amacı da, akademik bir kaygı taşımaksızın Halvetiyye tarikatının ilk yıllarını, Şeyh Şaban-ı Veli'ye kadar uzanan süreci ana hatlarıyla ele almak, daha sonra Şeyh Şaban-ı Veli'nin biyografisini oluşturmak ve kendisinden sonra Halvetiyye'nin nüfuz ettiği sahaları genel hatlarıyla değerlendirmektir. Şeyh Şaban-ı Veli, Halvetiyye'nin Cemâliyye kolunun Şabaniyye kolunu kurmuştur. Bu kol sonraki yıllarda Osmanlı tasavvuf düşüncesinde payitaht İstanbul başta olmak üzere geniş bir coğrafyada geniş tesisler bırakmıştır. Şabaniyye üzerinden Karabaşiiyye, Nasuhiyye gibi büyük şubeler türemiştir.

Şeyh Şaban-ı Veli'nin etkisi yüzyıllar boyunca sadece Kastamonu'da değil, İslam dünyasının değişik coğrafyalarında, Güney Asya, Arabistan ve Balkanlar'a kadar uzanan geniş bir sahada temsil edilmiş, o tasavvufi yönüyle kendisinden sonra erkânını sürdüren mutasavvıfların haklı övgüsüne mazhar olmuştur. Muhammed İhsan Oğuz'un

Şaban-ı Veli için kullandığı: “mübarek varlığı, beldemiz için büyük şeref ve övünç kaynağı; mânevi kişiliği, tükenmez bir ruhâniyet ve ve kudsiyet hazinesi; yeryüzünün manevi kutbu ve Allah’ın dostu” ifadeleri onun sonraki nesiller üzerinde bıraktığı tesirin bir yansıması olarak dikkatimizi çekmektedir.

Her kitabın bir oluşum hikayesi, sebepler silsilesi ve de vakti vardır. Bu sebepler ise teşekkürün asıl sahipleridir. Şeyh Şaban-ı Veli hakkında beni kitap yazmaya teşvik eden değerli dostlarım Doç. Dr. Arif Kolay ve Doç. Dr. Şefik Memiş’e teşekkür ederim. Kitabı yazma sürecinde yardımlarını esirgemeyen kıymetli öğrencilerim Kader Kaya, Sema Dülgâr ve Ecem Mutlu’ya da ayrıca teşekkür ederim. Şüphesiz ki en büyük teşekkür, kendilerine ayırmam gereken vakti akademik çalışmalarına ayırdığım, ancak beni her zaman içtenlikle destekleyen eşim Asuman’adır. Son olarak kitabın basımını üstlenen Bağcılar Belediyesi’ne de teşekkür ederim.

**Prof. Dr. Haşim Şahin**

*Eskişehir, Kasım 2023*



## GİRİŞ

*Görüp hâlât ile devrânımız dahl itme ey zâhid  
Bize nûr-ı celi Sultân Şa'bân-ı Veli'dendir*

*Vassâf*

Şeyh Şabân-ı Veli, Halvetiyye geleneğine mensup, yetiştirdiği talebeleri ve kurmuş olduğu tarikat vasıtasıyla Osmanlı tasavvuf kültüründe derin izler bırakmış büyük mutasavvıflardan birisidir. O, İslam tasavvuf geleneğinde Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî, Hacı Bektâş-ı Veli ve Hacı Bayram-ı Veli ile birlikte Anadolu'nun dört kutbundan birisi olarak kabul edilir. Şabaniyye'nin içinden türediği Halvetiyye ise, her ne İran sınırları içerisinde olsa da etkisi itibarıyla Anadolu'da faaliyet gösteren en eski tarikatlardan birisi olup, muhtelif kolları vasıtasıyla çok geniş bir alana nüfuz etmiştir. İşte bu yaygın etkisi nedeniyle olsa gerek bu tarikat için "tarikat fabrikası" tabiri kullanılmıştır.

Halvetiyye tarikatı ilk olarak Ebû Abdullah Sirâceddin Ömer b. Şeyh Ekmeleddin el-Gilânî el-Lâhicî el-Halvetî (ö. 1349) tarafından İran'da kurulmuştur. Aslen Geylan'ın Lahican kasabasında doğan ve Şirvanşahlar ailesine mensup Şeyh Ekmeleddin'in oğlu olan Pir Ömer Halvetî, gençliğinde bir süre İlhanlı hizmetinde bulunmuş, yapılan bir savaşta esir düşmüş, esaretten kurtulduktan sonra ise daha içe dönük bir hayat sürmeyi tercih edip tasavvufa meylederek Ahi Muhammed adıyla bilinen amcası Ebu'l-Füyuzât Kerimüddin Muhammed el-Harizmî'nin yanında tasavvufi eğitimini tamamlamıştı.

Halvetîyye tarikatının bu ismi almasında adı geçen Ahi Muhammed'in büyük payı olduğu nakledilir. Halveti çevrelerindeki yaygın kabule göre, Ahi Muhammed'in yalnızlık zikrini çok sevmesinden ve insanlardan uzak, tek başına, sık sık halvete girdiği bir hayat sürmesinden dolayı tarikata bu isim verilmişti. İşte bu yönünden kaynaklı olsa gerek, tarikatın tarihinde "Halvetî" lakabıyla tanınan ilk isim de Ahi Muhammed Halvetî oldu. Bununla birlikte halvetin, bir nefis tezkiyesi ve irşad yöntemi olarak Harezmi bölgesinde, Türkmenlerin çok daha yoğun olarak yaşadığı coğrafyalarda erken dönemlerden beri sufiler tarafından bilinen ve tercih edilen bir arınma ve izolasyon yöntemi olduğu malûmdur. Semih Ceyhan'ın "Halvetiyye" başlı-



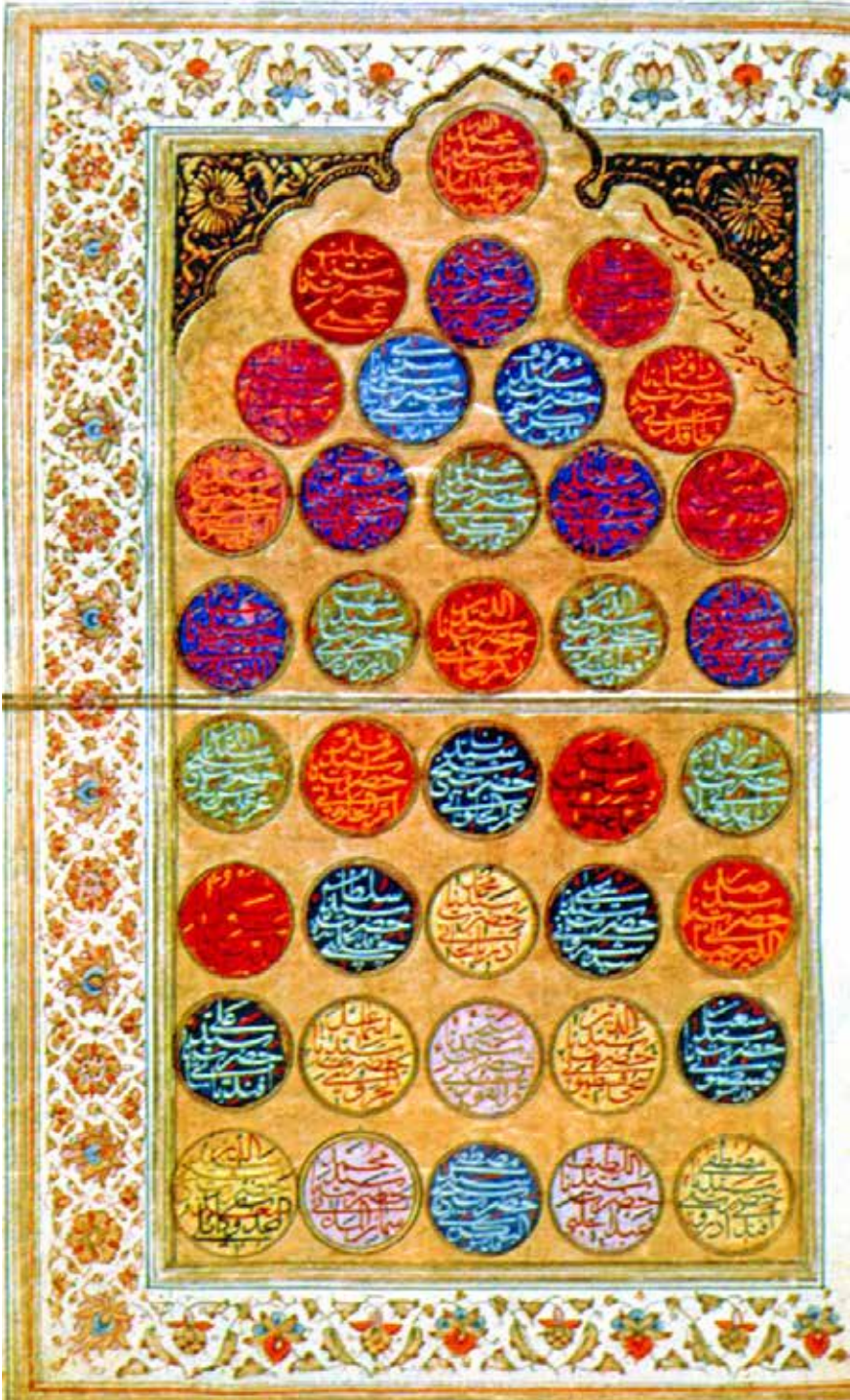
ğı ile, tarikatın tarihine ve erkânına dair kaleme aldığı geniş çaplı çalışmasında da ifade ettiği üzere, halvet, tasavvuf geleneğinde “Hak ile dâimi birlikteliği sağlamak için kalbin Hak’tan başka her şeyden yüz çevirmesi” olarak tanımlanır. İşte kadim zamanlardan beri uygulanan bu yöntem Halvetiyye çatısı altında bir tarikat geleneği şekline ve çok daha sistemli hale getirilmiştir. Halvetiyye tarikatının tarihinden anlaşıldığı kadarıyla bunu gerçekleştiren de yine Ahi Muhammed Halvetî olmuştur.

Pir Ömer Halvetî, amcasının vefatından sonra irşad makamına geçti, ağırlıklı olarak Karakoyunlular Devleti hakimiyetindeki Tebriz yakınlarında, vaktiyle Selçuklu ve Osmanlı topraklarına gelerek çok sayıda mürid yetiştiren ve savaşlardaki cesaretleri ile tanınan Ahi Evren, Geyikli Baba ve Abdal Musa gibi büyük sufilerin yetiştirdiği şehir olan Hoy’da irşad faaliyetinde bulundu. Onun Hoy’dan sonra hac maksadıyla Mekke’ye gittiği, bu süre içerisinde yedi defa haccettiği, daha sonra Mısır’a giderek burada bir süre kaldığı ancak Karakoyunlu hükümdarı Sultan Üveys’in daveti üzerine tekrar geri döndüğü rivayet edilir.

800/1398 yılında vefat eden Pir Ömer Halvetî’nin tıpkı amcası gibi halveti çok sevdiği, insanlardan uzaklaşarak bir ağacın kovuğunda uzlete çekilip ibadet ve zikirle meşgul olduğu söylenir. Onun halvette olduğu sırada sürdürdüğü esmâ-i seb’a yani Allah’ın yedi ismi (Lâ ilâhe illallah, Allah, Hû, Hayy, Hak, Kayyûm, Kahhâr) ile yaptığı zikir geleneği sonraki dönemdeki bazı tarikatlar tarafından da benimsenmiştir. Halvetîyye tarikatındaki yaygın inanca göre, Pir Ömer Halvetî peşpeşe kırk defa halvete girmiş, son erbainini çıkardığı zaman Hz. Peygamber tarafından kendisine kırk adet dal harfi işaretli bir tâc ihсан edilmiştir. Onun tasavvuf ehli içerisinde menekşe renkli çuha üzerine dört terklı dal tâcî giyen ilk sufi olduğu kabul edilir. Bu hadise İbrahim Hâs’ın Erenler Kitabı’nda şu şekilde nakledilir:

*“Nice zaman dağda bir ağacın kovuğunu savmaa edininip oturdu. Asla hayvan eti yemezdi ve ve tevhid-i şerif eyledikde her ne kadar ki hayvanât var ise vühûs ve tuyûr bulunduğu yere gelip toplanırlardı. Oradaki ağaçlar mum gibi ışık saçarlardı. Geceler sabahlara kadar münevver idi. Orada birbiri üzerine kırk erbain çıkarmışlardır. Bu kırk erbain tamam oldukda, sır-ı rûh-ı Resûlullah (s.a.v.) hazretleri kırk elif, yirmi dala işare-*



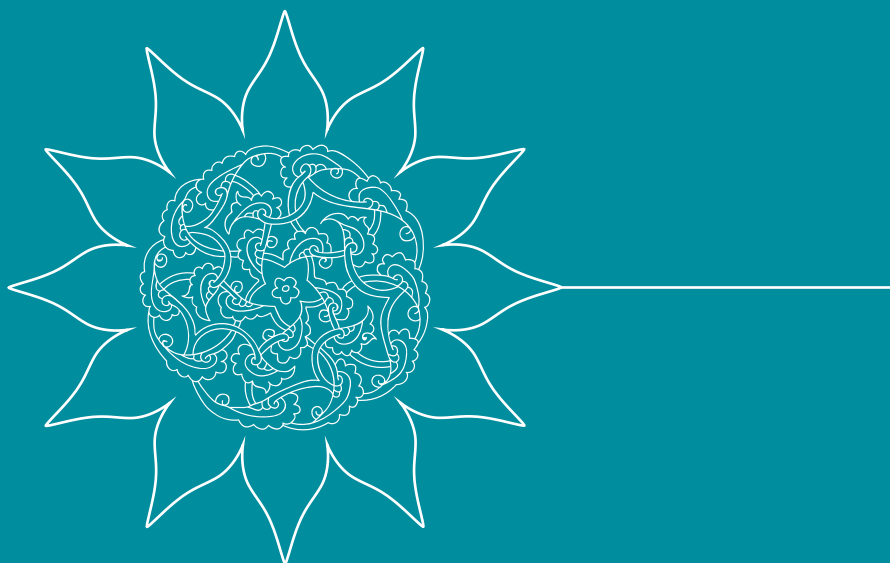


Halvetiyye tarikatı şeceresi (Oriental Miniatures, Tashkent 1980, s. 67) (Kaynak: TDV İslam Ansiklopedisi)

*tiyle vefk-i ihlâs olmak üzere, dâl (risâleli) tâcı ihsan eylediler. Beher terki beş dâl, dört terk, dört âyet olmakla Halvetiyye'nin giydikleri dâl tâcıdır ki Pîr Ömer-i Halvetî giymiştir ve giydirmiştir. Bu tâcı müstehakkına giydirmek, onlardan sünnettir". (Tatçı, Şabân-ı Velî Kitabı, s. 19).*

Halvetiyye, Pir Ömer Halvetî'nin vefatından sonra onun yetiştirmiş olduğu dört halifesi tarafından temsil edildi. Seyfeddin, Zâhirüddin, Bâyezid-i Pürânî ve Ahi Mirem isimlerini taşıyan bu dört halifesinden bilhassa sonuncusu Seyyid Yahyâ-yı Şîrvânî'ye uzanan silsilede önemli bir yer tutar. Hakkında pek çok menkıbe nakledilen ve Ankara Savaşı öncesinde Timur tehlikesi nedeniyle, yaşadığı Heri şehrinde ayrılıp Kırşehir'e geldiği ve burada vefat ettiği bilgisine yer verilen Ahi Mirem çok sayıda halife yetiştirmiştir. Ebû Tâlib el-Mekkî, Pir Tevekkül Sinobî, Amr-ı Rabbânî-i Şîrvânî ve Hacı İzzeddin Türkmânî onun halifelerinden bazılarıdır. Ahi Mirem'in vefatından sonra tarikatın irşad vazifesine sırasıyla Hacı İzzeddin Türkmânî, Şeyh Sadreddin Hiyâvî ve onun halifesi Seyyid Yahyâ Şîrvânî geçmiştir. Aşağıda detaylı şekilde değinileceği üzere, Halvetiyye tarikatı içerisinde Seyyid Yahya Şîrvânî'nin ayrı bir yeri vardır. Azerbaycan ve İran sahasında bu şekilde gelişen Halvetiyye, Anadolu'ya bilhassa Seyyid Yahyâ eş-Şîrvânî (ö. 1464-65) halifeleri vasıtasıyla yayılmıştır. Tarikat, kitabımızın konusunu teşkil eden Şeyh Şabân-ı Velî'ye ise; Seyyid Yahya Şîrvânî'den sonra Pir Muhammed Bahâeddin Erzincânî, Pîr Cemâl Halvetî (Çelebi Halife) ve Bolulu Hayreddin Efendi vasıtasıyla ulaşmaktadır.

Osmanlı topraklarında faaliyet gösteren diğer pek çok tarikat gibi Halvetiyye'nin Anadolu'da yayılmasında da Sultan II. Bayezid'in büyük desteği vardır. Sultan Bayezid'in şehzadeliği sırasında sancakbeyi olarak görev yaptığı Amasya, Zeyniler, Bayramiler, Halvetiler için önemli bir faaliyet merkeziydi. Bunda Sultan Bayezid'in sufilere karşı beslemiş olduğu derin muhabbetin tesirinin varlığı şüphe götürmez. İşte bu nedenle, Halvetiyye'nin Pir İlyas kolunun ilk tekkesinin Amasya'da kurulmuş olması bu açıdan bir tesadüf değildir. Amasya'daki tekkede Pir İlyas Halvetî'den sonra sırasıyla Zekeriyya Halvetî, Abdurrahman Çelebi, Celal Çelebi, Pir Hayreddin Hızır Çelebi, Pir Üveys Çelebi gibi isimler şeyhlik yapmıştır.



ANADOLU'DA

---

HALVETİLİK



## ANADOLU'DA HALVETİLİK

*Kendi nefsinin hevâsına ilim dersin  
Hiç utanman yok mu âlimim dersin  
Yahyâ Şîrvânî*

İran sahasında doğan ve daha ziyade Türkmenler arasında geniş bir kabul gören Halvetiye tarikatının Anadolu'daki ilk temsilcisi, aynı zamanda Seyyid Yahya Şîrvânî'nin müşşidi Sadreddin Hiyâvî'nin talebelerinden Pir İlyas Amasyevî'dir. Emir Timur tarafından Ankara Savaşı sonrasında Anadolu'dan Semerkand'a götürülen ve Şîrvan'a kadı olarak tayin edilen Pir İlyas, Şamahî'da tanıştığı Şeyh Sadreddin'e intisab etmiş, sülukunu tamamladıktan sonra Amasya'ya geri dönerek Gümüşlüoğlu Tekkesi'nde irşad vazifesini üstlenmiş, 1433 yılından vefatına kadar bu vazifeyi sürdürmüştür.



Günümüze ulaşmamış olan Gümüşlüoğlu Tekkesi, Amasya'da bulunan Gümüşlü Camii'nin doğu ve güney taraflarında yer almaktaydı.



Halvetiyye tacı

Pir İlyas'ın faaliyetleri neticesinde, onun gelişinden itibaren Anadolu'da, bilhassa İç Anadolu'daki Niğde, Amasya, Tokat'ta güçlü bir şekilde temsil edilmeye başlayan Halvetiyye'nin Küçük Asya'da yayılıp kök salmasında ve haliyle tarikatın tarihi içerisinde Seyyid Yahya Şirvânî'ye ayrı bir yer ayırmak gerekir. Halvetî geleneğinin pîr-i sâni yani ikinci pir kabul ettiği Seyyid Yahya Şirvanî'nin soyu İsnâaşeriye Şiâsinin on ikinci imamı İmam Musa Kâzım'a dayanır. Bu aziz soyun İslam dünyasındaki sufi silsilelerinin ve büyük mutasavvıfların hemen hepsi için geçerli olduğu bilinmektedir.

Tam Adı Seyyid Cemâleddin Yahyâ b. Seyyid Bahâeddin eş-Şirvânî eş-Şamahî el-Bakuvî olan ve halk arasında Seyyid Yahya Şirvânî adıyla bilinen bu büyük mutasavvıf Azerbaycan sınırları içerisindeki



Şamahı'da doğdu. Babası Seyyid Bahâeddin Şirvanşahlar'ın nakübü'l-eşraflığı görevini ifa etmekteydi. İlk tahsilini babasından aldığı anlaşılan Seyyid Yahya küçük yaşından itibaren kelim, fıkıh, tefsir, akaid gibi dini ilimleri tahsil etti. Tasavvufi terbiyesini Sadreddin Hiyâvî el-Halvetî'nin yanında tamamlamış, şeyhinin büyük teveccühünü kazanmış, onun kızıyla evlenmiş, Bakü'de Şirvanşahlar Sarayı bünyesinde kurduğu dergahında irşad görevinde bulunmuştu. Ailesinin kadim zamanlardan itibaren tasavvuf kültürü ile iç içe olduğu ve bir nevi nakübü'l-eşraflık görevi ifa ettiği belirtilir. Yukarıda sözü edildiği üzere, babası Seyyid Bahâeddin'in Şirvanşahlar ülkesinde ifa ettiği bu vazife, saha sonra Kırım'da Yahya Şirvani'nin küçük oğlu Nasrullah Şirvani tarafından sürdürülmüştür.

Tasavvufi terbiyesini Şamahı'da tekkesi bulunan Şeyh Sadreddin el-Hiyâvî'nin yanında tamamlayan Seyyid Yahya eş-Şirvânî'nin Hz. Peygamber'e kadar uzanan tarikat silsilesi kaynaklarda şu şekilde verilmektedir:



Seyyid Yahya eş-Şirvânî'nin Şirvanşahlar Sarayı'nın arka avlusundaki türbesi

Hız. Muhammed (sav)  
Hız. Ali  
Hasan-ı Basri  
Habib-i Acemî  
Davud et-Tâî  
Ma'ruf-ı Kerhî  
Serî es-Sakatî  
Cüneyd-i Bağdâdî  
Mimşad ed-Dineverî  
Muhammed ed-Dineverî  
Ebû Hafs Muhammed el-Bekrî  
Şeyh Vecîhüddin el-Kadî  
Ömer el-Bekrî  
Ebu'n-Necîb Abdülkâhir es-Sühreverdî  
Muhammed Rükneddin es-Sücâsî  
Şehabeddin Mahmud-ı Tebrizî  
İbrahim Zâhid-i Geylânî  
Ahi Muhammed el-Halvetî  
Pîr Ömer el-Halvetî  
Ahi Mirem Halvetî  
Hacı İzzeddin Türkmânî  
Sadreddin Hiyâvî el-Halvetî.

Seyyid Yahya eş-Şirvânî'nin tasavvuf yoluna girmesi ile ilgili anlatılan menkıbe hayli dikkat çekicidir. Buna göre bir gün arkadaşları ile birlikte çevgan oynarken, buldukları yerden geçen sufilere karşı hayli saygılı davranır ve hayır dualarını alır. Aynı günün akşamında rüyasına Hz. Peygamber girer ve onun tavsiyesi ile tasavvufa meyleder. Bu şekilde başladığı yolculuğu, şeyhinin 1420 yılında vefatı ve Şirvanşah hükümdarı Halilullah Han'ın daveti ile Bakü'de şeyh olmasıyla devam eder.



821/1418'de Şirvanşahların başına geçen ve derviş-siret bir zât olarak tanınan, sufilerin hâmisî Şah Halilullah'ın büyük teveccühüne mazhar olan Seyyid Yahya, Şirvanşah sarayının yakınlarındaki Key-kubad Mescidi'nin bitişiğinde Halvetiliğin Bakü'daki ilk âsitânesini kurdu. Şah Halilullah ile Seyyid Yahya Şirvani arasında bu dönemde gelişen dostluk Azerbaycan sahasındaki iktidar-sufi çevre ilişkilerinin seyri ve bütünlüğü açısından dikkat çekicidir. Nitekim Seyyid Yahya Şirvanî'nin kendisine dua edenlere: "Siz Halilullah Han'a dua edin, zira benim ömrüm onununkine bağlıdır." demesi bu yakınlığın boyutunu açık bir şekilde ortaya koymaktadır.

Yaklaşık kırk yıl boyunca Bakü'deki dergahında irşad vazifesini icra eden Şeyh Yahya Şirvanî'nin bölgedeki Batınî tehdidine karşı ehli sünnetin muhafazasına gayret ettiği, sık sık halvete girdiği, on beş günde bir iftar ettiği rivayet edilir. Onun da tıpkı Pir Ömer Halvetî gibi ömrünün sonlarına doğru sık sık yalnız kaldığı ve halvete girdiği rivayet edilir. Bu durum şeyhin riyazete çok önem verdiğini, müridlerini de aynı terbiye ile yetiştirdiğini gösterir. Kaynaklarda mürid sayısının on bin civarında olduğu ifade edilir. Bu rakam abartılı olmakla birlikte şeyhin nüfuzunu ve gördüğü rağbeti göstermesi bakımından önemlidir.

870/1466 yılında vefat eden Seyyid Yahya Şirvânî, Şifâü'l-Esrâr, Keş-fü'l-Kulûb ve Esrârü't-Tevhid başta olmak üzere bazı eserler kaleme almış, yetiştirdiği halifeleri vasıtasıyla Halvetiyye'nin yayılmasına büyük katkı sağlamış, vefatından sonra Halvetiyye muhtelif kollara ayrılmıştır. Onun kaleme aldığı Vird-i Settâr, Halvetî dergahlarında en fazla okunan eserler arasında yer almaktaydı.

Seyyid Yahyâ Şirvânî, yaklaşık 360 müridine hilafet vermek suretiyle tarikatın hayli geniş bir sahaya yayılmasını sağlamıştır. Şöhreti günden güne daha da artan şeyhin dergahında eğitim almak için İzmir, Afyon, Karaman, Erzincan, Çankırı, Niğde, Kastamonu gibi şehirlerden çok sayıda talibin Bakü'ye gittiği bilinmektedir. Nitekim halifelerinin nisbetleri şeyhin geniş etki alanını göstermesi bakımından dikkat çekicidir. Onun bilhassa Anadolu'da etkili olan talebeleri olarak Ali Alâeddin-i Rûmî (ö. 870/1466), Pir Muhammed Bahâeddin Erzincânî (ö. 874/1470), Dede Ömer Ruşenî (ö. 892/1487), Habib-i Karamanî (ö. 902/1497), Çankırlı Hamza ve Afyonlu Şükrullah (ö.

وَالنَّاسِ فَقَالَ اللَّهُ تَعَالَى كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُنزِلَتْ  
 لِلنَّاسِ وَجَعَلْتُ لِكُلِّ نَبِيٍّ شِرْعَةً وَسَيِّئًا أَرْسَلْتُ  
 بِالْهَدْيِ وَدِينِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدُّنْيَا كُلِّهَا  
 بَيْنَ الشَّرِيعَةِ وَالظَّرِيفَةِ وَالْحَقِيقَةِ وَالْمَعْرِفَةِ بِإِذْنِهِ  
 فَقَالَ اللَّهُ تَعَالَى أَدْعُ إِلَى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحُكْمِ  
 وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ فَصَلِّ عَلَى اللَّهِ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ  
 وَأَصْحَابِهِ الْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ وَالْقَائِمِينَ الْاٰخِيَارِ  
 وَسَلِّمْ تَسْلِيمًا كَثِيرًا قَالَ الشَّيْخُ سَيِّدُ الْعَجَبِ  
 مُؤَلِّفُ هَذَا الْكِتَابِ حَدَّثَنِي الشَّيْخُ الْاِمَامُ الْاٰخِلُ  
 الْاَسْتَاذُ شَخْرُ الْاَيْتَةِ عِيَاثُ الْاَمْنَةِ شَيْخُ الْقُرْبَانِيِّ قَائِمُ  
 زَيْنِ الْجَنَّةِ سَلْمَاءُ الْحَنَاجِ فَيَسُخُ الْاِسْلَامَ وَالسَّلَامِ  
 وَارْتِثَ الْاَنْبِيَاءَ وَالرُّسُلِ قَطَبُ الْحَقِّقِينَ بَعِيَّتَهُ  
 خَلْفَاءُ الرَّاشِدِينَ سَيِّدُ النَّاسِ لَيْكِنْ مَهِيظُ الْاَنْوَارِ الْيَقِينِ  
 حُجَّةُ قَاطِبَةِ الطَّالِبِينَ الشَّيْخُ شَمْسُ الْمَلِكَةِ وَالذِّبْرِ الْاَسْكَمِيِّ  
 رَحْمَةُ اللَّهِ عَلَيْهِ وَهُوَ بَرُّوِيهِ نَفَقَةُ عَرَفَتَهُ عَرَفَ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ  
 الْحَمْدُ لِلَّهِ فِي ذَاتِهِ الْمَبُودِ بِصِفَاتِهِ الْهَادِي بِعَلَامَاتِهِ  
 وَأَيَاتِهِ الَّذِي كَرَّمَنَا بِتَوْحِيدِهِ وَجَعَلَنَا مِنْ خَيْرِ  
 عِبَادِهِ ثُمَّ خَصَّنَا مِنْ خَلْقِهِ بِحَيِّ أَدَمَ فَأَكْرَمَهُمْ  
 وَفَضَّلَهُمْ فَقَالَ اللَّهُ تَعَالَى وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ ثُمَّ خَلَقْنَا  
 مِنْ بَيْنِهِمُ الْاَنْبِيَاءَ وَالرُّسُلِ ثُمَّ فَضَّلَ بَعْضَ  
 الرُّسُلِ عَلَى بَعْضٍ فَقَالَ اللَّهُ تَعَالَى تِلْكَ الرُّسُلُ  
 فَضَلْنَا بَعْضَهُمْ عَلَى بَعْضٍ وَفَضَّلْنَا رَسُولَنَا مُحَمَّدًا  
 صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى جَمِيعِ الْاَنْبِيَاءِ وَالرُّسُلِ  
 فَقَالَ اللَّهُ تَعَالَى وَرَبُّكَ يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ وَيَخْتَارُ  
 وَكَمَا جَعَلَهُ اَفْضَلَ الْاَنْبِيَاءِ كَذَلِكَ اَمَّنَهُ خَيْرًا

Yahyâ-yı Şîrvânî'nin Şifâü'l-esrâr adlı eserinin ilk iki sayfası (Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Efendi, nr. 2283)  
 (Kaynak: TDV İslam Ansiklopedisi)

882/1478)'ın isimleri sayılabilir. Söz konusu bu isimlerden bazıları Anadolu'da Halvetiyye'nin kollarını kurmuşlardır.

Fatih Sultan Mehmed'in -muhtemelen Otlukbeli Savaşı öncesindeki temkinli tavrı nedeniyle- iktidarı döneminde Halvetiyye'nin Osmanlı topraklarında yayılması pek mümkün olmasa da bilhassa II. Bayezid



devrinden itibaren, onun şehzadelik yaptığı Amasya başta olmak üzere Anadolu'da geniş bir nüfuza sahip olduğu gözlenmektedir. Halvetiyye, sufi dostu ve karakteri ile tanınan bu Osmanlı padişahı devrinden itibaren Seyyid Yahya Şîrvânî'nin yukarıda sözünü ettiğimiz halifeleri tarafından geniş bir coğrafyaya yayılmış, kısa sürede Anadolu'daki en etkili tarikat haline gelmiştir.

İşte bu dönemden itibaren Halvetiyye tarikatı, Anadolu'da Molla Habib-i Karamanî'nin yanı sıra Dede Ömer Rûşenî'nin kurduğu Rûşeniye, Cemâl Halvetî tarafından kurulan Cemâliye, Yiğitbaşı Ahmed Şemseddin Marmaravî tarafından kurulan Ahmediye ve Şemseddin Sivasî'nin kurduğu Sivasîye vasıtasıyla devam etmiştir. Söz konusu bu kolların her birinin ayrı ayrı Osmanlı tasavvuf kültüründe derin izler bıraktıklarını ve gerek İstanbul gerekse Anadolu'nun muhtelif şehirlerinde çok güçlü şekilde temsil edildiklerini söyleyebiliriz. Bu kitabın konusunu teşkil eden Şeyh Şaban-ı Veli'nin kurduğu Şâbaniyye, Sünbüliyye ile birlikte Cemâliyye şubesiinden türemiştir. Sözü edilen bu isimlerden Habib-i Karamanî'nin Bayramî şeyhi Muhyiddin Yavsî'nin kızı Rukiye Hatun ile evlendiği ve dolayısıyla Kanuni devrinin kudretli şeyhülislamı Ebussuud Efendi'nin de eniştesi olduğu bilinmektedir. Bu bilgi Halvetî çevrelerin Osmanlı üst yönetimi ile yakın ilişkilerini ortaya koyan güzel bir örnektir.

Mustafa Tatçı, Şeyh Şaban-ı Veli isimli kitabında Halvetiyye'nin Seyyid Yahya Şîrvanî'den sonra beş koldan devam ettiğini söylemekte ve bu kolları şu şekilde vermektedir:

1. *Habib-i Karamanî Kolu*
2. *Alâeddin Ali Ruşenî Kolu*
3. *Dede Ömer Ruşenî Kolu (Ruşeniyye)*
4. *Muhammed Bahâeddin-i Erzincanî Kolu, (Cemâliyye, M. 1497'de vuslat eden Cemâl-i Halvetî tarafından ictihad edilmiştir. Bu şube daha sonra kendi içinde dört koldan devam edecektir.)*
5. *Yusuf Ziyâeddin-i Şîrvânî Kolu (Bu kol 1597'de vuslat eden Şemseddin Ahmed Sivasî tarafından Şemsiyye-i Halvetiyye adıyla devam edecektir.)*



Cemâl-i Halvetî'nin Tefsîrû'l-Fâtiha ve'd-Duhâ adlı risâlesinin ilk iki sayfası  
(Süleymaniye Ktp., Şehid Ali Paşa, nr. 1352) (Kaynak: TDV İslam Ansiklopedisi)

## Cemâliyye

Şeyh Şaban-ı Velî'nin tasavvufi silsilesinde önemli bir yeri olan ve Şabaniyye'nin altyapısını oluşturan Cemâliyye'nin kurucusu Cemâl-i Halvetî'dir. Devrinin önemli âlimleri arasında yer alan Cemâl-i Halvetî, seyr ü sülûkunu Seyyid Yahya Şirvânî'nin halifelerinden Pir Muhammed Bahâeddin Erzincanî'nin yanında tamamlamıştı. Pir Muhammed Bahâeddin Erzincanî, Halvetiyye içerisinde irfanı temsil eden bir kişilik olarak öne çıkmış olup; ona bu vasfını veren şeyhi Seyyid Yahya Şirvanî'nin diğer dört halifesinden Dede Ömer Rüşenî'ye aşkı, Alâeddin Rûmî'ye cezbe, Habib-i Karamânî'ye zühdü, Afyonlu Şükrullah'a ise takvayı verdiği nakledilir. Halvetiyye çevre-



lardan sakınmak akıl sahibi olanlar için gereklidir.” dediği, ancak Uzun Hasan’ın bu sözlere çok sinirlendiği rivayetine yer verilir.

Uzun Hasan’ın bu tavrı üzerine şeyh: “Bizim sözümüzün kıymetini, hayır ve şerrini, bu vakanın zuhurundan sonra anlarsınız. Gerçi şimdi bizi kınıyor ve reddediyorsunuz; ama siz kendinize layık olanı daha iyi bilirsiniz. Bunu kendiniz seçerek sonucuna razı olun.” diyerek adeta savaşın sonucunu tahmin etmiş ve bu konudaki tavrını da net bir biçimde ortaya koymuştur. Bu menkıbenin, savaş öncesinde ve sonrasında Halvetilere karşı mesafeli bir tavır takınan Fatih Sultan Mehmed’i haklı göstermek suretiyle, sonraki dönemlerde Osmanlı topraklarında geniş bir alana yayılacak olan tarikatın meşruiyetini güçlendirme amaçlı olarak, Halvetiyye’nin başlıca kaynaklarından Lemezât yazarı Hulvî tarafından kurgulanmış olması muhtemel gözükmektedir. Bununla birlikte gerçeklik payı göz önüne alındığında ise, asitâneleri Akkoyunlu hakimiyet sahasında bulunan Halvetilerin, bilhassa İstanbul’un fethi sonrasında İslam dünyasının en büyük siyasi gücü ve gaza ideolojisinin temsilcisi olan Osmanlılara karşı yapılan mücadeleyi desteklemediklerini ve Müslüman iki devletin savaşmasına sıcak bakmadıklarını göstermesi bakımından da dikkate şayandır. Nitekim benzer tepkilere gerek Yıldırım Bayezid ile Emir Timur’un gerekse Yavuz Sultan Selim ile Memlukların savaşları sırasında rastlandığını da hatırlatmak gerekir.

İki güçlü Müslüman devlet arasında gerçekleşen Otlukbeli Savaşı sonrasında Osmanlılar ile yapılan barış görüşmelerine Pir Muhammed Erzincani’nin halifelerinden Pir Ahmed’in katılması, Halvetilerin bu süreçte iki İslam devleti arasında barışın tesisi için gayret sarf ettiklerini ortaya koymaktadır. Hulvî’nin, savaşın kaybedilmesi üzerine Uzun Hasan ile Şeyh Muhammed Erzincani arasında geçen görüşme, olayların seyri ve gelişen elçilik süreci ile ilgili olarak eserinde yer verdiği hadise hayli ilginçtir:

*“Olaylar şeyhin dediği gibi çıkmıştı. Uzun Hasan’ın ordusu dağılıp perişan olmuş, atları yorulup yaralanmıştı. Ayrıca oğullarından biri de harp meydanında kalmıştı. Uzun Hasan Bey, mağlup ve perişan halde Şeyh Muhammed’in zaviyesine gelerek ona küstahça,*

*- Bizim halimiz ve akıbetimiz nice olur, deyince şeyh,*



- O, kerem sahibi büyük bir sultandır. O, devlete değil, devrâna taliptir. Sizi asla incitmez, dedi. Sonra Uzun Hasan'ın izni ve onayıyla kendi halifelerinden Pir Ahmed'i elçiliğe gönderdi. Fatih Sultan Mehmed Han, Pir Ahmed'i şeref ve izzetine uygun bir şekilde karşıladı. Akabinde Osmanlı Devleti ile Akkoyunlu Türkmen devleti arasında sulh anlaşması imzalandı.”

Görüldüğü üzere burada Osmanlılar ile Akkoyunlular arasındaki savaşa en başından beri karşı çıkan Şeyh Muhammed Erzincânî barışın da başlıca temsilcisi olmuştur. Bu menkıbe talebeleri vasıtasıyla tarikatı Osmanlı başkentinde güçlü bir şekilde temsil edecek şeyhin bu savaştaki tavrını Osmanlılar lehine gösteren ve dolayısıyla Halvetilerin başından beri bu savaşı istemediklerini ortaya koyan yaklaşımın bir sonucu olsa gerektir. Üstelik barış da yine Halvetiler vasıtasıyla temin edilmiştir. İki devlet arasında barışı temin eden ise köken olarak Hemedanlı olan Pir Ahmed Erzincânî'den başkası değildir. Hayli varlıklı bir şahsiyet olan, babasından kendisine kalan miras ile üç cami ve üç de zaviye yaptırıp, her caminin yanına bir de su kaynağı temin eden, ömrünün büyük bölümünü halvet, uzlet ve riyazetle geçiren Pir Ahmed Erzincânî, şeyhi Pir Muhammed Erzincânî'nin aracılık yapması ve Uzun Hasan'ın da ricası üzerine Osmanlılar ile barış görüşmelerini yürütmek üzere görevlendirilmişti. Hulvî, Sultan ile şeyhin görüşmesini Lemezât'da şu şekilde nakleder:

“Pir Ahmed Osmanlı sultanının huzuruna çıktığında, önce bir aşir miktarı Kur'an-ı Kerim okudu. Sonra, rivayet ve senetlerine dayanarak, gerçekten âlimâne bir tarzda bu ayetleri tahkik ve tefsir etti. Sultan Mehmed Han'a nefesi ve ilmi tesir edince Sultan, sulha razı oldu. Osmanlı Akkoyunlu anlaşmazlığında da sulh için elçilikle yine kendisi gönderilmişti. Huzurunda yine Pir Ahmed'i gören Fatih Sultan Mehmed Han dayanamayıp,

- Bundan başka işe yarar bir insan yok mu ki yine bu zât-ı muhteremi göndermişler, diye istihfaf edici bir düşünce hatırından geçmesi üzerine şeyh, sultana,

- Bu hakir kul, siz sultanıma fakir ve aciz göründüyse bizi bağışlayınız. Bizim ikinci defa huzur-ı hümayunuza çıkmaktan maksadımız, inşaallah iki İslam padişahı arasında kan dökülmesini önleyip, siz sultanlarımı Hak katında hesap vermekten kurtarmaktır, diye buyurmuştu.

Sonra Şeyh hazretleri, Fatih Sultan Mehmed Han'a murakabe ve teveccüh edip sultanın gönlüne bir ateş düşürerek şeyhe büyük bir muhabbet doğmasına vesile oldular. Sultan, itikadını pâk edip onun Allah'ın velilerinden biri olduğuna inandı. Şeyhe,

- Lutfedip bizimle birlikte İstanbul'a gelip, oraları da şereflemdirseniz olmaz mı, diyerek kendisini Osmanlı diyarına davet etti. Şeyh, bu ricayı geri çevirmedi ve sonradan müsait bir zamanında İstanbul'a geldi, Ayasofya Fetih Camii'nde vaazlar ederek padişahla da sarayda sohbetlerde bulundu. Sonra tekrar memleketine döndü." (Hulvi, Lemezât, s. 401-402)



Osmanlılar ile Akkoyunlular arasında geçen Otlukbeli Muharebesi'ni anlatan bir minyatür



Görüldüğü üzere bu menkıbede de Pir Ahmed Erzincânî'nin Fatih Sultan Mehmed'i bilgisiyile ve derinliğiyle kendisine hayran bıraktığı, onun daveti ile İstanbul'a gittiği ve Otlukbeli Savaşı sonrasında barışın bu büyük şeyh vasıtasıyla temin edildiği vurgulanmaktadır. Tüm bu menkıbelere bir bütün olarak baktığımızda Halvetiyye'nin Şirvanşahlar'dan itibaren Akkoyunlular ve Osmanlılar üzerinde de belirleyici bir role sahip olduğunu yahut en azından literatürde bu şekilde gösterilmek istenildiğini söyleyebiliriz. Nitekim aynı kaynakta şeyhin ölümünün 869/1464 yılındaki Erzincan depremi neticesinde gerçekleştiğinin ifade edilmesi bu menkıbelerin sonradan ve kronolojik hata gözetilmeden üretilmiş olabileceğini ortaya koymaktadır. Muhtelif kaynaklarda şeyhin ölüm tarihi 1474 olarak da verilir.

Otlukbeli Savaşı ile ilgili bu menkıbeler, -Hulvî'nin abartılı anlatıları olarak kabul edilse bile- Şeyh Muhammed Bahâeddin Erzincani'nin Halvetiyye tarikatı içerisinde hayli öne çıkan bir şahsiyet olduğunu açık bir şekilde ortaya koymaktadır. O, Osmanlı Devleti ile Akkoyunlu Devleti sınırında yer alan bir şehirde irşad faaliyetini sürdürmüş, vaktini zikir ve ibadetle geçirmiş, selefleri gibi halvete büyük önem vermişti. O, dervişlerine "Her kim Hakk'a vasil olmak dilerse, vücudunu terk edip mevcudun manasıyla manalansın. Bu hali bulup da hamd eyleyen benimle birlikte şehre gelsin." diyerek müridlerini Erzincan Ulu Camii'ne götürmüş ve kırk dervişiyile birlikte bu camide erbaine girmişti. Yaygın kabule göre, bu erbain tamamlanmadan gerçekleşen deprem neticesinde de vefat etmişti.

Hulvî'nin "yakîn nurlarının ulaştırıcısı, mürşidlerin mert ve emini, hidayet ehlinin seçkini, akıl sahiplerinin imamı ve nefis yolunun mücahidi" olarak tavsif ettiği Cemâl-i Halvetî'ye yeniden dönecek olursak; aslen Aksaraylı olan bu zât ilk tahsilini Aksaray'da tamamladıktan sonra İstanbul'a giderek Zeyni şeyhi Hacı Halife'ye intisab etti. Şeyhinin ölümü üzerine önce Karaman'a gelerek Şeyh Abdullah Karamanî'ye, Tokat'ta Şeyh Tahiroğlu'na intisab etti. Tahiroğlu'nun yanında sert bir riyazet yöntemi ile eğitimini sürdürdü ve kırk sufi ile birlikte kazılan bir çukur içerisinde erbaine girdi. Erdebiliyye'ye mensup olan bu zâtın yanında sülûkunu tamamladı. Ancak şeyhinin vefatı üzerine Seyyid Yahya Şirvânî'ye intisab etmek üzere yola çıktı. Bakü'ye ulaştığında Şirvânî'nin vefat haberini aldı. Şeyhin cenaze namazına katıldı. O gece rüyasında gördüğü Seyyid Yahya Şirvânî'nin:



II. Bayezid'in tahta çıkışında doğrudan Cemâl-i Halvetî'nin payı olduğu rivayet edilir.

“- Çelebi, biz marifetullahı Pir Muhammed'e teslim kıldık. Senin nasibin ondadır. Var git, emanetini ondan al!” sözleri üzerine tekrar Anadolu'ya geri dönerek Şeyh Muhammed Bahaeddin Erzincânî'ye intisab etti. Kısa sürede sülûkunu tamamladı.

Cemâl-i Halvetî bu şekilde Pir Muhammed Erzincânî'nin dergahında sülûkunu tamamladıktan sonra şeyhinin görevlendirmesi ile Amasya'ya giderek faaliyete başladı. Onun geldiği sırada Amasya kültürel ve ilmî bakımdan hayli ileri seviyede bir şehir haline gelmişti. Şehrin ilim ve irfan merkezi olmasında bu sırada Amasya sancakbeyi olan Şehzade Bayezid'in büyük payı vardı. İleride II. Bayezid olarak Osmanlı tahtına çıkacak olan şehzadenin Amasya'ya gelen Cemâl-i Halveti ile yakından ilgilendiği hatta kendisine intisab ettiği rivayet edilir.



Sultan ve sufi ilişkileri bağlamında baktığımızda, bu menkıbeler Halvetî kaynaklarının kendi tarikatlarını yüceltme ve Şehzade Bayezid'in şahsında Osmanlı yönetimi ile bağlarının aslında ne kadar güçlü olduğunu ispat gayreti olarak da değerlendirilebilir. Nitekim, Hulvî'nin naklettiği bir menkıbede Sultan II. Bayezid'in tahta çıkışında doğrudan Çelebi Halife'nin yani Cemâl-i Halvetî'nin payı olduğu vurgulanır:

*“... Şehzadenin şeyhe tam bir itikadı vardı ve ona biat etmişti. Kapıcıbaşı Hacı Mustafa Ağa da rüyalarının tabiri ve tesellisi için şeyhle şehzade arasında vasıta durumunda olup, şehzadenin de musahibiydi. Şeyhin de müridlerindendi. Bu zat şöyle naklediyor: Bir gün Şehzade Bayezid beni çağırttı, 1000 dirhem verip beni şeyhe gönderdi. Bana,*

*- Bizim için hayır dua ve himmet eylemesini niyaz ediyoruz. Eğer dileği nedir, diye sorarsa, sen de size malumdur efendim dersin, diye tembih etti. Ben, varıp şeyhin huzuruna çıktım. Şeyhle konuştuğundan sonra şeyh bana,*

*- İnşallah sabahleyin cevabınızı alırsınız, dediler. Sabahleyin tekrar huzuruna vardığımda, Şeyh Çelebi bana,*

*- Şehzade, Karamanlı Mehmed Paşa'nın ortadan kaldırılmasını rica etmişler. İnşallah dileği olacaktır. Bu zat şehzademize zarar vermek dilermiş, hayra tebdil olsa gerektir. Gerçi Vefâzâde onu himaye ediyor, ama sufiler bir yol bulur gibi oldular. Otuz iki günün tamamında, bir büyük olay zuhur edecek ve sonunda Karamanlı Mehmed Paşa'nın izalesi haberi gelecektir, dediler. Geri dönüp bu haberi aynen şehzadeye bildirdim. Şehzade,*

*- Vallahi ne güzel bildiler. O zalim beni katlettirmeye çalışıyor-muş, dedi.*

*Çelebi, bu manaya dikkat çekmekteydi. İstanbul'da ise Karamanlı Mehmed Paşa, Şehzade Cem Sultan tarafını tutuyor ve onu tahta geçirtmek istiyor, bunun için de Karaman'da vali bulunan Şehzade Cem'e el altından haber yolluyordu. O sırada vefat etmiş bulunan Fatih Sultan Mehmed Han'ın ölüm haberini halktan ve devlet ileri gelenlerinden gizliyordu. Akkoyunlu sultanı Uzun Hasan ile Osmanlı arasında harp hali olduğundan, asker Üsküdar'a geçirilmişti. Mehmed Paşa da*

askerle birlikte geçerek, Cem Sultan'la buluşup onu tahta geçirmek planında idi. Sultan Mehmed Han'ın naaşı, otağ-ı hümayundaydı. Karamanlı Sadrazam Mehmed Paşa'nın başında kallavi sadaret kavuğu vardı. İç takkesinde onu koruyan ve Vefâzâde'nin hazırlayıp yazdığı bir vefk vardı. Bu koruyucu vefk terle bozulup silinmişti. Bunun tashihi için adamlarından Mustafa Dede'yi görevlendirdi. Takkesini bu zat ile Vefâzâde'ye göndermişti. O sırada asker ölüm olayını öğrenmiş ve yeniçeriler,

- Padişahımız ölmüş, bizim haberimiz yok, Sadrazam Paşa ise bizi harbe götürüyor. Biz padişahımızı görmek isteriz, diyerek ayaklandılar. Mehmed Paşa öfkelenip asi yeniçerilere ağır sözler söyledi. Asker de bu sözlere tahammül edemedi. Üzerine kılıçla üşüşüp onu orada şehid ettiler. Bu ölüm haberi Şehzade Bayezid'e yani Amasya'ya tam otuz üç günde geldi. Sultan Mehmed'in ölümünün tam kırkıncı günü Şehzade Bayezid de İstanbul'a ulaştı.

Çelebi Halife, Karamanlı Mehmed Paşa'yı izale etmek için teveccüh edip Kahhâr esması ile ona nazar kıldığı için Karaman evliyası mânâ âleminde Çelebi Halife'ye karşı durup,

- Senin maksadın nedir, diye sordular. Çelebi maksadını söyleyince, yanmış ateşli közler atarak onu helak etmek istediler. Çelebi bunları savurdu ise de bir tanesi küçük kızına rastlayıp onun vefatına sebep oldu. Bunun üzerine gayrete gelen Çelebi,

- Sizler niçin bir zâlime arka çıkıyor, yardım ediyorsunuz? Bu hal size yakışır mı, dedikten sonra, Karamanlı Mehmed Paşa'nın yaptığı zulüm ve haksızlıkları anlatınca, Karaman velileri Mehmed Paşa'yı korumaktan vazgeçtiler. Fakat sadece Vefâzâde kaldı. Ona da bu hali arzedenince, o da karşı durmaktan vazgeçti. Böylece Bayezid Han'ın cülûsu gerçekleşebildi." (Hulvî, s. 413-414).

Benzer bir menkıbe Menâkıb-ı Koyun Baba'da bu defa, Şehzade Bayezid'e iktidar yolunu açanın Osmancık'ta yaşayan Koyun Baba isimli velî bir zât olduğu zikredilir. Rivayete göre, Koyun Baba, acil bir şekilde payitahta gitmesi gereken ancak Kızılırmak'ı geçmekte zorlanan şehzadeye yardım ederek onu mucizevi bir şekilde suyun üzerinde yürütmüş ve nehri kolayca geçmesini sağlamıştır. Sultan



Bayezid ise bu yardıma bir teşekkür olarak, padişah olduktan sonra Kızılırmak üzerinde yaptırdığı köprüye Koyun Baba Köprüsü adını vermiştir. Benzer pek çok menkıbeye Sultan II. Bayezid ile sufiler ilişkisi bağlamında rastlamak mümkündür. Bu ve benzeri menkıbeler, Osmanlı padişahının iktidarını sufilere borçlu olduğu fikrinin muhtelif tasavvuf muhitlerinde sıklıkla dillendirildiğini ortaya koymaktadır.

Bununla birlikte Şehzade Bayezid'in gerçekten de padişah olduktan sonra "Çelebi Halife" lakabıyla tanınan Şeyh Cemâl-i Halvetî'yi İstanbul'a davet ettiği malumdur. Bu durum sufilere yakınlığı ile bilinen Sultan Bayezid'in Halvetî çevreleri de yakın muhiti içerisine dahil ettiğini ortaya koymaktadır. Sultandan aldığı davet üzerine İstanbul'a gelen Cemâl-i Halvetî, Balat'taki Gül Camii yakınında Kapıcıbaşı Mustafa Ağa'nın evine misafir oldu. Daha sonraki yıllarda camiye çevrilecek olan Gül Camii'nin yakınındaki bu evde bir süre irşad fa-



II. Bayezid tahta geçtikten sonra, Cemâl-i Halvetî'yi İstanbul'a davet etmiş, Cemâl-i Halvetî Balat'taki Gül Camii yakınında Kapıcıbaşı Mustafa Ağa'nın evine misafir olmuştur.



Koca Mustafa Paşa, Kızlar Manastır'ını tamir ettirerek buraya bir cami ve kırk adet hüce, bir medrese, bir hamam ve bir imaret inşa ettirmiştir (Koca Mustafapaşa Külliyesi). Halvetiyye'nin Cemâliyye kolu burada temsil edilmiştir. Cemâl-i Halvetî'den sonra Sünbül Sinan'a izafeten Sünbüllüye kolu burada devam etmiştir.

aliyetinde bulunduktan sonra devrin sadrazamı Koca Mustafa Paşa'nın yine bir kiliseden çevirdiği ve kendisine tahsis ettiği tekkede (Koca Mustafa Paşa Dergahı) ders vermeye başladı. Hüseyin Vassâf, onun İstanbul'da Halvetî ayinini ilk defa icra eden isim olduğunu söyler.

Menkıbeye göre, Koca Mustafa Paşa, padişahın müsaadesiyle İstanbul surları yakınında Yedikule'de yer alan harap haldeki Kızlar Manastır'ını tamir ettirmiş, etrafına bir cami ve kırk adet hücre, bir medrese, bir hamam ve bir imaret inşa ettirerek külliye oluşturmuş, daha sonra da Cemâl-i Halvetî'yi bu külliyenin şeyhliğine getirmiştir. Bu şekilde Halvetiyye'nin Cemâliyye kolu da İstanbul'da temsil edilmiş ve yerleşmiş oldu. Daha sonraki yıllarda banisi Koca Mustafa Paşa'nın adıyla anılacak bu semtte ve adı geçen külliyyede tesis edilen dergah, bu tarihten itibaren Halvetilerin İstanbul'daki en büyük ve güçlü dergahı olmuştur. İşte bu süreç içerisinde dergahının banisi ve hâmisî Koca Mustafa Paşa'nın da şeyhe mürid olduğu bilinmektedir.



II. Bayezid'in veziri Koca Mustafa Paşa'nın inşa ettirdiği külliye, Cemâl-i Halvetî'nin dergahı olmuş, faaliyetlerini

Cemâl-i Halvetî ise güçlü bir tasavvuf geleneğinin İstanbul'daki temsilcisi olmanın yanı sıra, gerek tefsir ve hadis sahasındaki bilgisi ve ilmi yetkinliği gerekse şairliği yönüyle devrinin İstanbul'unun adından en fazla söz ettiren şahsiyetlerinden birisi olmuş, bu durum dergahın İstanbul'un en popüler mekanlarından birisi olmasını sağlamıştır. Cemâl-i Halvetî'nin Koca Mustafa Paşa Dergahı'nda faaliyetini sürdürdüğü dönemde sık sık erbain çıkardığı ve sert bir mücadele yöntemi benimsediği, on günde bir iftar yaptığı; "bizim burada sebep olup, ortaya koyduğumuz mücadelelerin eserleri, müşahede erbabı nezdinde daimî olarak ve kıyamet



burada sürdürmüştür. Cemâl-i Halvetî'den sonra damadı Sünbül Sinan Efendi dergahın şeyhliğini üstlenmiştir.

saatine kadar devam eder gider.” dediği rivayet edilir.

Uzunca bir süre tekkede şeyhlik yaptıktan sonra, 1509 yılında İstanbul'da meydana gelen ve padişah başta olmak üzere tüm ahaliyi endişeye sevk eden, halk arasında büyük bir korku meydana getiren büyük bir deprem ve hemen ardından ortaya çıkan veba salgını üzerine, Sultan II. Bayezid'in ricası doğrultusunda yanında kırk müridi olduğu halde ümmetin selameti için dua etmek amacıyla Kâbe'ye doğru yola çıkan Cemâl-i Halvetî, yolculuğunu tamamlayamadan, Tebük yakınlarında vefat etti ve vasiyeti üzerine buraya defnedildi.



Cemâl-i Halvetî, İstanbul'da Halvetî geleneğinin en güçlü temsilcisi olma hususiyetine sahip olup, iktidarın da desteği ile temsil ettiği tasavvufi düşünceyi başta İstanbul olmak üzere geniş bir sahaya yaymayı başarmıştı. Halvetiyye'nin Cemâl-i Halvetî tarafından temsil edilen ve kendi adıyla anılan kolu olan Cemaliyye, ilerleyen yıllarda Sünbüliyye ve Şabaniyye olarak iki kol halinde temsil edildi. Semih Ceyhan'ın ifadesiyle, "Cemâl-i Halvetî'nin tasavvuf tarihi açısından en önemli özelliği, Halvetiyye tarikatının İstanbul'daki ilk büyük temsilcisi ve İstanbul'da ilk Halvetî ayinini icra eden olmasıdır." Onun önde gelen halifeleri arasında Sünbül Sinan, Kasım Çelebi, Sinâneddin Yusuf Erdebili, Hayreddin Tokadî, Şeyh Üveys Dede, Alâeddin Uşşâkî, Cemâl Efendi, Cemşâh-ı Karamânî, İdris Efendi, Muslihiddin Efendi, Ali Dede, Dâvud Dede, Selahaddin Efendi ve Bayezid Halife gibi isimler sayılabilir.

"Mefhâr-ı aktâb-ı devrân" olarak anılan Cemâl-i Halvetî, Osmanlı tasavvuf tarihinde en fazla eser kaleme alan sufilerden birisi olarak da tanınmıştı. Onun Arapça olarak kaleme aldığı ve genellikle Kur'an tefsiri mahiyetindeki eserlerinden bazıları şu şekildedir: Tefsirü Sûre-i Fâtihâ, Tefsirü Fâtihâ ve'd-Duhâ, Tefsürü Ayete'l-Kürsî, Risâletü Hüviyyeti'l-Mutlakâ, Te'vîlü Hubbü'd-Dünya Re'sü Külli Hatî'etîn, Kitâbü'n-Nûriyye, Risâletü'l-Kevseriyye, Envârü'l-Îlâhiyye, Risâletü'l-İslâmiyye, Sirâcü's-Sâlikîn ve Minhâcü't-Tâlibîn, Envârü'l-Kulûb, Esrârü'l-Vudû, Risâletü'r-Rahimiyye, Şerh-i Hadis-i Erbâin, Sirâcü'l-Kulûb, Divânçe, Fasl fî Adâbi'z-Zikr, Risâle fî İsmeyni'l-Azameyn: Allah ve Rahmân.

Cemâl-i Halvetî, Tebük yakınlarında iken vefat edeceğini anlayınca, yanında bulunan müridlerine kızı Safiye Hatun'un Sünbül Efendi ile nikahlanmasını vasiyet etmişti. Şeyh Yusuf Sinaneddin Sünbül Sinan bu vasiyet çerçevesinde şeyhin kızıyla evlendi. Onun vefatından sonra Kocamustafapaşa'daki dergahın şeyhliğini üstlendi. Onun temsil ettiği Sinaniyye, Cemâliyye'den ayrılan ilk şube oldu.

Cemâliyye daha sonraki dönemde kitabımızın konusunu teşkil eden Şabân-ı Velî'nin kurduğu Şabâniyye, Ahmed el-Assâlî (ö. 1639) tarafından kurulan Assâliyye, Muhammed el-Bahşî (ö. 1687) tarafından kurulan Bahşîyye ile birlikte dört kola ayrıldı.

Halvetiyye tarikatının Cemâliyye şubesinin Şabaniyye kolunun kurucusu Şeyh Şaban-ı Veli oldu. Kastamonu merkezli olarak kurulan Şabâniyye, şeyhin vefatından sonra ilerleyen yüzyıllarda pek çok alt kollara ayrılmış, Osmanlı dünyasının muhtelif coğrafyalarında geniş bir etkiye sahip olmuş, Osmanlı coğrafyasının ilmi ve fikri bakımdan



Kocamustafapaşa'da Sünbül Sinan Efendi Türbesi – Fatih/Istanbul

ileri seviyeye taşınmasında Şabanî şeyhleri önemli bir rol üstlenmişlerdir. Şabaniyye ayrıca Cemâliyye'nin günümüze ulaşmasını sağlayan bir tarikat olma özelliğine de sahiptir.

*Aşk bahrı mevc urdu zâhir oldu bu Cemâl  
Ol Kerîm ü ol Rahîm ü ol Habib-i Zü'l-Celâl*

*Gâlib oldu ışk-ı âşık hiç karârı kalmadı  
Cûş edib sahrâya düşdü kıldı izhâr-ı kemâl*

*Çünkü maşrık-ı ezelden zâhir oldu âfitâb  
Nûrlandı nûr bile şems ü duhâ bedr ü hilâl*

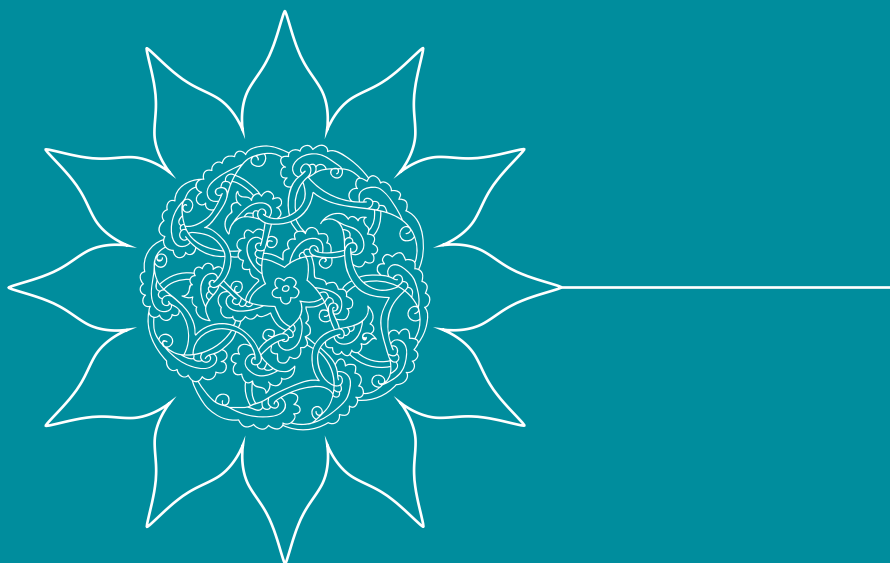
*Aç gözün her zerrede eyle temâşâ-yı cemâl  
Zulmet içinde kalıp görmeyesin kahr u zevâl*

*Mîm-i Ahmed'dir hicâb ol Kibriyâ'nın şehrine  
Ref' eden bulur bekâ milkini hiç olmaz dalâl*

*Nâ-murâd olan kişiye cümle zerrât içre bil  
Feth-i bâb-ı sırr-ı vahdetten ider ol Lâ-yezâl*

*Sen dahi gel ey Cemâl-i Halvetî aşk yoluna  
Terk-i cân eyle revâdır keşf ola tâ sırr-ı hâl*

Cemâl-i Halvetî



ŞEYH ŞABAN-I VELİ'NİN

---

HAYATI



## ŞEYH ŞABAN-I VELİ'NİN HAYATI

*Yegâne kutb-ı zamandır Cenâb-ı Pir Şa'bân  
Ferid-i bağ-i cinândır Cenâb-ı Pir Şa'bân*

*Vassâf*

### Doğumu ve Çocukluğu

Halvetiyye tarikatının Şabaniyye kolunun kurucusu olan Şeyh Şaban-ı Veli, Osmanlı tahtında Fatih Sultan Mehmed yahut Sultan II. Bayezid'in bulunduğu yıllarda Kastamonu'nun Taşköprü ilçesine bağlı Harmancık Mahallesi'nin Çiftelacılar Sokağı'ndaki bir evde doğdu. Bu adres Abdulkerim Abdulkadiroğlu tarafından, "Taşköprü



ilçesinin Gökçe ağaç Bucağı'na bağlı Çakırçayı Köyü'nün Cimdar Mahallesi" şeklinde verilir. Söz konusu mahalle günümüzde Hanönü Mahallesi'nin sınırları içerisinde bulunmaktadır.

Seyyid, Hacı, Şeyh, Pir gibi unvanlarla tanınan Şeyh Şaban-ı Veli'nin doğum tarihine dair kaynaklarda verilen bilgiler farklılık gösterir. 1481, 1497 ve 1499 yılları onun doğum yılı olarak verilen tarihlere dir. Kendisine Şabân isminin babası tarafından verildiği tahmin edilmektedir.

Hayatının erken dönemleri hakkında pek bilgi olmayan şeyhin, küçük yaşta anne ve babasını kaybettiği ve bir hanımefendi tarafından evlatlık olarak yetiştirildiği, ilk tahsilini onun yanında gördüğü ve



Şeyh Şaban-ı Veli'nin doğduğuna inanılan Kastamonu Hanönü ilçesi, Yukarı Çakırçayı Köyü, Kapan Mahallesi



Kur'an eğitimini yine onu evlatlarından ayırmayan bu hayırsever hanım vasıtasıyla aldığı rivayet edilir. Onu küçük yaşından itibaren sahiplenip okutması adı geçen hanımın varlıklı bir kimse olduğu kanaatini uyandırmaktadır. Şeyh Ömer Fuâdî, Şeyh Şaban-ı Veli'yi evlat edinen bu hayırsever hanımı Hz. Peygamber'in sütannesini Hz. Halime ile kıyaslamakta, şeyhin annesiz ve babasız büyümesini de yine Hz. Peygamber ile mukayese etmektedir. Menâkıbnâme'de bu süreç şu şekilde anlatılır:

*“Gönüller açan kıssalardandır ki, çocukluğunda Hz. Resulullah gibi ana ve babadan yetim kalmışlardır. Kendisine bakıp besleyecek akrabasından kimse kalmadığı için fenâ ehli ârifler ve rızâ ehli kâmiller gibi âlemlerin rabbi olan Hudâ huzurunda kimsesiz ve yapayalnız durmaktaydı. Ancak hâlini arz etmese de çaresiz kullarının hâllerini bilen ve onlara bakan kerem sahibi Hudâ'nın feyz ve ilhâmı ile Hz. Resulullah'ı besleyen sütanneleri Halime Hâtun gibi şefkatli bir hanım Hazret-i Sultan'ı alıp evlat edindi ve Allah rızâsı için onu besledi. Bu hanım onu canı gibi severdi. Öğrenme çağına geldiğinde Hazret-i Sultan'ı Kur'an öğrenmeye gönderdi.”*

Bu menkıbe Halvetî/Şabanî kurucu pîri büyüten hayırsever hanımın yerleştirildiği makamın yüceliğini ortaya koymasına, Hz. Peygamber'in sünnetine sıkı sıkıya uyduğu belirtilen pîrin ise, daha çocukluğundan itibaren Resulullah'a benzetilmek suretiyle manevî bir konuma yerleştirildiğini göstermesi bakımından önemlidir. Köklü tasavvuf kültürünü temsil eden tarikatların pek çoğunda benzer yaklaşımlar görülmekte olup, tarikat mantığı açısından bu, tutarlı bir durumdur.

Mustafa Tatçı, Şeyh Şaban-ı Veli'nin anne ve babası vefat ettiği zaman dokuz yaşlarında olduğu kanaatindedir. Şaban-ı Veli'nin hayatına dair en geniş bilgiler, yukarıda kendisinden alıntı yaptığımız, çocukluğunda kendisini tanıma imkânı bulmuş, sonraki dönemde ise Şabanî gelenek içerisinde yetişip, Kastamonu'daki âsitânede şeyhlik yapmış Ömer Fuâdî'nin kaleme aldığı Menâkıb-ı Şerif adlı eserinde yer alır. Şeyh ve dervişlere yakınlığı ile tanınan Sultan I. Ahmed devrinde kaleme alınan bu eserin muhtasar ve mufassal olmak üzere iki şekilde kaleme alındığı bilinmektedir.

## Eğitim Yılları

Şeyh Şaban-ı Veli ilim hayatına dini ilimleri tahsil ederek başladı. Onun bu dönemde adından söz edilen hocalarından birisi, Kastamonu'nun İsfendiyar Mahallesi'ndeki Abdürrezzak Camii'nin haziresinde medfun Osmanoğlu Hoca Veli isimli bir zâttır. Şaban-ı Veli bu alimden tefsir ve hadis okumuştur. Ömer Fuadi, Şeyh Şaban-ı Veli'nin Kastamonu'da eğitim gördüğü bu yıllarda bazen Taşköprü'de ders aldığını, bazen de âlimler şehri olan Kastamonu'ya giderek Kur'an, Tefsir ve Hadis eğitimi gördüğünü, ağırbaşlılığıyla herkesin takdirini kazandığını yazar. Çocukluk ve erken talebelik yıllarında, edebi, güvenilirliği, düzgün davranışları ve güzel hasletleriyle öne çıkmış ve çevresinin takdirini kazanmıştı.



Şeyh Şaban-ı Veli'nin hocalarından biri Abdürrezzak Camii haziresinde medfun Osmanoğlu Hoca Veli isimli zattır.



Şabân-ı Veli İstanbul'a gelerek Fatih Camii külliyesine dahil olan Sahn-ı Seman medreselerinde eğitim alır.

Fotoğraf: Salt Araştırma, M. Erem Çalikoğlu

Bu şekilde Kastamonu ve Taşköprü'de eğitimini tamamlayan Şabân-ı Veli bir süre sonra, devrinde adet olduğu üzere, kendisini yetiştiren hayırsever hanımın da desteği ve teşvikiyle İstanbul'a gelerek Sahn-ı Semân medresesinde eğitim görmeye başladı. Onun İstanbul'da eğitim gördüğü bu yıllarda Sahn-ı Seman Medreselerinin hücrelerinden birisinde ikamet ettiği, sık sık hücresinin kapısını kilitleyip tefekkür ettiği, sessiz sedasız, kendi halinde, içe dönük bir talebe olduğu söylenir. Şaban-ı Velî, İstanbul'un fatihi Fatih Sultan Mehmed tarafından dönemin İslam dünyasında en etkili eğitim kurumu olarak inşa ettirilen ve Osmanlı medeniyetinin o dönemdeki incisi mahiyetin-

de olan bu medreselerde yaklaşık dokuz yıl boyunca devrin büyük âlimlerinden ders almış, bilhassa dinî ilimler sahasında bilgi ve tecrübesini artırmıştır.

Onun İstanbul'da yaşadığı dönem, fetih sonrasında şehrin yeniden imar, iskân ve ihya edildiği, İslam dünyasının muhtelif yerlerindeki âlimlerin bu kutlu beldeye davet edildikleri, gerek İslam kültür havzalarından gerekse İtalya'dan gelen önemli bilim adamları vasıtasıyla kültürel hayatın günden güne daha da canlandığı bir döneme tekabül ediyordu. Bilhassa Sultan II. Bayezid'in gayret ve teşvikleri neticesinde İstanbul, muhtelif tarikatların kentin farklı bölgelerinde tekke ve zaviyeler kurdukları, İslam dininin irfani yönünün toplum nezdinde hâkim kılındığı bir devir olma özelliğine de sahipti. Bayramiler, Zeyniler, Vefâiler, Kadiriler Osmanlı topraklarında güçlü bir tasavvuf kültürü meydana getirmişler; Halvetiler de İstanbul merkezli olarak II. Bayezid devrinde çok daha güçlü hale gelmişlerdi. Şeyh Şaban-ı Veli işte böylesine kültürel bakımdan zengin bir şehirde ilim tahsil etmiş, anlaşıldığı kadarıyla tekke muhitinden de uzak kalmamıştı.

Bu şekilde İstanbul'da eğitim hayatını sürdüren ve hatırı sayılır bir arkadaş çevresine sahip olan Şeyh Şaban-ı Veli, yukarıda kendisinden kısaca bahsettiğimiz Halvetî-Şabânî yolunun önde gelen isimlerinden Şeyh Ömer Fuâdi Efendi'nin naklettiği bir rivayete göre, bir gece rüyasında "Vatan-ı aslînize gidiniz" denilmesi üzerine 1519 yılında yanında bazı dostları olduğu halde memleketi Kastamonu'ya dönmek üzere yola çıkmış, işte bu yolculuk onun tasavvufi hayatını şekillendirmiştir. Anlatıldığına göre, İstanbul'daki hayatının son zamanlarında gönlünde bir boşluk hissettiği için tasavvuf yoluna girip bir şeyhe intisab etme arzusu hayli alevlenmişti. Onun bu süreçte devrin önde gelen mutasavvıflarından bazıları ile görüştüğü, onların tavsiyelerini aldığı bilinmektedir. Onun bu manevi arayış içerisinde olduğu sırada adını ve şöhretini duyduğu şeyhlerden birisi de Halvetiyye tarikatının Cemâliyye kolunun kurucusu Aksaraylı Cemâl-i Halvetî'nin halifelerinden olup Bolu'da irşad vazifesini sürdüren Halveti şeyhi Konrapalı Hayreddin Efendi idi. Nitekim Şaban-ı Veli'nin İstanbul'dan ayrıldıktan sonra Bolu yakınlarına geldiği sırada, doğrudan Hayreddin Efendi'nin dergahına girmesi tesadüf olmasa gerektir.



Bolu'da irşad vazifesini sürdüren Halvetî şeyhi Hayreddin Efendi'nin kabri.

## Konrapalı Hayreddin Efendi

Hayatının erken dönemleri hakkında pek bilgi sahibi olamadığımız Şeyh Hayreddin Efendi, dini ilimler konusunda iyi bir eğitim aldıktan sonra, Bursa'da Sultan Murad Medresesi'nde müderrislik yapmış, daha sonra İstanbul'a giderek Cemâl-i Halvetî'nin manevi terbiyesi altına girmişti. Onun Cemâl-i Halvetî'ye intisab ettiği sırada Sünbül Sinan da aynı şeyhin dergahında seyr ü sülûkuna devam etmekteydi. Bir süre sonra Cemâliyye'nin iki büyük kolunu meydana getirecek olan iki pirdaştan Hayreddin Efendi, seyr ü sülûkunu tamamladıktan sonra, kısa süreliğine Sünbül Efendi'nin şeyhlik yaptığı Koca Mustafa Paşa Tekkesi'nde bazı görevler üstlendi. Daha sonra şeyhinin verdiği hilafet göreviyle Amasya'ya giderek buradaki Mahmud Çelebi Tekkesi'nde şeyhlik yapmaya başladı.

Amasya'da da çok uzun süre kalmayan Hayreddin Efendi, bir süre sonra tekkenin şeyhliğini Mehmed Efendi'ye devredip Bolu'ya geldi. Halvetiyye geleneğine uygun olarak, inziva hayatını seven, az konuşan, keşif ve keramet sahibi bir şahsiyet olarak bilinen Konrapalı Hayreddin Efendi, Bolu'da ve günümüzde bir il olmakla birlikte o vakitlerde Bolu'ya bağlı bir yerleşim yeri olan Düzce'de şeyhlik yapmaya başladı. Onun, dergahında çok sayıda mürid yetiştirdiği ve hilafet vererek muhtelif şehirlere gönderdiği bilinmektedir. Şeyh Hayreddin Efendi yaşadığı dönemde Halvetiyye'nin Cemâliyye kolunun Bolu ve Düzce'deki en güçlü temsilcilerinden birisiydi.

İstanbul'dan yola çıkan Şabân-ı Veli, yanında yakın arkadaşı ve aynı zamanda tarikat kardeşi Bolulu Muslihiddin Efendi olduğu halde Şeyh Hayreddin Efendi'nin dergahına uğramış, burada misafir olmuş, sohbetinden çok etkilendiği şeyhin müridi olmuştur. Şeyh Şabân-ı Veli'nin bir akşamüzeri Bolu'ya vardığı sırada Hayreddin Efendi'nin verdiği bir vaaza katıldığı, ardından da düzenlediği zikir meclisine katıldığı, vaaz sırasında Hayreddin Efendi'nin bir ayetin tasavvufi tefsirini gönlünü fethedecek şekilde, daha önce hiç karşılaşmadığı bir tarzda açıklaması üzerine kendisinden çok etkilendiği ve Kastamonu yolculuğunu uzunca bir süre ertelediği rivayet edilir.

Bu karar, gönlünü irfan yoluna adamaya hazır genç âlimin aynı zamanda Halvetiyye yoluna dahil olması, aradığı şeyhi Bolu'da ve



Cemâliye dergahında bulması anlamına da geliyordu. Yaklaşık 1519 yıllarında gerçekleştiği ifade edilen bu hadise neticesinde Hayreddin Efendi'ye intisab eden Şaban-ı Veli, yaklaşık on iki yıl boyunca şeyhinin dergahında hizmet edip seyr ü sülûkunu tamamladı. Bu hadise, İstanbul'dan Bolu'ya kadar uzanan süreçle ilgili olarak, Ömer Fua-dî'nin Menakıpnameşi'nde şu şekilde nakledilmektedir:

*"... makâm-ı hayrette iken vatan-ı aslînize gidin diye vâkıâlarında açıkça tenbih vaki olur. Onlar da Kastamonu semtine gitmeye azimet ettiler. Ve dahi Hayreddin Efendi nefsi Bolu'da irşad ederler idi. Ve Aziz sılaya giderken Hayreddin Efendi'ye uğrayıp arz-ı hâl ederim deyip, İstanbul'da hatırâ ederdi. Bi-emrillah yoldaşları ile Aziz'in yolları onların olduğu mevzie uğrayıp ve dervişlerin şevkle etdikleri tevhidleri işidip onlara yakın yerde kondular. Fi'l-hâl yoldaşları:*

*'Gelin sûfilerin tevhidlerine varalım', dediklerinde, Şa'ban Efendi'nin dahi muradları Sultana sabah buluşmak iken derûnlarında olan cezbe ve aşk-ı ilâhi galebesiyle el'an varmaya külli meyl etdiler ammâ cibillet-i asliyyelerinde âkil ve ehl-i hikmet olmakla sûretâ meyl göstermeyip bir remz-i latîf itibâr edip sûfilerin yanlarına ve tevhidlerine varırsınız. Ve lâkin onların cezbeleri gâlibdir. Kalbinde nûr-ı iman ve şevk-i ilâhî ziyâde olanlara cezbe salıcak:*

*' Onlar bir zencirci taifedir, kendi tarikatlarına ve silsilelerine çekerler, gafil olman, sonra hal müşkil olur' deyip varmadan ihtiras suretinde oldular. Amma yoldaşları zikrullah meyl edip:*

*' Kalkın gidelim, niye kâdirlerdir' diye cümlesi varıp halâka-i zikre dâhil olub, badehu:*

*' Şabân Efendi size demedi mi, onlar zencircidir, bana bir hâl oldu ki aslâ gitmeye dermânım kalmadı. Hakîr sabah varırım, diye, onları bârhânelerine gönderib kendileri onda kaldı. Ve sabah namazından sonra vird-i şerîfe ve işrâk namazına hazır olup ve ehl-i ferâset ve gerçek tâlib olup pâk-nazâr olmakla ve ilhâm-ı Hak'la Azizin hâlini ve kadrini bilip ve derûnlarında olan derd-i ilâhiye dermân olanlardan olacağını dahi anlayıb*



Şeyh Şabân-ı Veli'nin intisab ettiği Şeyh Hayreddin Efendi'nin kimliği konusunda farklı görüşler yer almakta. Bolu'da medfun olan Hayreddin Efendi'nin Konrapalı olduğu, Şeyh Şabân-ı Veli'nin müridi olan Hayreddin Efendi'nin ise Tokatlı olup Bursa'da Ahmed Paşa Camii'nde medfun olduğu muhtemeldir.

*fi'l-hâl tarikat üzere biat edip ve galebe-i fenâ ile cümle mallarını nefsi nefiseleri gibi azize teslim edip ve yoldaşlarını ve sair dünyâ fikirlerini terk edip Hazret-i Ebû Bekri's-Sıddîk gibi sıdk ile terk ü tecride kadem basıp maksad-ı aksâları rızâ-yı Hak ve vüsûl-ı zât-ı mutlâk olup ve şeyh elinden hırka-i irâdet ve tâc-ı izzet giyip ve kemer-i gayreti yedi yerden kuşanıb ve cân ile hizmete bel bağlayıp tezkiye-i nefis ve tasfiye-i kalb ve tecelliye-i rûh ve tahliye-i sır ile gencine-i kalblerinde olan tılsımâtın fethine azîmet ettiler.*

Şeyh Şaban-ı Veli'nin intisab ettiği, burada sözünü ettiğimiz Şeyh Hayreddin Efendi'nin kimliği konusunda son dönemde yapılan çalışmalarda bazı farklı görüşler yer almaktadır. Halvetî kaynaklarının bazılarında adı geçen Hayreddin Efendi'nin Tokatlı olduğu zikredilirken, bazılarında ise Bolulu/Konrapalı olduğu şeklinde görüşler



bulunmaktadır. Halvetiyye'nin önde gelen kaynaklarından Hulvî, Şaban-ı Veli'nin şeyhi olan Hayreddin Efendi'nin Bolulu olduğunu, Tokatlı olan Hayreddin Efendi'nin ise onun şeyhi değil müridi olduğunu yazmaktadır. Şaban-ı Veli'nin çağdaşı olan Nev'izâde Atâyî de aynı şekilde Şaban-ı Veli'nin şeyhinin Hayreddin Konrapavî olduğunu belirtmektedir. Hayreddin Tokadî'nin ismini şeyh olarak zikreden ilk isim ise Şeyh Ömer Fuadî'dir. Bu durum söz konusu bilginin sonraki devirde yazılan kaynaklarda da tekrarlanmasına ve yaygın bir hal almasına neden olmuştur. Buradan hareketle muasır kaynakların ifadelerinden hareketle, Şeyh Şaban-ı Veli'nin intisab ettiği ve Bolu'da irşad faaliyetinde bulunan şeyhin Hayreddin Konrapavî olduğu anlaşılmaktadır.

Yukarıda da belirtildiği üzere, Lemezât-ı Hulviyye'nin müellifi Mahmud Celâleddin Hulvî başta olmak üzere, bazı kaynaklarda ise sözü edilen Hayreddin Tokadî, Şeyh Şaban-ı Veli'nin şeyhi değil mürididir. Buna göre, Tokat'ta doğan Hayreddin Tokadî, Bursa'da yaşamış, gençliğinde Şeyh Şaban-ı Veli'ye intisab ve hizmet etmiş, daha sonra İstanbul'a gelerek tahsilini tamamlamıştı. Daha sonra tekrar Bursa'ya dönen Hayreddin Tokadî, Muradiye Medresesi'nde müderrislik yapmış, şeyhi Bursa'ya geldiği zaman yine ona hizmet etmiş, daha sonra Bursa'ya gelen Kasım Efendi'ye intisab ederek ondan hilafet almıştır. Sonraki yıllarda bir süre irşad faaliyetinde bulunan Hayreddin Tokadî, 1018/1609-1610 yılında, Sultan I. Ahmed'in Osmanlı tahtında bulunduğu dönemde vefat etmiş, Bursa'da Ahmed Paşa Camii yakınındaki türbesine defnedilmiştir. Şeyh Şaban-ı Veli'nin ilk müridlerinden birisi olduğu anlaşılan Hayreddin Efendi'nin sonraki dönemde diğer Hayreddin Efendi ile karıştırılmış olması kuvvetle muhtemeldir.

Şeyh Şaban-ı Veli'nin Bolu'daki dervişlik günlerine tekrar dönecek olursak, seyr ü sülûkunu sürdürdüğü bu dönemde onun sıkı bir ri-yazet sahibi olduğu, pek çok kerametinin zâhir olduğu ve velâyet sahibi bir kişi olarak tanındığı, vaktinin çoğunu murakabe ve zikir ile geçirdiği, zaman zaman camide vaaz verip halkı irşad ettiği nakledilmektedir.

Şeyh Şaban-ı Veli'yi Bolu'daki dervişlik yıllarında en fazla etkileyen şahsiyetlerden birisi de İstanbul'dan birlikte yola çıktığı pirdaşı ve



Şeyh Şaban-ı Veli'nin Bolu'daki pirdaşı Muslihiddin Efendi'nin Düzce'deki türbesi.  
Ömer Fuâdî bu iki yakın arkadaşı, Hz. Osman ile Hz. Ali'ye benzetir:  
Şeyh Muslihiddin'i Hz. Osman'a, Şeyh Şaban-ı Veli'yi de Hz. Ali'ye benzetmektedir.

aynı zamanda şeyhinin hemşehrisi olan Konrapalı Muslihiddin Efendi'dir. Ömer Fuâdî'nin bu iki yakın arkadaşı Hz. Osman ve Hz. Ali'ye benzetmesi dikkat çekicidir. O, Şeyh Muslihiddin'i "Hz. Osman gibi âlim, aklı selîm sahibi ve yumuşak huylu bir kimse", Şeyh Şaban-ı Veli'yi ise Hz. Ali gibi, "açık tabiatlı ve ilimde ilerlemiş bir kimse" olarak tavsif etmektedir. Bazı kaynaklarda Şeyh Muslihiddin Efendi'nin Şeyh Şaban-ı Veli'ye tarikat âdâb ve erkânını ve seyr ü sülûk yollarını öğrettiği bilgisine yer verilir. Bu bilgiden hareketle, Şaban-ı Veli'nin en yakın arkadaşı olan Muslihiddin Efendi'nin Hayreddin Konrapa-vî'nin yanında sülûkunu tamamladıktan sonra irşada başladığını söylemek mümkündür. Şeyh Muslihiddin Efendi'nin bu dönemde Düzce Karaköy'de irşad faaliyetini sürdürdüğü bilinmektedir.



## Kastamonu'ya Dönüş

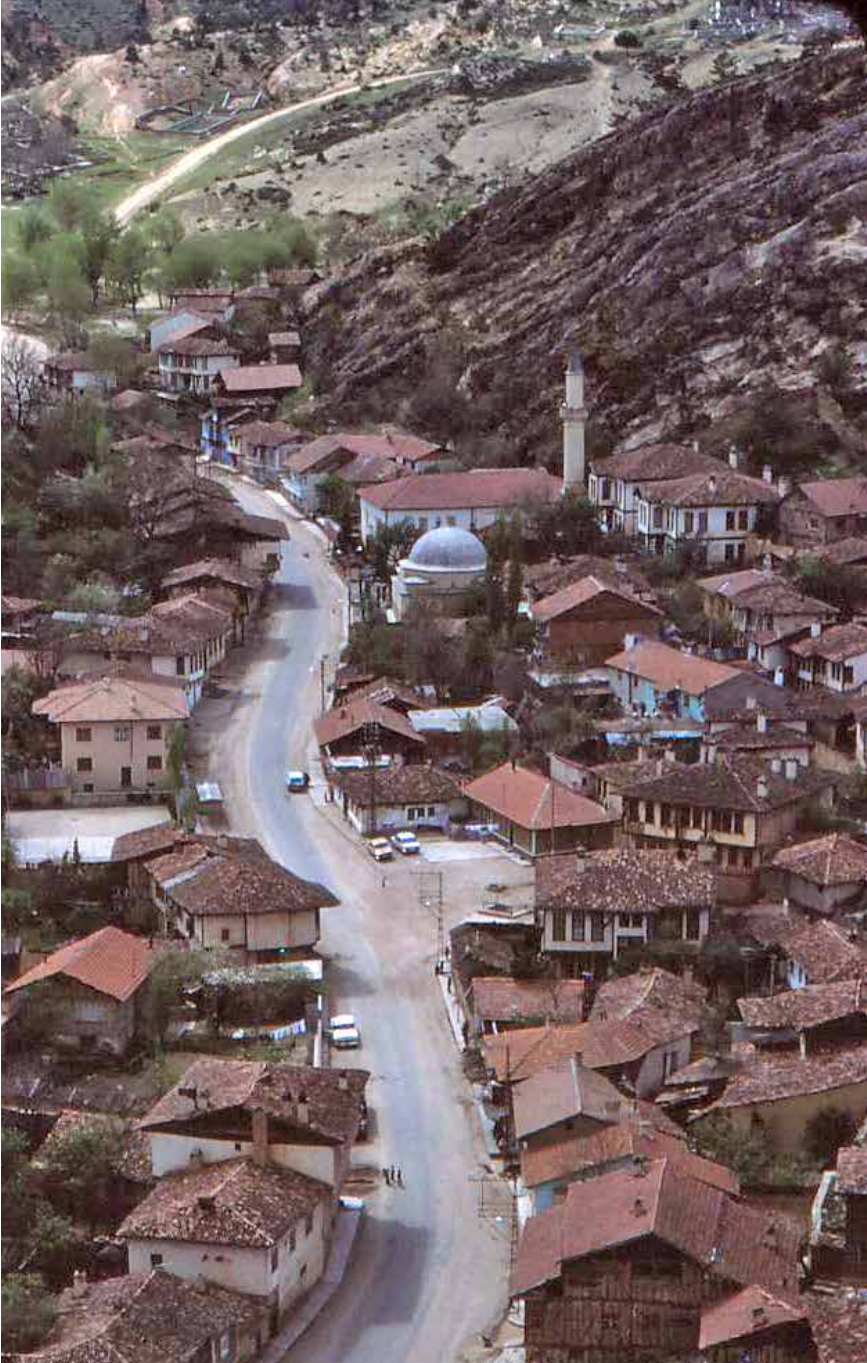
Muhammed İhsan Oğuz'un "Yeryüzünün manevi kutbu" olarak nitelendirildiği Şeyh Şaban-ı Veli, Şeyh Hayreddin Konrapavî'nin Bolu'daki dergahında yaklaşık on iki yıl süren bir eğitim sonrasında 1530 yılında, şeyhinin müsaadesiyle ve hilafet yetkisiyle Kastamonu'ya doğru yola çıktı. İsfendiyaroğulları'nın başşehri olan ve kültür hayatı bakımından hayli ileri seviyede bulunan bu şehre gelince Halvetiyye'ye mensup, Seyyid Yahyâ Şirvanî'nin dergahında yetiştikten sonra Kastamonu'ya gönderilen ve şehirde bu tarikatın ilk temsilcilerinden birisi olan Seyyid Sünnetî Efendi'nin Hisarardı semtindeki zaviyesine yerleşti.

## Şeyhlik Yılları

Bir medrese âlimi olarak yola çıktığı İstanbul'dan, yaklaşık on iki yıldan fazla süren bu yolculuk neticesinde bir Halveti şeyhi olarak Kastamonu'ya dönen Şeyh Şaban-ı Veli, Seyyid Sünneti Efendi'nin adı geçen zaviyesinde irşad vazifesine başladı. Yukarıda da kısaca değinildiği üzere, Seyyid Sünneti Efendi de vaktiyle Bakü'ye giderek Halvetiyye tarikatına intisab etmiş, çok sayıda derviş yetiştirip Anadolu'ya ve muhtelif coğrafyalara bu müridlerini göndermek suretiyle tarikatın yayılmasında büyük katkısı bulunan Seyyid Yahya Şirvânî'den eğitim görmüş, ardından irşad vazifesiyle Kastamonu'ya gönderilmişti.

Ömer Fuadi, Hz. Peygamber'in soyundan gelen Seyyid Sünneti için; "nesebi doğru, asil, şerefli bir er ve latif bir varlıktı" ifadelerini kullanır. Asıl adı Ahmed olan bu zât, Hz. Peygamber'in sünnetine sıkı sıkıya bağlı olduğu için Sünnetî lakabıyla tanınmıştı. O Kastamonu'ya geldiği zaman Hisarardı semtinde şimdi Şeyh Şaban-ı Veli Camii olarak bilinen yerde kendi adıyla anılan camiyi inşa ettirmiş ve irşad faaliyetini de burada sürdürmüştü. Tarikatın adabı gereği burada pek çok kez halvete giren Sünneti Efendi aşk ve keşf yönü kuvvetli bir mutasavvıf olarak tanınmıştı.

Şeyh Şaban-ı Veli'nin Seyyid Sünneti Efendi'nin dergahına gelerek irşada başlaması ile ilgili olarak, Seyyid Sünneti Efendi ile ilişkilendirilen ve Halveti çevrelerinde yaygın olarak anlatılan bir menkıbe hayli dik-



Şeyh Şaban-ı Veli Bolu'da on iki yıl kaldıktan sonra 1530 yılında Kastamonu'ya geri döndü. Burada Seyyid Sünneti Efendi'nin Hisarardı semtindeki zaviyesine yerleşti. (Fotoğraf: Atatürk Kitaplığı)



kat çekicidir. Buna göre, “...bir gün Levh-i Mahfuz’dan Seyyid Sünneti Efendi’nin kalbine kendisinden sonra silsilesinin kesileceği ve irşad seccadesinin bir müddet boş kalacağına dair işaret gelir. Bunun üzerine Sünneti Efendi kalbî hâtıra ile Allah’a dua ve niyazda bulunur. Rivayete göre, kendisi müşkil işlerini ve mühim meselelerini Hızır Aleyhisselam ile görüşerek halletmektedir. Bu niyazının ardından yine Hızır Aleyhisselam kendisine gelerek, ‘Ey Seyyid Ahmed Sünneti! Hiç kalbinize bir şey getirmeyiniz, gerçi Allah’ın emri nedeniyle silsileniz kesilecek ve seccadeniz bir müddet boş kalacak. Ancak kısa süre sonra Seyyid Yahya Sultan’ın silsilesinden zamanın kutbu bir Sultan gelecek ve seccadenizi tekrar ihya edecektir. Kendisinin kuvvet-i Rabbâniyeleri ve kendisinden sonra gelecek halifelerinin ve onların halifelerinin ruhani halleri ve Rahmani feyzleri ile seccâdenizde yine zikir telkini ve irşad telkin edecekleri kesindir. Onlar da sizindir, siz de unutulmamacak ve kıyamete kadar anılıp hayır dua ile yâd edileceksiniz.” der.

Şabanî geleneğe göre, burada Hızır Aleyhisselam’ın işaret ettiği zamanın kutbu Şeyh Şaban-ı Veli’den başkası değildir. Seyyid Sünneti, Hızır Aleyhisselam’ın vermiş olduğu bu doğru haber ile gönül huzuruna erer ve bu hâl üzere vefat eder. Bu hadisenin yaşanmasından kısa bir süre sonra Şeyh Şaban-ı Veli’nin Seyyid Sünnetî Efendi’nin degâhına gelip irşada başlamasıyla birlikte, bir anlamda bu keramet de gerçekleşmiş olur.

Şeyh Şaban-ı Veli Kastamonu’ya geldiğinde şehirde tasavvufi hayat hayli güçlü bir şekilde yaşatılmaktaydı. Sözüünü ettiğimiz Seyyid Sünnetî gibi Halvetiyye’ye mensup olan ve Ilgaz Dağı’ndaki tekkelerinde irşad görevini sürdüren Şeyh Abdurrahman, Şeyh Kâmil, keramet sahibi bir zât olup Benli Sultan lakabıyla tanınan Şeyh Muhyiddin Ebû Şâme, Bayramiyye tarikatına mensup İsa Dede, Menekşe Dağı’nda irşad vazifesini sürdüren Nakşibendiyye’den Şeyh Mahmud Efendi bu dönemde şehirdeki tarikat çeşitliliğini ve tasavvufi muhitleri etkileyen önemli isimler arasında yer alıyordu. Şeyh Şaban-ı Veli’nin memleketi Kastamonu’ya gelerek irşada başlaması ve kısa süre içerisinde hayli tanınan bir zât haline gelmiş olması şehrin kültürel hayatına yeni bir heyecan katmış olmalıdır. Şeyhin Kastamonu’ya gelişinin Bayrâmiyye ekseninde diğer tarikatlar tarafından da memnuniyetle karşılandığı ve bunun menkıbelere konu olduğu görülmektedir.

Şaban-ı Velî'nin Kastamonu'ya gelişine dair Şeyh Ömer Fuadi'nin anlattığı ve sonraki dönemde yazılan eserlerde de zikredilen bir menkıbe bu memnuniyeti ortaya koymasından hayli dikkat çekicidir:

*“Şeyh Şaban-ı Veli hazretleri, hilafet verilerek irşad ile görevlendirildikleri gün; Hacı Bayram-ı Veli silsilesinden ve kalb gözü açık olanlardan olup Veli olarak bilinen İsa Dede, dervişlerine hitaben: “Bolu tarafından buraya kemâl sahibi bir boyacı geliyor, karşılayın!” demişler. Dervişler de, Bolu yolu üzerindeki “Derbend-Suluk” denilen yere kadar gidip beklemişler. Bir süre sonra bir zâtın gelmekte olduğunu görmüşler ve karşılayarak kendisiyle tokalaşmışlar. Konuşma sırasında, irşad için geldiğine dair bir söz alamadıkları için, haber verilen zâtın başka birisi olduğunu zannederek dönmüşler ve durumu İsa Dede'ye söylemişler. Hazretin halini gizlemek amacıyla bir şey söylemediğini anlayan İsa Dede, sırlarını açığa vurmamışlar ve dervişlerine de başka bir şey söylememişler.” (M. İ. Oğuz, s. 45-46).*

Ömer Fuâdî burada zikredilen boyacı tabirine bazı izahlar getirmiştir. Buna göre, İsa Dede'nin Şabân-ı Velî'yi boyacı olarak anmasının nedeni marifet sahipleri tarafından gayet iyi bilinmektedir. İsa Dede, Şeyh Şabân-ı Velî'nin bir mürşid-i kâmil olduğunu, haliyle insan vücudunda da tasarrufa gücü yettiğini ima etmektedir. Öyle ki, o, nefis-i emmârenin yaramaz sıfatları nedeniyle kötü renkte ve kesret karışmış, vahdetten mahrum kalmış kötü hâl sahibi dervişlerin kötü sıfatlarını övgüye lâyık sıfatlara, kalbinin katılığını nûraniliğe, kesretini vahdete, sözde kemâlini de özde kemâle çevirmeye gücü yetecek bir mürşid-i kâmdir.

Kaynaklarda Şeyh Şaban-ı Velî'nin, bu şekilde Kastamonu'ya gelerek Seyyid Sünneti Efendi'nin tekkesinde bir süre faaliyet gösterdikten sonra, bu caminin cemaati az olduğu için, bu dergahın yakınlarındaki, halk arasında Hüsam Halife Mescidi olarak da bilinen Cemal Ağa Camii'nde inzivaya çekildiği bilgisine yer verilir. Bu süreçte onun hakkında bazı menkıbelerin anlatıldığı ve bunların Ömer Fuadi'nin eserine dahil edildiği görülmektedir. Bu bağlamda, halk arasında yaygın olan bir rivayete göre, Cemal Ağa Camii'nin avlusunda münzevi bir hayat süren Şeyh Şabân-ı Velî'ye halktan bazıları acıyıp çamaşırları-



Kaynaklarda Şeyh Şaban-ı Velî'nin, Seyyid Sünneti Efendi'nin tekkesinde bir süre faaliyet gösterdikten sonra, bu dergahın yakınlarındaki, Hüsam Halife Mescidi olarak da bilinen Cemal Ağa Camii'nde inzivaya çekildiği yer alır.

Bu cami günümüze ulaşmamıştır. Bu caminin yerinde günümüzde Hisarardı Mahallesi, Gümüşlüce Caddesi, Kargaşık Sokak'ta bir ev bulunmaktadır. Yanında da içinde dört mezar bulunan Cemalettin Efendi Türbesi vardır.

nı yıkamışlar, kendisine çobanlık teklif etmişlerdi. Menkıbeye göre, Şeyh Şabân-ı Velî, kendisine çobanlık teklif eden şahsa tebensümle: “Ben sizin gibi hayvanları gütmeye geldim.” cevabını vermek suretiyle Kastamonu'ya irşad görevi ile geldiğini ilan etmişti.

Koyun ve çoban vurgusunun yapıldığı bir diğer menkıbe, bu defa Bolu yakınlarındaki Çağa merkezli olarak anlatılmaktadır. Buna göre, Bolu'dan ayrılıp Kastamonu'ya doğru yola çıkan Şeyh Şaban-ı Velî Çağa'ya geldiğinde Bey Mescidi'nde erbaine niyet eder. Burada

birkaç gün kendi halinde vakit geçiren Şaban-ı Velî'yi Bolu ahalisi çok sever. Onun bu kendi başına haline üzülen ve halvetin hikmetinden pek de haberdar olmadığı anlaşılan iyi niyetli bir şahıs gelecek: "Sofu dede, sen bir fakirsin. Sana geçinmek için bir sebep lazım. Yalnızlığı da seviyorsan gel sana çobanlık verelim, hayvanlarımızı güt." der. Şeyh Şabân-ı Velî, bu teklif üzerine orada bulunan ahaliye dönerek: "Kardeşler, ben hayvanları Allah'ın emri ile güdüyorum. Öyle ki kurda aldırılmayayım." cevabını verir. Ancak kendisine bu teklifi yapan adam remz yoluyla söylenmiş bu sözün hikmetini anlamaz. Görüldüğü üzere, birbirine benzeyen her iki menkıbede de çoban-sürü motifine vurgu yapılması dikkat çekicidir. Bu menkıbeler şeyh-mürîd ilişkisinin niteliğini teslimiyet, samimiyet, görev bilinci bağlamında Şaban-ı Veli'nin şahsında ortaya koyması bakımından kıymeti haizdir. Bu menkıbelerin tekkenin şeyhliği yapan Ömer Fuadi tarafından aktarılması ise, zaman içerisinde halen tekke ehli arasında yaygın olarak dile getirilmeye devam ettiğini ve nesilden nesile aktarıldığını göstermesi bakımından da dikkat çekicidir.

Şeyh Şaban-ı Veli'nin, yukarıdaki menkıbede zikredilen, yırtılan eski gömleği ile ilgili menkıbe de şu şekildedir:

*"Hz. Azîz'in bâtın taraflarında fenâ-yı mânevîleri galib, fenâ ve fakr mülkünün sultanı olduklarından dolayı Hüsam Halife Mescidi'nde ibâdet ve mücahede ile meşgul oldukları sırada iç kaftanları olan aba hırkaları kirlendi. Bir kişi gelip 'Ben onu yıkayayım' diye Hz. Aziz'den istedi. Adamı hizmetkârı aba hırkayı suya koyduklarında hırka ıslandı ve parça parça olup giyilmez hale geldi. Hz. Aziz'e bu durum haber verildiğinde ise zerrece üzülmediler. Fenâ haliyle kazâyâ rızâ gösterdiler ve 'Hüküm Ancak Allah'ındır. Biz dünyaya üryan geldik, üryan gideriz' diyerek sükût ettiler."*

Kastamonu'daki âsîtânede anlatılan bu menkıbe, Şeyh Şabân-ı Velî'nin karşılaştığı olumsuz durumlar karşısında gösterdiği tevekkülü ortaya koyması bakımından dikkate değerdir. Ömer Fuâdî'nin eserinde bu menkıbeye yer vermesinin nedeni de bu olsa gerektir. Bu menkıbeler aynı zamanda şeyhin halk nezdindeki itibarının ve saygın konumunun nesiller boyunca nasıl devam ettiğini göstermesi bakımından önemlidir.



## Honsalar Camii Yılları

Bu şekilde bir süreliğine Cemal Ağa Camii'nde inziva hayatı süren şeyh, halvetini sonlandırdıktan sonra yeniden irşad faaliyetine başladı. Ancak bu kez dere kenarında bulunan, mescidi küçük olan ve şehrin hayli dışında olan Seyyid Sünnetî Efendi'nin dergahı yerine, zamanın velileri arasında kabul edilen, âlim dostu Çatak Baba ve Hacı Seydi gibi dostlarının da tavsiyesiyle Kastamonu'nun merkezindeki Honsalar Camii'ne taşınarak bu görevi ifa etmeyi tercih etti.

Ömer Fuâdî'nin, şeyhin müridlerinden Hayreddin Efendi'nin oğlu Hacı İlyas Efendi'den naklen verdiği bilgiler Şeyh Şaban-ı Velî'nin Honsalar Camii'ndeki faaliyetleri hakkında fikir vermektedir. Buna göre, şeyh, adı geçen camide kürsüye çıkıp Kur'an'ı tefsir ediyor, şeriat ve tarikat ile ilgili hadisleri nakledip, ahaliye güzel öğütler veriyordu. Bu bilgiler şeyhin irşad vazifesinin yanı sıra Kur'an tefsiri ve hadis sohbetleri yaptığını da göstermektedir. Anlaşıldığı kadarıyla onun bu sohbetlerine halkın teveccühü hayli fazlaydı.



Cemal Ağa Camii'nde inziva hayatı süren şeyh, halvetini sonlandırdıktan sonra yeniden irşad faaliyetine başladı. Bu kez Kastamonu'nun merkezindeki Honsalar Camii'ne taşınarak bu görevi ifa etmeyi tercih etti.

Gerçekten de Şeyh Şaban-ı Veli'nin Honsalar Camii'nde verdiği bu sohbetlere geniş bir katılım olmuş, kısa süre içerisinde etrafında çok sayıda mürid toplanmış ve şeyhin şöhreti geniş bir alana yayılmıştır. Bu sohbetlerin de etkisiyle olsa gerek, halk arasında Şaban Dede adıyla hayli meşhur olmuş, kerametleri ve menkıbeleri halk arasında dilden dile dolaşmaya başlamış, şöhretini duyan pek çok âlim ve ilim tâlibleri onun dergahına gelerek sohbet halkasına dahil olmuşlardır.

Menâkıbnâme'de verilen bilgilere bakıldığında Şeyh Şaban-ı Veli'nin Honsalar Camii'nde irşad halkası kurduğu ve sohbet verdiği dönemde, sıklıkla şer'i kurallara riayet edilmesi vurgusu yaptığı, şeriatsız tarikatın mümkün olamayacağını dile getirdiği ve müridlerini ve sohbetine katılan zevâtı, zâhir ile bâtını birbirine karıştırmamaları yönünde ikaz ettiği görülmektedir. Şeyhin bu "koruyucu ve hikmetli" sözlerinin amacı müridlerini kendini beğenmişlik ve gururdan uzak tutmaktır. Bununla birlikte Menâkıbnâme yazarının ifadeleri şeyhin, Halvetî geleneğin bir gereği olarak, zaman zaman halktan kendisini tecrid edip inziva hayatı sürmekle birlikte, sık sık sohbet meclisleri yahut vaaz halkaları oluşturan, nispeten celalli bir şahsiyet olduğu izlenimi de uyandırmaktadır.

Şeyh Şaban-ı Veli'nin irşad vazifesini sürdürdüğü bu dönemde, adı geçen caminin bulunduğu Atabek Gazi Camii Mahallesi'nde başlayan bir yangın, aşırı rüzgâr nedeniyle kısa süre içerisinde Honsalar Camii'ne de ulaşmış ve caminin büyük ölçüde yanmasına neden olmuştu. Caminin çatısı ve minaresi ahşap olduğundan dolayı yangın hızla binayı sarmış, mevsimin yaz olması nedeniyle söndürme imkânı da olmamıştı. Bu olayın Şeyh Şaban-ı Veli'nin ani bir kararla yeniden Seyyid Sünneti Tekkesi'ne dönmesine neden olduğu anlaşılmaktadır. Şeyhin, ders verdiği savmaanın yeniden yapılmasını teklif eden müridlerine verdiği; "Kahrında lûtfu gizlidir, hüküm ve hikmet Allah'ındır. Bu yangında Allah'ın bir hikmeti vardır. Hisarard'nda Seyyid Sünneti Camii yakınlarında bana bir ev alınsın, çünkü Seyyid Sünneti Sultan'ın sırrıyla benim nazargâhım orasıydı. Şimdi yine son, karar ve kamâl makamım orasıdır. Allah'ın muradı o makama gitmemizdir." şeklindeki cevabı onun irşada başladığı ilk mekâna tekrar dönme konusunda kesin kararlı olduğunu ortaya koymaktadır.



Seyyid Sünneti Tekkesi'nin 1970'li yıllardaki hali.  
Kaynak: Kastamonu Kent Müzesi, Dr. Murat Karasalihoğlu

### **Seyyid Sünneti Zaviyesi'ne Geri Dönüş**

Meydana gelen bu hadise neticesinde Seyyid Sünnetî Tekkesi'ne geri dönen Şeyh Şaban-ı Velî'nin yeni mekânı halifelerinden Samed Halife'nin babası Eyyüb Halife tarafından dergahın hemen yakınında satın alınan bir ev oldu. Şeyh ömrünün sonuna kadar bu zaviyede irşad faaliyetlerini sürdürdü. Onun ihtiyarlayıp bedeni güçsüzleştiğinde, tıpkı Pir Ömer Halvetî gibi halvet ve uzlete çekildiği, ömrünün son yedi yılını dergahta halvette geçirdiği, dünya yüzü görmediği, zikir, taat ve ibadetle meşgul olduğu, namazlarını cemaatle değil tek başına hücrelerinde kıldığı, bu sırada tayy-i mekân ve tayy-i zaman yapmak suretiyle bazı namazlarını da Kâbe'de kıldığı rivayet edilir.

Onun ömrünün son yılları ile ilgili olarak Menâkıbnâme'de anlatılan bir menkıbe hayli dikkat çekicidir. Buna göre, Şeyh Şaban-ı Velî'nin

ömrünün sonlarına doğru inziva hayatı yaşadığı ve halk ile bağı kopardığı bir dönemde, köyünden kalkıp hacca giden temiz kalpli bir hacı Mekke’de bulunduğu sırada rahatsızlanır. Çekindiği için kimseden yardım isteyemez, parası olmadığı için de garip halde, herkes memleketine döndüğü halde o Mekke’de kalır. Memleketini bir daha göremeyeceği, evine dönemeyeceği için üzüntü duymaya başlar. Onun bu garip ve mahzun halini gören bir şahıs: “Ey zavallı kişi, lûtf-ı Hüdâ ve sırr-ı evliyâ ile kısa zamanda memleketine gitmek istersen, Halvetî şeyhlerinden yassı kisveli, yeşil hırkalı, orta boylu bir pîr gelir, Kâbe’nin Altınoluk tarafından Hanefi imamı ile sabah namazını kılıp kaybolur. İşte sen o zaman hemen bu şeyhin eteğine yapış ve yalvar. O bunu inkâr etse de asla eteğini bırakma.” der. Adam kendisine söylenileni yapar ve sabah namazında sözü edilen piri bularak eteğine yapışır. Eteğinden tutup yalvardığı kişinin Şeyh Şaban-ı Veli olduğunu anlar. Şeyh, başlangıçta bu hali inkâr etse de daha sonra sırrını açığa çıkarmaması kaydıyla adamın elini tutarak köyündeki evinin önüne bırakır.

Şeyh Şaban-ı Veli hakkında anlatılan bu menkıbenin benzerlerini Merzifonlu Piri Baba veya Göynük’te medfun Debbağ Dede örneklerinde de görmek mümkündür. Söz konusu menkıbe adı geçen şeyhin kudretinin ve ilahi sırlara mazhar oluşunun ve aynı zamanda tayy-i mekân ve tayy-i zaman yapabilme kerâmetinin halk nezdindeki bir yansıması olarak değerlendirilebilir. Bu da Şeyh Şaban-ı Veli’nin yaşadığı dönemde keramet ehli bir veli, halkın derdine derman olan bir gönül tabibi, yolda kalmışların rehberi olarak kabul görmesinden ileri gelmektedir.

Şeyh Şaban-ı Veli hakkındaki kaynaklarda onun şeriat hükümlerine sıkı sıkıya bağlı olduğu hususunun üzerinde durulur. Bu durum Halvetiyye tarikatının tamamı için de geçerlidir. Şeyh Şaban-ı Veli’nin, Horasan pirlere, “Şeriat bademin kabuğu, tarikat özüdür.” dediği rivayet edilir. Yine kaynaklarda Şeyh Şaban-ı Veli, “âlem-i mülk, melekût, ceberût ve lahuta ve on sekiz bin eşyaya âlim bir er” olarak tarif edilmektedir. Bu durum onun diğer sufiler nezdindeki konum ve sahip olduğu itibarı somut bir şekilde ortaya koyar. Bu hususlara aşağıda şeyhin kişiliğinin anlatıldığı kısımda daha detaylı şekilde değinilmiştir.



## Şeyh Şaban-ı Veli ve Benli Sultan

Şeyh Şaban-ı Veli'nin Kastamonu'da bulunduğu dönemde şehirdeki diğer şeyh ve dervişler ile de yakın ilişki içerisinde olduğu ve zaman zaman karşılıklı ziyaretlerin gerçekleştiği bilinmektedir. Onun zaman zaman ziyaret ettiği, sohbetinde bulunduğu isimlerin başında ise yukarıda adından söz ettiğimiz Ilgaz Dağı'nda faaliyet gösteren Benli Sultan gelmektedir. Menâkıbnâme'de güzel ahlak sahibi, ilim ehli ve gerçek bir veli, kâmil bir insan olarak tavsif edilmesi, adının sıkça zikredilmesi Benli Sultan ile Şeyh Şaban-ı Veli arasındaki dostluğa bir gönderme olsa gerektir. İki şeyhin bir araya gelmelerine dair bir menkıbe Menâkıbnâme'de şu şekilde nakledilir:

*“Şaban Efendi bir gün dervişleriyle Ilgaz Dağı'ndaki meşhur Benli Sultan'ı ziyarete gidiyordu. Buçuk Çayı denilen yere geldikleri zaman Hazreti Pir attan indi ve dervişlerine taş getirmelerini söyledi. Bir mezar çevirdiler ve dualar ettiler. Bu halin sebebi sorulduğunda: “Bu semtlerin birinde Allah dostlarından biri ahirete intikal etti. Ona işaret etti” dedi.*

*Daha sonra Benli Sultan ile buluştular. Konuşurken Benli Sultan'ın dervişlerinden biri bu civarda Allah dostlarından Osman Fakih'in ahirete intikal ettiği haberini verdi. Benli Sultan çok üzüldü: “Çok mübarek bir insan idi. Vefat ettiğim zaman namazımı kılıp mezarıma o indirse derdim. Kısmet değilmiş” dedi. Benli Sultan ve Şaban Efendi gidip Osman Fakih'in namazını kıldılar ve defninde hazır oldular. Şaban Efendi'nin Benli Sultan'a gelirken çevirdiği mezar işte bu Osman Fakih içindi.” (N. Yazar, s. 32)*

Şeyh Şaban-ı Velî Menâkıbnâmesi'nde Şeyh Şaban-ı Velî ve Benli Sultan ile ilgili olarak anlatılan menkıbe sadece bununla sınırlı değildir. Bir diğer menkıbede, Benli Sultan'ın Şeyh Şaban-ı Velî'nin kutbiyyetine vurgu yaptığı, onun üstün vasıflarını övdüğü ve kerâmetini açıkça dile getirdiği bir menkıbeye yer verilir. Benli Efendi'nin naklettiği bu menkıbe şu şekildedir:

*“Tarikat yolunda sülûk ettiğim sırada Hz. Aziz'in birçok manevi hâl ve sırrını gördüm. Bunlardan biri şu şekildedir: Horasan pîrlerinden ve velilerinden bir kemâl sahibi aziz, Horasan'da*

*bulunan hankâhında dervişleri ile oturduğu sırada bir müşâhede ve mukâşefe hali ile yanında bulunan bir kaç hâl ehli dervişine ‘Rûm diyarında bir gerçek er yetişti. Kutbiyyetle, mülk, melekût, ceberut ve lâhutu kısacası on sekiz bin âlemi bilir, bu âlemlere Hakk’ın nazarı ile nazar eder. Varın kendisini ziyâret edin ve gönüllerindeki cemâl aynasına bakın, görün ki ne suretler gösterir’ diyerek abdâl yani gezgin derviş kılığında iki kemal sahibi dervişini ona gönderdi. Bu abdallar Kastamonu’ya geldiler ve Hz. Aziz ile görüşmek istediler. Hz. Aziz de onların bu durumunu Hakk’ın ilhâmı ile bildi. Hemen kâmil dervişlerinden birinin eline cilâlı bir ayna verdi ve ona ‘Dış savmaada benim yerime otur ve bak. Horasan pirllerinden iki abdal gelmesi lazım. Kendilerine asla cevap verme. Derhal aynayı ellerine ver. Onlar bu kâmil işaretin ne anlama geldiğini anlarlar’ dedi.*

*Abdallar dervişin yanına geldiklerinde derviş aynayı onlara karşı tuttu ve aynayı onlara verdi. Erlik ve kemâl işareten anlayan kimsenindir’ dediler ve bu ayna ile ne kastedildiğini anlayıp: ‘Her kim ki aynaya baktı, kendi göründü, ayna ortadan kalktı’ sözünün mefhumunca Hz. Aziz’i kendilerinde gördüler. Hiç vakit kaybetmeden Horasan iline, kendi pirlерinin yanına döndüler.”*

Söz konusu bu menkıbe Benli Sultan olarak bilinen Muhammed Efendi’nin gözünde Şeyh Şaban-ı Veli’nin sahip olduğu ulu konumu göstermekte, adı geçen şeyhin onu zamanın kutbu olarak kabul ettiğini ve bunun sadece kendisi tarafından değil, şeyhin yaşadığı yere çok uzak olan diyarlarda, Anadolu sufiliğinin beslediği başlıca kültür havzası olan Horasan’da da aynı şekilde kabul edildiğini ortaya koymaktadır. Ömer Fuadi bu menkıbeyi anlatırken aynı zamanda temsilcisi olduğu Şabaniyye’nin pirinin sadece Anadolu’da değil Horasan’da da saygı gören bir şahsiyet olduğunu vurgulamaktadır. Bu menkıbe aynı zamanda Şabaniyye içerisinde güçlü bir kutbiyyet inancının varlığını da ortaya koymaktadır ki, bu hususa aşağıda ayrıca değinilecektir.



### Şaban-ı Velî'nin Vefatı

Hayatı hakkında meşhur menkıbeyi kaleme alan Ömer Fuadî'nin ifadesiyle, “velâyet erbabı ve keramet sahibi” bir zat olan Şeyh Şaban-ı Veli, 18 Zilkade 976/4 Mayıs 1569 yılında vefat etti ve tekkesinin haziresine defnedildi. Cenazesi halifelerinden Muzaffer Efendi tarafından yıkandı, cenaze namazı ise Şeyh Muharrem Efendi tarafından kılındı. Menâkıbnâme'de şeyhin vefatı ve defin sürecine dair hayli detaylı bilgiler verilmektedir. Bu bilgiler şeyhin eriştiği kudretin, kalabalık mürid kitlesine sahip olmasının da etkisiyle cenazesinin defni sırasında bir nevi izdiham oluşturacak bir kalabalığa vurgu yapılır. Yine Fuadî'ye göre şeyhin vefat süreci ve sonrasında meleklerin de cenaze merasimine katılması gibi pek çok olağanüstü hadise de meydana gelmiştir.

Şeyh Şaban-ı Veli'nin vefatına yakın süreçten itibaren verilen bu menkıbelere kısaca bir göz atmak gerekirse, bizzat şeyhin kendisinin ölüm gününü bildiği ve cenaze namazını kıldırması için Muharrem Efendi'den ricacı olduğu şeklindeki bir menkıbe ile bu sürecin anlatılmaya başlandığı görülür. Rivayete göre, son günlerinde Süley-



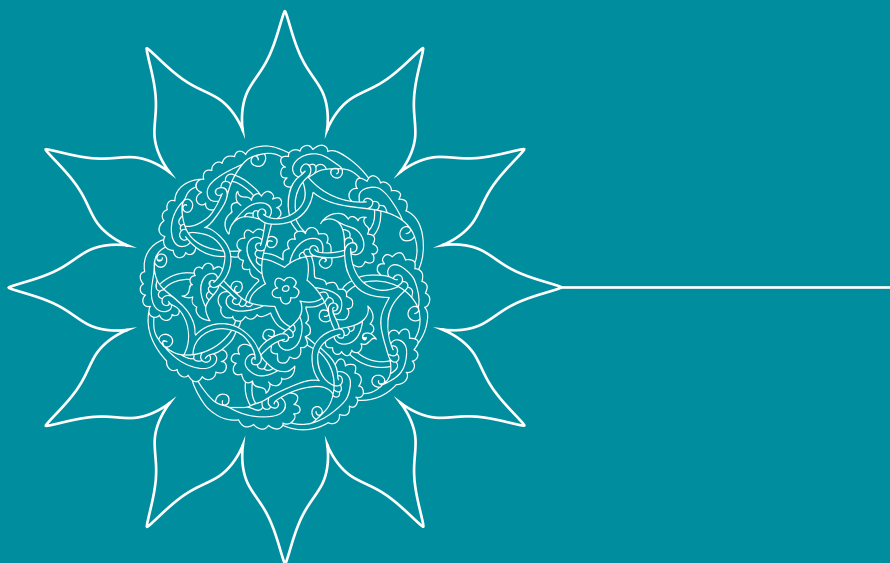
Hiz. Pir Şeyh Şaban-ı Veli'nin türbe içindeki sandukası

maniye Camii'nin vaizi Muharrem Efendi kendisine misafir olmuş, İstanbul'a geri döneceği zaman şeyh ona: "Gitme, biz ahirete göç yaşıyoruz. Benim namazımı kıl, öyle gidersin." demişti. O günlerde herhangi bir hastalığı olmadığı için şeyhin bu sözüne mecliste bulunan kimse anlam veremedi ise de bir süre sonra şeyh vefat edince bu hali onun kerameti olarak değerlendirdiler. Cenazesi halifelerinden Abdüssamed'in getirdiği zezem suyuna batırılmış bir kefene sarıldı.

Menakıbnâme'ye göre şeyhin müridlerinden hemen herkes kendisinin getirdiği kefene sarılmasını istemiş, ancak şeyh vaktiyle Abdüssamed'in Kâbe'den getirdiği zezem suyuna sarılmış bu kefenle defnedilmeyi vasiyet etmişti. Beyaz tabutunun üzerine siyah Kâbe örtüsüne benzer bir örtü örtüldü, dervişlerin "La İlahe İllallah" sedalarıyla, zikirler eşliğinde camiye getirildi. Namazı ise vasiyeti doğrultusunda Muharrem Efendi tarafından kıldırıldı. Cenaze namazına büyük bir kalabalık katılmış, tabutu omuzlarda zikirler ve tekbirler eşliğinde taşınmış, cenazesine, Ömer Fuadi'nin ifadesiyle, "sayısız melekler" ve cinler katılmış, Nebi Dedezâde Şeyh Ahmed Efendi'nin rivayetine göre vefatından sonra kırk gün boyunca yağmur yağmıştı. Menkıbeye göre, onun kabrine defnedildikten sonra bir nur inmiş, gasil suyu ve tabutunun taşındığı salın parçaları müridleri tarafından hatıra olarak yahut şifa niyetine saklanmıştı. Tüm bu bilgiler şeyhin tarikat geleneği içerisindeki yüce konumunun Ömer Fuadi tarafından kayda geçirilmesi ve sonraki kuşaklara bir övünç vesilesi olarak aktarılması şeklinde değerlendirilebilir.

### **Ailesi ve Soyundan Gelenler Hakkında Bilgiler**

Kaynaklarda Şeyh Şaban-ı Veli'nin ailesi ve evlatları hakkında verilen bilgiler hayli sınırlıdır. Onun Yahya adında bir oğlunun olduğu ve İstanbul'daki Ebâ Eyyûb el-Ensârî Camii'nde kürsü şeyhliği yaptığı, ilk tahsilini babasından aldığı, onun vefatından sonra ise Çorumlu İsmail Efendi'nin yanında irşada devam ettiği, yüz yaşını aşkın olduğu halde 1082/1671 yılında vefat ettiği nakledilir. Bu zatın şeyhin torunu olabileceğini söyleyenler de vardır. Ailesi ve soyu hakkında bunların haricinde pek bilgi yoktur. Bazı kaynaklarda Üsküdar'daki Nasuhi Dergahı'nın postnişini Mehmed Nasuhi Efendi'nin de Şeyh Şaban-ı Veli'nin soyundan geldiği nakledilir.



ŞEYH ŞABAN-I VELİ'NİN

---

KİŞİLİĞİ



## ŞEYH ŞABAN-I VELİ'NİN KİŞİLİĞİ

*Âşıklar Kâbe'sidir bu makâm  
Buraya eksik gelenler olur tamam  
Ömer Fuâdî*

Halvetiyye içerisinde en fazla bilinen ve etkisi en fazla hissedilen şeyhlerden birisi olan Şeyh Şaban-ı Velî'nin hayatından bahsedilen Menâkıbnâme'de olağanüstü yönleri, gösterdiği kerametleri, hastalara karşı yardımsever tutumu, kimsesizleri dergahında misafir eden âlicenâp bir şahsiyet oluşu hakkında çok fazla örneğe rastlamak mümkündür. Tüm bu bilgiler şeyhin kişiliği hakkında bazı yorumlar yapabilmeyi de mümkün kılmaktadır. Her şeyden evvel Şabaniyye mensuplarınca Şeyh Şâbân-ı Velî mürşidü's-sakaleyn olarak kabul edilmektedir. Ona bu unvanın verilmesinin başlıca nedeni ise hem insanları hem de cinleri irşad etmesinden dolayıdır. Ömer Fuadi'ye göre, şeyh, insanları irşad ettiği gibi, rabbâni kuvvetiyle cinleri de irşad etmekteydi. Hz. Peygamber'in "Resulü's-sakaleyn" yani insanların ve cinlerin peygamberi olması gibi, Şeyhülislam Kemalpaşazâde'nin "müftiyü's-sakaleyn" yani insanlara ve cinlere fetva veren bir âlim olması gibi Şeyh Şaban-ı Velî de tasavvuf ilminde ve marifetullahta "mürşidü's-sakaleyn" yani insanları ve cinleri irşad eden ve bu hali keşf sahibi veliler tarafından da tasdik edilen bir kimseydi. Ömer Fuadi bu hususa dair bir menkıbe de nakletmektedir:

*"Hz. Aziz'in vefatının ardından irşad seccadesine oturup, Hz. Aziz'in kaim-i makâmı ve hâlâ nurlu türbeleri ve sırlı civarında birlikte medfun olan Osman Efendi hayatta iken Tokat'tan Kastamonu'ya geldiğinde bir gün Hz. Aziz'le savmaasında yalnız buluşmak ve ilahi sırlardan sohbet etmek ister. Savmaa kapısına vardığında bir müddet bekler. Onun içeri girmediğini görenler 'niçin girmediniz' diye sorarlar. Osman Efendi de 'Aziz hazretlerine cinler gelmiş vakâlarını anlatıyorlar ve ilmi sohbetin dışında başka şeylerden konuşuyorlar. Girmeye edeb ettim' derler."*

Ömer Fuadi'nin şeyhin her iki âleme de hitap eden kimliğini vurgu-



Şeyh Şaban-ı Velî'nin tacı, Şeyh Şaban-ı Velî Vakıf Müzesi'nde muhafaza ediliyor.

ladığı bu menkıbenin yanı sıra, kendisinin cenaze namazını kıldıran Süleymaniye Camii vaizi Şeyh Muharrem Efendi'nin, şeyhin defin öncesinde halka verdiği vaazda söylediği sözler de dönemin tarikat mensuplarının nezdinde Şeyh Şaban-ı Velî'nin sahip olduğu kişiliği anlamak açısından önem taşır. Şeyh Muharrem Efendi vaaz sırasında tarikatın faziletinden ve velilerin menkıbelerinden bahsettikten sonra, Şeyh Şaban-ı Veli hakkında şunları söylemiştir:

*“Müslümanlar! Şa’ban Efendi hazretleri Peygamber Efendimiz’den bugüne kadar gelen, velâyet ve kerâmetleri bilinip Tezkiretü’l-Evliyâ isimli kitapta ve başkalarında kendilerinden bahsedilen, mânevi hâl ve kemâlleri anlatılan mânâ sultanlarından biriydi. Ata binip ‘Falan yerde ilahi vuslata ermiş bir veli ve kâmil bir mürşid varmış’ diyerek aranıp bulunacak ve Hak yolunda irşad etmesi ile nasiplenecek ve murada kavuşulacak bir mânâ sultanı idi. Ne yapalım ki kıymetini bilemedik! Yazık ki bunun gibi bir mürşid-i kâmilî elden çıkardık!”*

Görüldüğü üzere burada en fazla vurgulanan hususlar Şeyh Şaban-ı Velî'nin manevi hâl ve kemâl sahibi, mânâ sultanı bir şahsiyet olu-



Ya Hazreti Pir Sultan Şeyh Şaban El Halveti yazılı hat levha - H. 1217 (M.1802/1803) (Şaban-ı Veli Vakıf Müzesi)

şu ve aynı zamanda temsil ettiği tarikatı yayma konusunda hiçbir zahmetten kaçınmadığıdır. Bu yönüyle onun aslında müridleri tarafından yeterince kıymeti bilinmeyen bir kimse olduğuna dair bir gönderme olsa gerektir. Burada müridlere düşen nasihat ise pîrlernin kim olduğunu iyi anlamaları ve buna göre hareket etmeleridir.

Çocukluğundan itibaren bilhassa dini ilimler sahasında kendisini yetiştiren, devrinin en büyük medresesinde eğitim gören ve tasavvufa meylettikten sonra da zamanının en büyük şeyhlerinden birisi haline gelen Şeyh Şaban-ı Veli'nin bilhassa Kastamonu'daki gündelik hayatını kendi emeğiyle idame ettiren bir kimse olduğu görülmektedir. O, dönemin şeyhlerinin pek çoğu gibi verdiği dersler, sohbetler, vaaz ve nasihatler ile bir taraftan dergahında müridlerini yetiştirirken bir yandan da günlük işesini temin için devrinde yaygın olduğu üzere çiftçilikle meşgul olmaktadır.

Şeyh Şaban-ı Veli'nin yardımsever kişiliği, dostlarına karşı vefalı tavır, halkın hizmetine her daim hazır oluşu, dertlilere deva, hastalara şifa kaynağı oluşu Menakıbnâme'de sıklıkla dile getirilir. Eşeği vefat eden bir çiftçiye katır hediye etmesi, borçluların borcunu ödemesi onun yardımsever kişiliğine dair sadece iki örnektir. Bu sayıyı daha da artırmak mümkündür. Ömer Fuadî, şeyhin çiftçiye katır hediye etmesi ile ilgili menkıbeyi şu şekilde nakleder:

“Rivayet olunur ki Hz. Aziz’in sadık muhiblerinden temiz itikad sahibi, fakir ve salih bir çiftçi Hz. Aziz’in huzuruna çıkar ve ‘Ey benim sultanım! Bir merkebim vardı, Allah’ın emriyle öldü. Çoluk çocuk sahibiyim, hayvanımın ölmesinden dolayı yaya ve çaresiz kaldım. Bana bir hayır duada bulunun da Hak Teâlâ beni namerde muhtaç etmesin. Dua ve himmetiniz bereketiyle de bana bir hayvan nasip etsin de beni çaresizlikten kurtarsın’ der. Bunun üzerine Hz. Aziz el kaldırıp dua ederler ve adamın temiz itikadını bildiği için ‘ Sabreyle kardeş, Allah vere...’ buyururlar. Adamın peşinden dergaha bir sipahi gelir, sipahinin yanında dergaha nezir olarak getirdiği sarı bir katır vardır. Hz. Aziz’den bu katırın kabul etmesini ister. Hz. Aziz de ‘ Merkebi öldüğü için dua ettiren adam gelsin’ diye emir buyururlar. O fakir adam gelince de ‘ Ey fakir şimdi şunu al, sıdk ile inanman ve erenler ve evliyaların himmet ve nefeslerine güvenmen sebebiyle Hak Teâlâ sana gayb hazinesinden merkebin yerine katır verdi. Bu makamdan yardım dilemekle yine Hak kapısından yardım buldun, namerde muhtaç olmadın. Nimetin şükürünü bil. Hak Teâlâ’ya gerçek kul ol’ diye nasihat ve öğütler vererek katırın fakire teslim eder. Katırın fakire verilmesi sırasında orada olan sipahi ise ‘Sübhanallah!’ diyerek bu duruma olan hayretini ifade eder. Kendisine neden şaşırıldığı sorulunca da ‘Bir katar kadar katırım oldu. Ben de birini Allah rızası için Hz. Aziz’e adamıştım. Ancak getirmek için acele etmiyordum. Yarın şehre işlerimi görmek için geldiğimde getirme niyetim vardı. Ancak içime acele olarak götürmek düşüncesi galip oldu, bu yüzden ben de bugün getirdim. Bu acelemin hikmeti varmış demek ki..’ der.”

Bu menkıbe şeyhin darda kalan müridlerinin sıkıntılarını giderme konusundaki hassasiyetini ve yardımseverliğini gösteren güzel bir örnektir. Şeyh burada görüldüğü üzere müridlerinin hayatlarına dokunacak, onların müşküllerini hal yoluna koyacak bir tavır ortaya koymaktadır. O bu yönüyle daha sonraki dönemde dergahta öğrenim gören şeyhler ve dervişler için de kâmil bir örnektir.

Şeyh Şaban-ı Velî, yukarıda da belirtildiği üzere vaktinin çoğunu ibadetle geçirir, çoğu defa halvet/inziva hayatı sürmeyi tercih eder, günlerinin büyük bir kısmını oruçlu geçirirdi. Menâkıbnâme’de be-



lirtildiğine göre, o, asla dünya niyetini işine karıştırmaz, işlerinde akıllı ve hikmetli davranır, onun işleri halk arasında birlik ve dirliği sağlardı. Ömer Fuadî, Şeyh Şaban-ı Veli'nin iman ve irfan mertebelerini layıkıyla tamamlamış, İsa nefesli, iman ve irfan konularında ölü kalpleri diriltten bir şahsiyet olduğunu vurgulamaktadır.

Menâkıbnâme'de verilen bilgiler şeyhin dergahının hasta ve derdine derman arayan kimseler tarafından da sıklıkla ziyaret edildiğini göstermektedir. Bu durum Şeyh Şaban-ı Veli'nin de tıpkı daha önceki yüzyıllarda yaşamış büyük sufiler olan Karaca Ahmed ve Akşem-seddin gibi şeyhliğin yanı sıra bir nevi halk hekimi olarak faaliyet gösterdiğini de akla getirmektedir. Bu konuda öne çıkan menkıbelerden birisi Ömer Fuadi Efendi'nin teyzesi ile ilgilidir. Rivayete göre Fuadî'nin teyzesi çaresiz bir baş ağrısına tutulmuş, bir türlü derdine çare bulamamıştı. Nihayet çareyi Şaban-ı Veli'de aramaya karar veren kadın dergaha geldiğinde, şeyhin savmaasının dertlerine derman bekleyen kadın ve erkeklerle dolu olduğunu görmüştü. Tedavi sırası Ömer Fuadî'nin teyzesine gelince, şeyh, sağ eliyle başını sıvazlayıp Fatiha okumuş, bu sayede kadını çaresiz bırakan bu baş ağrısı daha eve dönmeden evvel, yolda iken sona ermişti. Ömer Fuadi, gençliğinde bizzat müşahade ettiğini belirttiği bu hususu eserinde şu şekilde nakletmektedir:

*“Merhume validemin kız kardeşi, baş ağrısı nedeniyle çok hasta oldu. Epeyce bir zaman kendisine duâlar okundu ve yazıldı, hekimler kendisine ilaç yaptılar fakar aslâ iyileşmek mümkün olmadı.*

*Bir gün rahmetli annem babamla istişare ederek ‘Kutublar kutbu ve duası kabul edilen Şa’ban Efendi kız kardeşime dua etmeden kardeşim iyileşmez’ diyerek tertemiz bir inançla Hz. Aziz’e gelirler. Hz. Aziz annemle beraber ihtiyaç sahibi sekiz kadınla savmaasında görüşür. Bu kadınlardan birkaçı isteklerini açıklamadan sadece duâ isterler. Hz. Aziz de sadece ‘Fâtiha’ verir. Sıra anneme gelince sadece ‘Fatihâ’ vermez, sağ eliyle mübarek tâc-ı şerifini kaldırır ve yine mübarek elleriyle alınlarını bir kere meshederler. Bunu yaparak ‘Fatihâ’ derler. Annem eve gelmeden teyzemin baş ağrısı tamamen geçer ve iyileşir. Bu hadise kesindir ve halk arasında meşhurdur.”*



Hz. Pir Şeyh Şaban-ı Veli'nin iç gömleği

Görüldüğü üzere burada Şeyh Şaban-ı Veli'nin duası makbul ve hastalara şifa veren bir şahsiyet olduğu açık bir şekilde vurgulanır. Ömer Fuadi, “Hasta olup derdine derman bulamayanlardan pek çoğu Hz. Aziz’in bir manevi dârü’ş-şifâ olan âsitânelerine gelip kendisine müracaat ettiklerinde ve yardım dilediklerinde ister yanında olsunlar ister olmasınlar, ister yakın ister uzak olsunlar er veya geç kader-i muallak gereği isteklerine kavuştukları kesindir.” diyerek kendi şahsında Şabanî dervişlerinin düşüncesini ve samimi inancını dile getirir. Nitekim onun vefatı sırasında gasil suyunun şifa niyetine muhafaza edilmesi, tabutunun taşındığı salın parçalarının da yine şifa amaçlı olarak parçalanıp alındığına dair menkıbeler hayli abartı unsuru taşısalar da, şeyhin şifacı kimliğini vurgulamaktadırlar.

Menâkıbnâme’de yer alan bazı bilgiler Şeyh Şaban-ı Veli’nin geniş bir mürid kitlesine sahip olduğunu ve farklı meslek gruplarına mensup muhiblerinin kendisini sık sık ziyarete geldiklerini göstermektedir. Onun dergahını ziyaret edenler arasında denizcilerin olması hayli



dikkat çekicidir. Şeyh Şaban-ı Velî ile aynı dönemde yaşayan, Kanuni Sultan Süleyman devrinin önde gelen mutasavvıflarından Beşiktaşlı Yahya Efendi'nin hayatına dair kaleme alınan Menâkıbnâme'de de benzer motiflerin yer alması, gerek Şeyh Şaban-ı Velî gerekse Beşiktaşlı Yahya Efendi'nin şahsında denizciler ile sufiler arasındaki bağlantıyı ortaya koyması bakımından dikkat çekicidir. Rivayete göre bir gün bir bezirgân tekkeye Şaban-ı Veli'yi ziyarete gelir. Yanında bazı kurbanlar ile elbiselik çuha vardır. Kendisine bu kurbanları ve elbiseleri neden getirdiği sorulunca, yakalandıkları bir fırtınadan Şaban-ı Veli'nin yardımıyla kurtulduklarını, bu olay başından geçen



Müridânın başlıkları (Şaban-ı Veli Vakıf Müzesi)

herkesin tekke için birer kurban adadığını söyler. Bu haber Şeyh Şaban-ı Veli'ye ulaştığı zaman, sırrının açığa çıkması nedeniyle o bundan hiç hoşlanmaz. Başka bir menkıbede ise şeyhin bir deniz savaşına yardım ettiği hususu işlenir. Buna göre, denizcilerin yaptığı bir cenk esnasında, leventlerden birisine atılan bir kurşunu birdenbire ortaya çıkan bir el tutar. Levent bu elin Şeyh Şaban-ı Veli'ye ait olduğunu anlar ve tekkeye kendisini ziyarete gelir. Bu sırada şeyhin dervişlerinden İbrahim Dede'nin eşi, şeyhin elindeki bir yarayı iyileştirmek için merhem yapmaktadır. Beşiktaşlı Yahyâ Efendi'nin de sık sık denizcilerin müşküllerini giderdiğine dair menkıbelere konu edinilmesi, Osmanlı topraklarında denizcilik faaliyetlerinin ve deniz gazalarının hayli yüksek olduğu bir zaman diliminde kudret sahibi şeyhlerin de bu gazalara bir şekilde dahil edildiklerini göstermektedir. Bu menkıbeler, kutbiyyet makamına sahip olan büyük mutasavvıfların ve daha özeldede Şeyh Şaban-ı Veli'nin kendi yaşadığı dönemde İslam dünyasının herhangi bir yerinde meydana gelen bir hadisede tasarruf sahibi olduğunu vurgulayan menkıbeler gibi görünmektedir.

Şeyh Şaban-ı Veli çok sayıda mürid yetiştirmiştir. Onun müridlerinin eğitimi ile yakından ilgilenmesi, onların dertlerine derman olmaya çalışması, haliyle müridleri tarafından övgüyle yad edilmesini de beraberinde getirmiştir. Bu durum onun müridleri nezdindeki konumunu göstermesi bakımından dikkate değerdir. Ömer Fuadî'nin, Menâkıbnâme'de Şeyh Şaban-ı Veli'den bahsederken kullandığı "... manevi neşvelerin kaynağı olan namları doğu ve batıya, enfüs ve afaka, parlayan güneş ve Şa'ban ayının dolunayı gibi zuhur ederek doğan kutbiyyet-i kübrâ ile tanınmış ve şöret bulmuş velilerin kutbu, asfiyanın dayanağı, mürşid-i kâmil, muvahhid-i vâsıl, keramet güneşinin matlaı, velayet mehtabının kaynağı, şeyhler şeyhi, berzahların berzahı" şeklindeki ifadeler bu noktada hayli dikkat çekicidir. Burada şeyh büyük övgüye mazhar olmuş, değişik vasıfları vurgulanmıştır.

Yukarıda da ifade edildiği üzere, hayli hayırsever bir şahsiyet olduğu ve insanların müşküllerine çare bulmaya çalıştığı anlaşılan Şeyh Şaban-ı Veli, müridlerinin ve muhiblerinin sadece sıkıntılarını gidermekle kalmamış, aynı zamanda onların izah etmekte zorlandıkla-



rı ve çareyi şeyhe sormakta buldukları bazı suallerini de usulünce cevaplamıştır. Menâkıbnâme’de yer alan bazı ifadeler şeyhin kendisine yöneltilen sorulara mümkün oldukça cevap verdiğini, ancak bazı hususlarda soru sahiplerini devrinin fakihlerine yönlendirdiğini göstermektedir. Kendisine şer’i konuda soru soran bir şahsa verdiği: “Bu konuda cevap vermek bize düşmez. Bu sorunun cevabını vermek şeriatın leyhi olan müftülere lâzımdır. Şeyhler bu konuda kendilerine soru soranlara müftüye git, diye cevap vermişlerdir.” yanıtı şeyhin bu şer’i konulardaki hassasiyetine ve işi ehline havale etmesine dair güzel bir örnektir.

Şeyh Şaban-ı Veli’nin gündelik hayatında şer’i kurallara ve mensubu olduğu Hanefi mezhebinin kaidelerine son derece riayetkâr olduğu, bu konuda asla taviz vermediği görülmektedir. Ömer Fuadî’nin ifadesiyle o; “Tarikatın kabuğu olan Muhammedî şeriatın farz, sünnet, müstehab ve adabına ne kadar dikkat ve özen göstermekte idiyse, aynı şekilde tarikatın kabuğu ve kemâlin ortaya çıkışının sebebi olan tarikat amel ve adabına da öyle dikkat ederdi. Bu yüzden kemâl ve halleri fazla olurdu.”

Şeyh Şaban-ı Velî, tasavvuf ehlinin dilindeki “Şeriat tarikatın kabuğudur” sözünün manasını ve hakikatini açıklamış, “Şeriat tarikatın kışrıdır” demenin, mecazen ve benzetme yoluyla “dış kabuğudur” demek olduğunu, ancak kesinlikle, dinsizlerin yaptığı hatayı tekrar ederek, tarikat ve hakikati elde ettikten sonra “Şeriat artık gereksizdir” dememek gerektiğini de vurgulamıştır. O, bu hususu badem ve kabuk metaforu ile açıklamaktadır. Badem olgunlaşınca kabuğu soyulur ve dışarı gider. Çünkü istenilen şey içindeki çekirdeğidir ve yağdır. Kabuk ziyan olur, gereksizdir ve şeriat da böyledir, şeklinde bir düşünce doğru değildir. Böyle düşünmek veya bu şekilde bir söz söylemek itikadın bozukluğunun belirtisidir. Bu da insanı dinsizliğe veya dalâlete sevk eder. Şeyh, bu konuda müridlerini de açık bir şekilde ikaz etmekte, şeriat çizgisinden uzaklaşmamaları ve dini dosdoğru yaşamaları konusunda teşvik etmektedir. Menâkıbnâme’de belirtildiğine göre, o, şeriatın kabuğa benzetilmesinin hikmetini de yine şu şekilde izah etmektedir:

*“Gerçi bademle kastedilen içindeki çekirdek ve yağdır. Ancak badem meyvesi ilk çıktığı zaman olgun, çekirdeği ve yağı tam*



Dergahta kullanılan eşyalardan bazıları (Şaban-ı Veli Vakıf Müzesi)



*olmadığından kesin olarak badem değildir. Ancak dışındaki kabuğun varlığı ve sağlamlığı ile badem olur. Yani sufilerin bu sözle 'Badem ağaçta yetişir. Yeşil kabuğuna veya iç kabuğuna herhangi bir şekilde zarar gelse maksud olan badem, çekirdek ve yağ olgunlaşmaz ve ziyan olur. Bunun gibi sülûk sırasında şeriat kabuğu tarikat bademiyle ve tarikat kabuğu hakikat bademi ve yağıyla tahsil ve tekmil edilemeyip de bunlara bir zarar gelse istenilen tarikat ve hakikat şuhûd ve hâl ile kemâl bulmaz' demektir. Hakikatte benzetmenin anlamı budur, dinsizlerin dediği değildir." (Menâkıbnâme, s. 81)*

Görüldüğü üzere şeyh burada bu dört unsurun birbirinden ayrılmayacağını vurgulamakta, herhangi birisinin eksik yaşanması ve kabul edilmemesi halinde diğerlerinin de zarar göreceğini, eksik kalacağını yahut hiç olmayacağını ifade etmektedir. Şeriat, diğer sülûk mertebelerinin anahtarı konumundadır. Dış kabul olan şeriata zarar gelmesi halinde ise tarikat, marifet ve hakikat de zarar görecektir. Bu nedenle hakiki bir müridin dört kapının manasını doğru bir şekilde anlaması ve sülûk aşamasında kural ve kaideleri uygulama konusunda oldukça hassas davranması gerekmektedir.

Menâkıbnâme'de yer alan Şaban-ı Velî'nin, devrinin diğer sufileri tarafından zaman zaman tenkid edildiğine hatta dinsizlikle suçlandığına dair verilen bilgiler oldukça ilginçtir. Ömer Fuadi bu menkıbeleri naklederken şeyhin şer'i kurallara ve Hz. Peygamber'in sünnetine sıkı sıkıya bağlı olduğunu sıklıkla dile getirir. Bu menkıbeler bir anlamda Şeyh Şaban-ı Velî'nin Kur'an ve sünnete ne kadar sadık bir kimse olduğunu ve bu konulardaki hassasiyetini ispat gayreti gibi görünmektedir. Bu konuya dair anlatılan hemen her menkıbede şeyh, kendisini itham edenlere karşı mütevazı bir şekilde, gösterdiği kerametler ile cevap vermekte, bazen sessiz kalmayı tercih etmekte, bazen de celalli bir tavır sergilemektedir. Ömer Fuadi'nin anlattığına göre, Şeyh Şaban-ı Veli, Kastamonu merkezli olarak faaliyet gösterdikleri anlaşılan bu şeyhlerin kendisi hakkında söyledikleri tenkitleri işittiğinde "Hak Teâlâ'ya işi havale edip sabır ve tahammül" göstermektedir. Menâkıbnâme yazarı, kendisinin de pîri olan Şeyh Şaban-ı Veli'ye karşı suizanda bulunan, onu tenkit eden şeyhleri, dervişleri yahut ahaliyi sert bir şekilde eleştirir. Menâkıbnâme'deki

bu bilgiler Şeyh Şaban-ı Veli'nin Kastamonu'ya geldiği sırada burada bulunan dervişler arasında bir tür kıskançlıkla karşı karşıya kalmış yahut benimsediği halvet merkezli tasavvuf metodu nedeniyle tenkide uğramış olabileceğini akla getirmektedir. Bu tenkitlere cevap veren Ömer Fuadi ise, şeyhin şeriat hükümlerini çok iyi bilen ve bu hükümlere göre hareket eden, derin sırlara sahip, Muhammedî meşrebli, Hanefi mezhebine mensup, edep ve ilim sahibi bir kimse olduğunu dile getirmektedir. Burada şeyhin Hanefiliğine vurgu yapılması, namazlarını beş vakit olacak şekilde “keramet gösterip” Kâbe'de kıldığının dile getirilmesi dikkat çekicidir. Bir anlamda Şeyh Şaban-ı Veli üzerinden Halvetiyye tarikatının da savunusu şeklinde verilen bu menkıbelerin en dikkat çekici olanlardan birisi, sonradan Şeyh Şaban-ı Veli'nin müridi olacak Memi Halife'nin ağzından şu şekilde verilmektedir:

*“Kastamonu'ya Evliya Şücâ adında ilim sahibi ve zamanın faziletli şahıslarından bir şahıs geldi. Ben ve hemşehrimiz Bilal Halife şahsa gidip ondan ilim okurduk. Evliya Şücâ kürsü ve minberlerde ve diğer meclislerde Hz. Aziz'i 'Halvetidir' diyerek ve sufilerin devran zikri ile kendi yanlış zannına takılarak bilmediği diğer hallerin de gıybetini yaparak ayıplar ve kötülerdi. Hâşâ ve kellâ Hz. Aziz'in şanına yakışmayacak sözler söylerdi. Fazilet sahibi bir âlim olmasından dolayı halden anlamayan birtakım kimseler de onun bu sözlerinden hareketle Hazreti Aziz'e suizanda bulunurlardı. Hz. Aziz bu söylenenleri işittiğinde ve bildiğinde ise, Hak Teâlâ'ya işi havale edip sabır ve tahammül gösterirlerdi. Bir gün Evliyâ Şücâ çok hastalandı. Bilal Halife ile ikimiz ona hizmet ediyorduk. Gece gözlerini açtı ve 'Bana ne olduysa Şa'ban Dede'ye hakaret etmek ve onun gıybetini yapmaktan oldu, kendisini bana getirin de hakkını helâl ettirelim' dedi. Ve Bilal Halife'yi ona gönderdi. Bilal Halife Hazreti Aziz'e vardığında o hemen işin aslını bildi ve asla kaçınmayıp keder göstermeyerek, yüce ahlaklarından dolayı Evliyâ Şücâ'nın yanına gitmek istediler. Bunun üzerine bazı dervişleri 'O kişi size minberlerde ve kürsülerde büyük halk kalabalığının önünde domuz ve dinsiz diyerek sizi kötüler ve hakaret eder, hal böyleyken siz onu ziyaret mi edeceksiniz?' di-*



*yerek itiraz ettiler. Hz. Aziz de 'Farkında olmadan, bilmeyerek söylemiştir. Bize ve bizim gibilere bu durum hep olagelmıştır. Bu mevkiin gereği budur. Hak bizim tarafımızdan helal olsun, O ilim sahibi bir kardeşimizdir. Günahına istiğfar edip onu itiraf etmiştir. Vefat etmeden yetişelim, ilim sahibidir, imansız gitmesin' diyerek yola koyuldu. Ancak Hazreti Aziz oraya ulaşmadan Evliyâ Şücâ vefat etti. Hazreti Aziz merhumun cenâze namazını kıldı ve defninde hazır bulundular, Allah rahmet etsin. Bilal Halife bu olayı duyduğunda Hazreti Aziz'e bağlanıp onun gerçek bir dervişi oldu." (Menâkıbnâme, s. 92-93).*

Görüldüğü üzere bu menkıbede Şeyh Şaban-ı Velî, devrinin diğer sufilerinden Evliyâ Şücâ tarafından Halvetî oluşu ve benimsediği zikir metodu nedeniyle ağır bir şekilde tenkit edilmekte ve dinsizlikle itham edilmektedir. Asıl dikkat edilmesi gereken husus ise Şeyh Şaban-ı Velî'nin bu tenkitleri büyük bir olgunlukla karşılması hatta cenaze namazına katılmasıdır. Bununla birlikte söz konusu menkıbede bu defa Evliya Şücâ'nin dinsizlikle itham edilmesi de dikkati çeken bir başka husustur. Şeyh Şaban-ı Velî'ye karşı bu tarz tenkitlerde bulunanların Şabani çevreler tarafından sert bir şekilde eleştirilmelerine de bir örnek olması bakımından böylesi bir menkıbenin kitapta yer alması önemlidir.

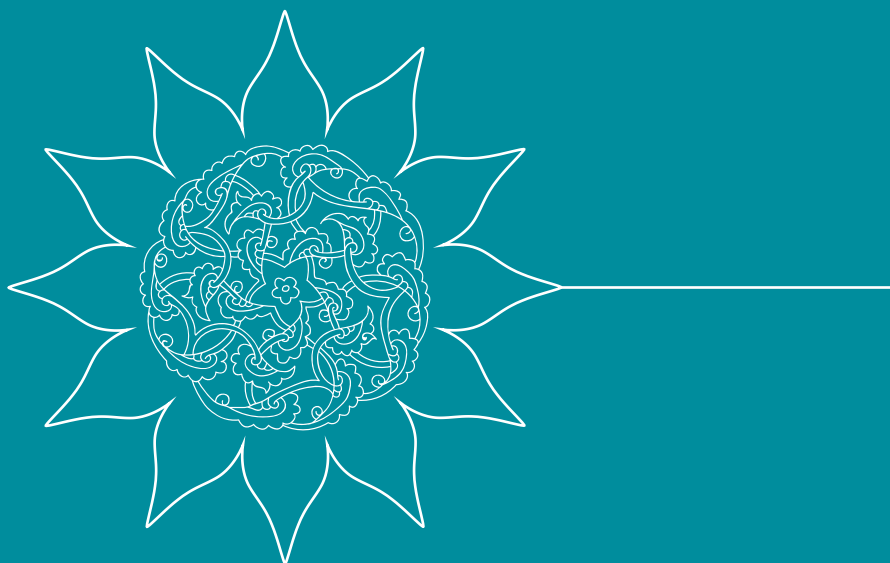
Menâkıbnâme yazarı, eserinde Şeyh Şaban-ı Velî'nin kutbiyyetine sıklıkla vurgu yapmaktadır. Hatta bu konuda bazı menkıbeler de nakletmiştir. Bu durum Şabaniyye tarikatı içerisinde kutbiyyet anlayışının güçlü bir şekilde devam ettiğini, Şeyh Şaban-ı Velî'nin kendi zamanının kutbu olarak kabul edildiğini gösterir. Ehline bilindiği üzere İslam tasavvufu içerisinde kutub anlayışının önemli bir yeri vardır. Kutub bir anlamda vahdaniyyetin ifadesidir. Gavs-ı âzâm yahut kutbu'l-aktâb diğer bütün kutublara hükmetme yetkisine sahiptir. Ona bağlı on iki kutubdan yedisine iklim kutubları, beşine de velâyet kutubları denir. Süleyman Ateş'in belirttiğine göre, iklim kutublarının her biri iklimi kontrol eder. Diğer veliler velâyet kutublarından feyz alır. İslam tasavvufunun en önde gelen isimlerinden olup Şeyhü'l-Ekber olarak tanınmış Muhyiddin İbnü'l-Arabî'ye göre, kutbu'l-aktâb'ın da kendine has dereceleri vardır. Kutbu'l-aktâb yükselince ferdaniyet mertebesine ulaşır. Bu mertebede kutbun irade

ettiği her şeyi Hak da irade eder. Bu dereceki kutub, bir veliyi veya kutbu azletme, yerine başkasını tayin etme yetkisine sahip olur. İşte Şeyh Şaban-ı Velî hakkındaki menkıbelerin pek çoğunda bu hususa dolaylı şekilde vurgu yapılır. Yukarıda sözü edilen Evliyâ Şücâ menkıbesi de bu bağlamda değerlendirilebilir.

Ömer Fuadi'ye göre Şeyh Şaban-ı Velî, tayy-i mekân ve tayy-i zaman sahibi bir evliyadır. Bu sayede denizcilere yardım ettiği, Kabe'de hastalanan bir şahsı tekrar memleketine geri getirdiği, namazlarının büyük kısmını Kâbe'de kıldığına dair anlatılan menkıbeler de ayrı bir anlam kazanır. Tüm bu hususlar onun kâinata tasarruf edebilen bir kutub olarak kabul edilmesinden kaynaklanmaktadır. Ömer Fuadi, Şabaniyye'deki kutbiyyet inancını şu satırlarıyla dile getirir:

*“Ricâlü'l-gayb denen gayb erenlerinden olan evtâd ki dört tane dirler. Bunlara ricâl-i erbaa da denir. Budelâ, yedi kişidir. Nücebâ, kırklardır. Nukaba, üçlerdir. Diğer Allah erleri ile beraber bunların hepsi büyük kutubluk makamının sahibi olan “gavs-ı âlem” olan kimseye yönelirler ve boyun eğderler. Bu bahsedilen Allah erleri âlem-i ceberut ve bekâyâ giden kutbu'l-aktabları da bilirler ve onların mukaddes ruhlarından ve yüce sırlarından istimdad ederler.”*

Bu bilgilerin yer aldığı diğer menkıbelerle ilişkilendirildiğinde Şeyh Şaban-ı Velî'nin burada kastedilen kutupluk makamının sahibi gavs-i âlem olduğu, üçlerin, yedilerin, kırkların ve gayb erenlerinin boyun eğdikleri bir kimse olduğu görülür. Bunu ise ancak hakiki hal sahipleri anlayabilir. Şeyh Şaban-ı Velî'nin dergahına gelenlerin haccetmiş gibi kabul edilmeleri ve daha pek çok benzer menkıbe başta şeyhi ve tarikata mensup dervişleri tabii olarak diğer tarikat mensuplarına oranla biraz daha öne çıkarmaktadır. Bu zaviyeden meseleye bakıldığında, Ömer Fuadi başta olmak üzere tarikatın muhibban ve müridanı hiç şüphesiz Şeyh Şaban-ı Velî'yi zamanın kutbu olarak gördüklerini, onun on sekiz bin âleme tasarruf ettiğine, hastalara şifa verdiğine, devrinin en kutlu kişisi olduğuna yürekten inandıklarını söylemek gerekir. İşte bu nedenle olsa gerek şeyhin vefatından sonra da türbesi dertlerine deva arayan, hastalarına şifa arayan, gönüllerini ferahlatmak isteyen gerek Müslüman gerekse gayrimüslim ahalinin uğrak yeri olmayı sürdürmüştür.



ŞEYH ŞABAN-I VELİ

---

KÜLLİYESİ



## ŞEYH ŞABAN-I VELİ KÜLLİYESİ

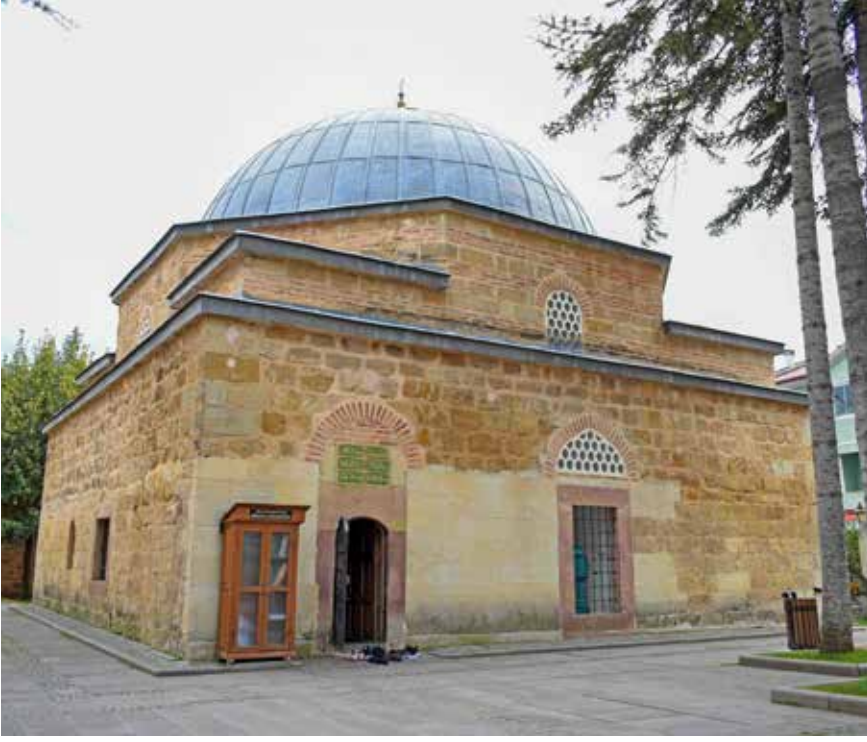
Şeyh Şaban-ı Velî'nin Kastamonu'da bulunan türbesi Halveti tarikatının bütününde ve bilhassa şeyhin adına izafeten kurulan Şabaniyye tarikatı mensuplarında en kutsal kabul edilen ve ziyaret edilen yerler arasındadır. Bu türbe günümüzde de en fazla ziyaret edilen, dini turizmin en güçlü şekilde temsil edildiği bir mekân olma özelliğine sahiptir. Şeyh Şaban-ı Veli Türbesi'nin bulunduğu yer, cami, dergah, şadırvan, iki ev, mutfak ve türbeden oluşacak şekilde bir külliye formunda inşa edilmiştir. Yapı bu özelliğiyle Osmanlı klasik mimarisinin en önemli dini mekan örnekleri arasında yer alır.

Şeyh Şaban-ı Velî'nin türbesinin yer aldığı ve kendi adıyla anılan, ilk yapılış tarihi hakkında pek bilgi bulunmayan cami başlangıçta Seyyid Sünneti Efendi'nin adını taşımaktaydı. Zamanla Şeyh Şaban-ı Velî'nin burada uzun yıllar irşad faaliyetinde bulunması üzerine, bu kez halk arasında Şeyh Şaban-ı Velî Camii olarak yaygın şekilde anılmaya başlandı. Şeyh Şaban-ı Velî Camii, Osmanlı padişahı Sultan III. Murad devrinde, 988/1580 yılında sultanın şeyhi Şeyh Şücâ tarafından yeniden inşa ettirildiği için bir süre Şeyh Şüca Camii olarak da isimlendirilmiştir. Bu camiyi merkeze alan Şeyh Şaban-ı Velî'nin dergahı tekkelerin kapatıldığı 1925 yılına kadar aktif olarak faaliyetini sürdürmüş, çok sayıda mutasavvıf bu tekkede yetişmiş, bu sufiler Şabaniyye'nin dünyanın muhtelif yerlerine yayılmalarına katkı sağlamışlardır.

Şeyh Şaban-ı Velî'nin türbesi ise, şeyhin vefatından hayli zaman geçtikten sonra inşa edilmiştir. Şeyhin naaşı başlangıçta caminin hazinesine, Seyyid Sünneti Efendi'nin mezarının yakınına defnedilmiştir. Türbenin inşasına Ömer Fuadi'nin gayretleri ve Sultan I. Ahmed'in oğullarından II. Osman'ın destekleriyle başlanmıştır. Başlangıçta bu şekilde Osmanlı hanedan üyesi bir şehzadenin desteğini alarak inşaata başlanmış olsa da türbenin inşası muhtelif siyasi nedenlerle hayli uzun sürmüştür. Bu gecikmenin temel nedeni ise türbenin maddi anlamdaki en büyük destekçisi olan Ömer Bey'in idam edilmesidir. Türbe her ne kadar Sultan Genç Osman tarafından desteklense de asıl maddi ihtiyaçlar Şabaniyye tarikatına mensup dervişlerden Himmet Dede'nin oğlu Vezir Murad Paşa'nın kethüdası Ömer Bey



Caminin dıştan ve içten görünüşü



Şeyh Şabân-ı Veli Türbesi

tarafından karşılanmaktaydı. Türbenin ve külliyeinin inşasına başlandıktan kısa bir süre sonra Ömer Bey'in, çok para harcadığı gerekçesiyle Diyarbakır'da Nasuh Paşa tarafından idam edilmesi üzerine türbenin inşasına da yaklaşık iki yıl ara verilmek zorunda kalındı. Bu şekilde durdurulan inşaatın geçen zaman içerisinde gündün güne harap olması üzerine, Bolulu âlimlerden olmakla birlikte Küre'de kadılık görevini yürüten Akkaş Hibetullah Efendi ve Dergah-ı Humâyun kapıcıbaşlarından Mehmed Ağa'nın himmetleriyle türbenin inşaatına yeniden başlandı. Menâkıbnâme'nin yazarı Ömer Fuadi de bu sırada tekkenin şeyhliğini yürütmekteydi. İşte bu süreçte gerek Ömer Fuadi'nin gerek Şabaniyye müntesiplerinin ve gerekse hayırsever halkın da destekleri inşaatın yeniden başlamasında başlıca âmil gibi gözükmektedir. Toplu bir gayret neticesinde başlanan inşaat, nihayet şeyhin vefatının üzerinden tam kırk iki sene geçtikten sonra, 1611 yılında tamamlanabildi. İnşa sürecinde I. Ahmed devri sadrazamlarından Halil Paşa türbenin kubbesini kurşunla kaplattı.



Müze binası

Gerek caminin gerekse türbenin zaman içerisinde hasar gördüğü ve tamir edildiği anlaşılmaktadır. 1114/1702-1703 yılında caminin hemen bitişiğindeki derviş odaları ve mutfak tamir edilmiş, 1162/1749'da külliye onarım görmüş, 1189/1775 senesinde bu defa Mehmed Paşa tarafından külliye tamir ettirilmiştir. Lütfi Efendi'nin bir şiirinde yer alan;



Hazirede bulunan mezarlar

*Lutfiya benden senâ eyle dedi tarih-i tâm*

*Kıldı ihyâ dergeh (i) Abdülmecid Hân binâ*

dizelerinden Şeyh Şaban-ı Veli Dergahı'nın 1845 senesinde Sultan Abdülmecid devrinde Kastamonu kaymakamı Salih Ağa tarafından tamir edildiği anlaşılmaktadır. Türbenin son onarımı ise 1950 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından gerçekleştirilmiştir.

Şeyh Şaban-ı Velî türbesinin içerisinde on altı adet sanduka yer almaktadır. Bu sandukalar içerisinde en merkezi olanı Şeyh Şaban-ı Velî'ye aittir. Diğer on beş sandukadan on üç tanesi dergahta şeyhlik yapan Şeyh Osman Efendi, Şeyh Hayreddin Efendi, Şeyh Abdülba-ki Efendi, Şeyh Muhyiddin Efendi, Şeyh Ömer Fuadi, Çorumlu Şeyh İsmail Efendi, Pir Mustafa Çelebi, Şeyh Abdurrahman Zilevi, Şeyh Hafız İbrahim Efendi, Şeyh Ahmed Efendi, Şeyh Mehmed Efendi, Şeyh Abdullah Efendi, Şeyh Hafız Mustafa Efendi, Şeyh Abdurrahman Efendi, Şeyh Mehmed Said Efendi, Şeyh İbrahim Şevki Efendi, Şeyh Mehmed Ataulah Efendilere, diğer iki mezar ise Şeyh Şaban-ı Veli'nin ibrikdar ve peşkirdarına aittir.



Seyyid Ahmed Sünneti'nin kabri

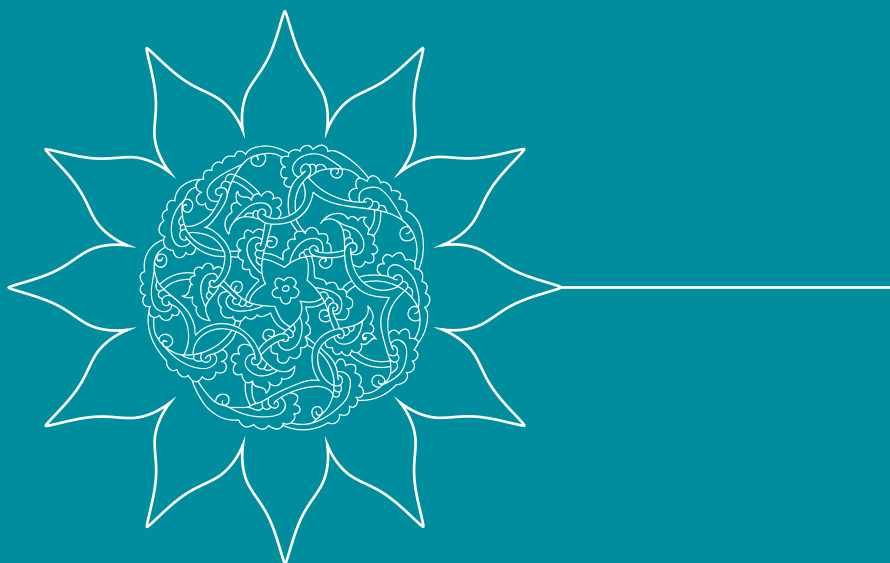


Türbe ve kütüphanenin 1970'li yıllara ait bir fotoğrafı (Kaynak: Kastamonu Kent Müzesi, Dr. Murat Karasalihoğlu)

Burada sayılanların haricinde Şeyh Şaban Efendi'nin dergahının haziresinde de bazı mezarların varlığı bilinmektedir. Bu mezarlardan ilki yukarıda yer yer kendisinden söz edilen Seyyid Sünneti Efendi'ye aittir. Buradaki dergah ilk olarak bu önemli zâtnın etrafında şekillenmiş, Şeyh Şaban-ı Veli ile birlikte Kastamonu'daki en güçlü Halvetî dergahı halini almıştır. Hazirede Seyyid Sünneti Efendi'nin haricinde muhtelif zamanlarda bu şehirde yaşamış bürokratların ve önde gelen kişilerin mezarları da yer almaktadır.

Şeyh Şaban-ı Velî Dergahı'nın en önemli yapılarından birisi de kütüphanesidir. Kütüphane dergahın 1611 yılında külliye haline gelmesi üzerine inşa edilmiştir. 1922 yılında yapılan bir tasnif sırasında kütüphanede ağırlıklı olarak dini ilimler sahasında yazılmış 239 kitabın varlığı bize dergah kütüphanesinin niteliği hakkında fikir verebilir.

Şeyh Şaban-ı Velî Dergahı tekkelerin kapatıldığı 1925 yılına kadar aktif olarak faaliyetini sürdürmüş, çok sayıda mutasavvıf bu tekke-de yetişmiş, bu derviş ve şeyhler Şabaniyye'nin dünyanın muhtelif yerlerine yayılmalarına katkı sağlamışlardır.



ŞABANİYYE

---

TARİKATI



## ŞABÂNİYYE TARİKATI

*Târîk'ında nice esrar nümâyân olmada her ân  
Bu zulmet-hâne-i tende münîrim Şeyh Şa'bân'dır*

*Vassâf*

Şeyh Şaban-ı Veli'nin Kastamonu'daki dergahında pek çok mürid yetiştirdiği, bu müridleri vasıtasıyla Şabaniyye'nin Kastamonu merkezli olmakla birlikte İslam dünyasının geniş bir coğrafyasında temsil edildiği bilinmektedir. Şabaniyye'nin neşet ettiği Halvetiyye İslam tasavvuf geleneği içerisindeki en kudretli tarikatlardan birisidir. Bu durum tarikatın gövdesinden ayrılan Şabaniyye için de geçerli bir durumdur. Halvetiyye'nin Şabaniyye kolunun bu tarikat içerisinde en fazla kola ayrılan tarikat olması bu yolun yaygın etkisini göstermesi bakımından önemlidir.

Şabaniyye, Anadolu, Balkanlar, Irak, Suriye, Hicaz, Hindistan ve Afrika'da temsil edilmiş bir tarikat olma özelliğine sahiptir. Nitekim Muhammed İhsan Oğuz, Şabaniyye'yi Halvetiyye tarikatının “en kuvvetli ve devamlı kolu” olarak tanımlamaktadır. Rivayete göre Şabân-ı Velî'nin irşadı halk arasında hayli rağbet görmüş, hilafet verdiği talebelerinin sayısı üç yüz altmış kişiye ulaşmıştı. Onun talebelerinin gittikleri yerlerde irşad faaliyetlerine giriştikleri ve geniş bir alana tarikatı yaydıkları malumdur. Menâkıbnâme'de, Şeyh Şaban-ı Velî'nin yetiştirdiği ve irşad vazifesiyle görevlendirdiği müridlerinin üç yüzünün cinlerden, altmışının insanlardan meydana geldiği ifade edilmektedir. İşte bu nedenle yukarıda da anlatıldığı üzere, Şeyh Şaban-ı Velî'ye “mürşidi's-sakaleyn” denilmekteydi. Şeyh Şaban-ı Velî'nin hilafet verdiği bu üç yüz altmış müridi için; “Üç yüzüne ben dua ettim, altmışına Sultanü'l-enbiya dua ettiler.” dediği rivayet edilir.

Şeyh Şaban-ı Velî'nin gerek Seyyid Sünnetî Dergahı'nda gerekse Honsalar Camii'nde irşad faaliyetinde bulunduğu dönemde hayli kalabalık bir mürid kitlesine sahip olduğu bilinmektedir. Onun şeyhlik yaptığı dönemde dergahına gelerek kendisine intisab eden isimlerden birisi Şeyhülislam Ebussuud Efendi'nin yakın arkadaşı ve aynı



Biri haremlik biri selâmlık olmak üzere ikişer katlı iki binanın arasında yer alan mutfak kısmı 1965'te restore edilerek müze olarak kullanılmaktadır.

zamanda Süleymaniye Camii'nin vaizi olup, vasiyeti üzerine şeyhin cenaze namazını kıldırın Muharrem Efendi idi. Başlangıçta Benli Sultan'a intisab eden bu zât, Şeyh Şaban-ı Veli'nin yanında sülûkunu tamamlamıştı.

Muharrem Efendi'nin haricinde Memdi Halife adıyla bilinen Muhammed Efendi, Kızılzâde Muhammed Efendi, Mahvî Hasan Çelebi, Kastamonu müftüsü Sofu Muhiddin Efendi, İbrikçizâde Abdi Efendi, ilmi, hilmî ve ahlâkıyla Hz. Osman'a benzeten Hacızâde, Murad Dede, Kız Ahmed Dede, sonraki dönemde âsitânedeki posta oturacak olan İskilipli Abdülbaki Efendi, Küre-i Nühâslı Muhammed Çelebi, Küre-i Hadidli Mahmud Efendi, Bolulu Sinan Efendi de yine onun müridlerinden bazılarıydı. Adı geçen bu isimler tarikatın yayılması için gayret etmişler, gittikleri şehir ve kasabalarda Şabaniyye'nin yerleşmesine katkı sağlamışlardır.



## Âsitânenin Postnişinleri

Yukarıda da ifade edildiği üzere, Şeyh Şaban-ı Veli'nin temsil ettiği Halvetiyye-i Şabaniyye, şeyhin vefatından sonra Şeyh Osman Efendi'den başlamak üzere müridleri tarafından geniş bir coğrafyaya yayıldı. Ömer Fuâdî'nin Menâkıbnâme'de Şeyh Şaban-ı Veli'den sonra posta oturan dört halifeyi İslam tarihinde Hz. Peygamber'in dört halifesine benzetmesi dikkat çekicidir.

## Şeyh Osman Efendi (ö. 1569)

Şeyh Osman Efendi, Şaban-ı Veli'den sonra Kastamonu'daki asitâ-nede posta oturan ilk halifesidir. Rivayete göre, Şeyh Şaban-ı Veli'ye kendisinden sonra seccadeye kimin geleceğini sorduklarında “Osman gelir, sonra Hayreddin gelir, sonra seccade sahibini bulur.” cevabını vermişti. Asitânenin Şaban-ı Veli'den sonraki ikinci şeyhi olan Osman Efendi de tıpkı Şeyh Şaban-ı Veli gibi Kastamonulu idi. Gençliğinde içki ve eğlence meclislerinin müptelası olan bu zatın, Şaban-ı Veli ile tanıştıktan sonra hayata bakışını baştan sona değiştirdiği, dünyevi zevklerini tamamen terk edip kendisini dergaha adadığı rivayet edilir. Menâkıbnâme'de Ömer Fuâdî, Şeyh Osman Efendi'nin kimliği ve Şeyh Şaban-ı Veli'ye intisabı ile ilgili olarak şu hususları nakletmektedir:

*“Kendisi şen ve âşık meşrepli, eli açık, yıldızı yüksek bir kimse olup arkadaşlarıyla beraber yeme, içme, saz ve söz eğlencelerine düşkün olmakla beraber günaha ve şerli kimselere yaklaşımdan sakınan birisiydi. Bu haldeyken bir yerde kendisine Hz. Aziz'in elini öpmek nasip olur ve Hz. Aziz'e niyaz eder. Şa'ban Efendi hazretlerinin Osman Efendi'nin gönül ve can âlemlerinde olan yüce nazarı ve himmeti sayesinde Osman Efendi'nin içindeki nefsânî şevk ruhânî şevke, mecâzî aşk da hakiki aşka dönüşür. Osman Efendi bundan sonra gayriihtiyari tekrar Hz. Aziz'e gelir. Masivâ düşüncesinin ateşinden kurtulur ve cân-ı gönülden tevbe eder, Hz. Aziz'e intisab edip seyr ü sülûka başlar, sazını parçalayıp sazı gibi gönül ateşinden başka bir söz söylemez olur.”*

Şeyh Osman Efendi uzun yıllar Şeyh Şaban-ı Veli'ye hizmet ettikten



sonra hilafet ile şeyhinin talimatı doğrultusunda Tokat'a giderek irşad faaliyetine başladı. Onun Tokat'ta bir camide uzunca bir süre vaaz ettiği, bâtın ilminde yetkin bir kimse olduğu nakledilmektedir. Şeyh Şaban-ı Veli'nin vefatı sırasında Tokat'ta olan Şeyh Osman Efendi, vefat haberi üzerine Kastamonu'ya gelerek, ilk önce şeyhinin mezarını ziyaret edip, mezarın başında vakit geçirip, hayli gözyaşı döküp, Kur'an okuduktan sonra, müridlerin de talebi doğrultusunda dergaha gelerek posta oturmuştur.



Şeyh Osman Efendi vefatından sonra Şeyh Şaban-ı Veli'nin kabrinin sol tarafına defnedilmiştir.

Şeyh Osman Efendi cömertliği, iyiliği ve hoş sohbetiyle tanınan bir kimseydi. Mücadele sahibi, çok ibadet eden, manevi bakımdan hayli güçlü ve keramet sahibi bir kimse olarak tanınmıştı. Menâkıb-nâme'de Şeyh Osman Efendi'nin kendine malum olan sırları diğer müridlerle paylaştığı, bu nedenle tekkedeki dervişlerden bazılarının onu eleştirip Şeyh Şaban-ı Veli'ye şikâyet ettikleri, bunun üzerine şeyhin de; "Kuzular, Osman hakkında dilinizi tutun ve onu kendi haline bırakın." dediği; ilahi sırlara vukufiyetini anlatmak için de; "Dervişler! Osman minder oğlanıdır, nereye otursa, ne söylese ve nasıl söylese Hak Teâlâ katında makbuldür." dediği nakledilir. Bu menkıbeler Şeyh Osman Efendi'nin şeyhi nezdindeki üstün konumunu açıkça ortaya koymaktadır. Nitekim Ömer Fuâdî de; "Mânevi hâl sahibi kimseler bilirler ki Hz. Aziz'in bu misalleri ve kendilerinden sonra Osman Efendi'yi seccadelerine kaim-i makam olarak vasiyet ve tayin etmeleri, Osman Efendi için bir şahitlik ve manevi kemallerine bir delildir. Aynı zamanda Hz. Peygamber'den sonra ümmetin en üstününün Hz. Ebu Bekir olması gibi Şa'ban Efendi hazretlerinden sonra da suret ve mânâ silsilelerinden gelen velîlerin en üstününün Osman Efendi olduğu bununla anlaşılır." demek suretiyle, asitâne-nin ikinci postnişininin tarikat içerisindeki üstün konumunu açık bir şekilde ortaya koyar.

Şeyh Osman Efendi'nin Kastamonu'daki dergahta üstlendiği şeyhlik vazifesi çok uzun sürmemiş, kırk gün sonra vefat etmiştir. Menâkıb-nâme'de kendisinin bu hususu bildiği ve müridlerine haber verdiği yönünde bir menkıbe yer alır. Buna göre, Şeyh Osman Efendi, kendisini seccadeye oturması için davet eden ihvan ve dervişlere: "Ah! Kardeşler ben buraya irşada gelmedim. Erbain için geldim. Kırkıncı gün, Hz. Aziz'in cismânî civarlarından ruhani civarlarına göç ederim. Zirâ onun ayrılığının acısına sabretmeye gücüm yoktur." dediği rivayet edilir. Şeyh Osman Efendi vefatından sonra Şeyh Şaban-ı Veli'nin kabrinin sol tarafına defnedilmiştir. Onun mezarının Hızır Peygamber tarafından kazıldığı şeklindeki rivayet hayli dikkat çekici olup, Şabaniyye tarikatı içerisindeki Hızır kültürünü göstermesi bakımından da kıymeti haizdir. Yine onun hayatına dair zikredilen menkıbelerde Hz. Ebubekir ile mukayese edilmesi de tarikat içerisindeki saygın konumunu göstermektedir.



### Şeyh Hayreddin Efendi (ö. 1579)

Tarikat içerisinde, kısa süre şeyhlik yapmasına rağmen hayli derin tesirler bırakan Şeyh Osman Efendi'nin vefatından sonra dergahın şeyhlik makamına selefleri gibi Kastamonulu olan Şeyh Hayreddin Efendi oturmuştur. Ömer Fuadi tarafından Hz. Ömer ile mukayese edilen Şeyh Hayreddin Efendi, hoş sohbet, temiz karakterli, güvenilirliği ve dindarlığı ile tanınan ve salih bir kimse olarak tanınmıştır. Aynı zamanda mülayim bir şahsiyet olarak bilinen Hayreddin Efendi, bakırcılık işiyle meşgul olduğu için halk arasında Kazancı Hayreddin lakabıyla tanınmaktaydı.

Gençlik yıllarında ilim ve irfan tahsil etmek maksadıyla şeyhlerin dergahına devam eden, Kur'an ehli bir kimse olan bu zât, Şaban-ı Veli'ye intisab ettikten sonra neredeyse bütün vaktini dergaha vakfetmişti. Kendisi de Şabaniyye tarikatına mensup olan oğlu İlyas Efendi'nin naklettiğine göre, dergaha gönül verdiği bu dönemde onun sık sık dükkanını işçilerine bırakıp Şaban-ı Veli'nin sohbetlerine ve ilim meclislerine devam ettiği, tarikat erkânına büyük bir sadakatle riayet ettiği bilinmektedir. Hayreddin Efendi, Şaban-ı Veli'nin yanın-



Şeyh Hayreddin Efendi de vefatından sonra şeyhinin türbesine defnedilmiştir.

da sülûkunu tamamladıktan sonra hilafetle Amasya'ya gönderildi. Böylece Şabaniyye tarikatının Amasya'daki ilk temsilcisi haline geldi.

Hayreddin Efendi bu şekilde Amasya'da faaliyetini sürdürmekte iken, Şeyh Osman Efendi'nin vefat haberi üzerine Kastamonu'ya davet edildi ve asitânenin üçüncü şeyhi olarak posta oturdu. Çok sayıda mürid yetiştiren ve vefat tarihi olan 1579 yılına kadar, on yıl süreyle dergahta şeyhlik yapan Hayreddin Efendi, vefatından sonra şeyhinin türbesine defnedildi.

### Şeyh Abdülbaki Efendi (ö. 1589)

Şeyh Hayreddin Efendi'den sonra aslen İskilipli olan Şeyh Abdülbaki Efendi Kastamonu'daki dergahta postnişin oldu. İranlı yenilmez bir pehlivanı yere çaldığı için halk arasında Acem Alisi lakabıyla nam salmış dindar bir zatın oğlu olan, kendisi de güçlü kuvvetli bir şahsiyet olarak bilinen bu zât gençliğinde pehlivanlık yapmış, daha sonra İstanbul'a giderek akli ve nakli ilimleri tahsil etmiş, içinde aşk ateşi yanmaya başlayınca bir tekkeye bende olmaya karar vermişti. Cezbesi kuvvetli, zahiri ve batını ilimlerde bilgi sahibi bir zât olarak tanınan Abdülbaki Efendi, kendi döneminin şeyhlerinden Rumeli'deki Bâî Efendi yahut Şeyh Şaban-ı Velî'ye bağlanma konusunda tereddüt yaşadığı sırada, bazı manevi işaretler üzerine kesin kararını vererek Şaban-ı Velî'ye bağlanmak amacıyla Kastamonu'ya gelmişti. Şehre gelir gelmez soluğu dergahta alan Abdülbaki Efendi'ye ilk görüşmelerinde Şeyh Şaban-ı Velî'nin adını sorduğu, aldığı Abdülbaki cevabı üzerine; "İsmin isimlenene etkisi vardır. İnşallah sülûk edip Allah yolunda olursan hakikaten Abdülbâki olursun." dediği rivayet edilir. Bu şekilde hoş bir dua ile başlayan bu buluşma, Abdülbâki Efendi'nin sıkı bir riyazet ve tam bir teslimiyetle sülûkunu tamamlamasıyla neticelenmiştir. Bu süreçte Abdülbaki Efendi zahir ve batın ilimlerine vukûfiyeti ile Şaban-ı Velî'nin de teveccühünü kazanmıştır. Onun bu yönü ile ilgili olarak Şaban-ı Velî'nin kendisine "Kuzum, zâhir ve bâtın, iki âlemin bilgisinin âlimi ve ârifi olursan iki kanatlı olup mârifetullahta Arş-ı a'lâ'ya ve yüce mertebelere yükselir ve uçarsın ve balı yağa katarsın." dediği nakledilir. Gerçekten de Abdülbâki Efendi ilim sahibi bir kimse olarak öne çıkmıştır.

Uzun yıllar dergahta eğitim aldıktan sonra hilafet verilip irşad gö-



reviyle kendi memleketi olan Çorum'a gönderildi. Hayreddin Efendi'nin vefatından sonra posta oturması için Kastamonu'ya davet edilen ve bu suretle asitânenin şeyhi olan Abdülbaki Efendi'nin Cuma günleri ve mübarek günlerin gecelerinde Kur'an'ı tefsir ettiği, hadis dersleri verdiği, bunların zahiri ve bâtinî manalarını açıkladığı rivayet edilir. Onun verdiği bu sohbetler halk arasında hayli rağbet görmekteydi. Ömer Fuadî, Abdülbaki Efendi'nin bu sohbetlerinden bahsetmiş ve bu sohbetlerde "Kur'an'ın zahiri ve bâtinî sırlarının zuhur ettiği bir kimse olarak" şeyhin bu sırları açıkladığını belirtmiştir. Ömer Fuadî'nin bu konudaki fikirleri şu şekildedir:

*"Kur'an'ın zahiri ve bâtinî vardır. Ayrıca bu bâtin için yedi bâtin daha vardır" hadisi gereği Kur'an'ın zahiri ve batını sırları Abdülbâki Efendi'den hâl olarak zuhur eder ve sözleri ile de bunu açıklardı. İnsanlar da 'İnsanın zahiri ve batını vardır. Bâtının da yedi bâtinî vardır' hadisinin anlamı gereği bu yedi tavırdan hangisi kendine uygunsu onu alır, zahiri ve hakiki manasını anlar, durmaksızın nefsinin arındırır, kalbini saflaştırır ve ruhunu da cilalar, bunlar ile insan vücudunda bulunan bâtinî merkezler olan sır, sırr-ı hafi ve sırr-ı ahfâ mertebeleri ile gizli halleri kesinlikle müşahede ederdi. Herkes manevi keşf konusunda meşreb, kabiliyet ve mücahedesine göre zevk ve şuhûd bakımından ilahi marifeti elde etmeye ve tamamlamaya çalışırdı. Bu hâl ve sözlerle kürsüde vaaz ederken dervişler onu can kulaklarıyla dinlerler, her biri onun sözlerine hayret ve şaşkınlığa düşüp sahv hâlinde mahv hâline geçerlerdi."*

Ömer Fuadî'nin verdiği bilgilere göre, bu sohbetler halk arasında hayli rağbet görmekte, müridlerden bazıları cezbeye kapılıp kendinden geçmekte hatta bazen bayılıp yere düşmekteydi. Şeyh Ömer Fuadî'nin naklettiği bu bilgi ve yorumlar Şeyh Hayreddin Efendi'nin tarikat içerisinde ilmiyle müridleri derinden etkileyen, hayli kalabalık mürid kitlesine hitap etmek suretiyle Kastamonu'daki dergahın kendi zamanında da önemli bir irfan ve cazibe merkezi olmasını sağlayan bir mutasavvıf olduğunu göstermektedir. Onun hakkındaki menkıbelerin ve övgülerin hayli fazla olmasının nedenlerinden birisi de Menâkıbnâme'nin yazarı ve kendisinin eserinden sıklıkla istifade ettiğimiz Ömer Fuadî'nin de kendisinin müridi ve sonrasında da



Külliyyede bulunan Asa Suyu'nun Zemzem Suyu'nun aynı olduğu inanılmaktadır.

halifelerinden birisi olmasından kaynaklanmış gibi görünmektedir. Tabii olarak Ömer Fuadi şeyhinin meziyetlerini eserinde ziyadesiyle övmekte, kendisine hakikat yolunda rehberlik eden şeyhine karşı minnetini de bu yolla ifade etmektedir.

Dergahta on yıl boyunca irşad görevini sürdüren Abdülbâki Efendi'nin yetiştirdiği müridleri arasında Saatçi Efendi, Devezâde Muslihiddin Efendi, Elmacızâde Muhyiddin Efendi ve Ömer Fuadi'nin isimleri sayılabilir.



### Şeyh Muhyiddin Efendi (ö. 1604)

Abdülbaki Efendi'nin ziyaret için gittiği memleketi İskilip'te vefatı üzerine dervişler tarafından asitâneye davet edilen Şeyh Muhyiddin Efendi Şabaniyye'nin Kastamonu'daki beşinci temsilcisi olmuştur. Aslen Küreli olan Muhyiddin Efendi, memleketinde zahiri ilimleri tahsil etmiş, bu sırada Küre-i Hadid'de bulunan Şaban-ı Veli hulefasından Mahmud Efendi'ye intisab etmiş, şeyhinin vefatı üzerine Kastamonu'ya gelerek Şaban-ı Veli'den sülukunu tamamlamıştı. Menâkıbnâme'de bu husus şu sözlerle ifade edilmiştir:

*“... tam ilmini tamamlayacağı sırada Mahmud Efendi âhirete göçer. Muhyiddin Efendi, Şa'ban Efendi'ye durumu anlatır ve kendisinin şeyhinin vefatından sonra garib kaldığını söyler. Şa'ban Efendi Muhyiddin Efendi'ye: 'Hüküm Allah'ındır. Sen sağ ol! İsteyen tanrısını bulur, eğer gerçekten hakiki bir talib ve sadık bir âşıksan. Bu âsitenede garib olmazsın, sen bize Mahmud Efendi'nin yadigârı ol. Gücümüz yettiğince sana sülûkunu tamamlamada yardım ederiz' buyurarak teselli ve himmet ettiler. Muhyiddin Efendi de Hz. Aziz'in elini öperek marifetullah tahsili ile meşgul oldu.”*

Bu şekilde tarikata, Şaban-ı Veli'nin müridanı arasına dahil olan ve dergahta uzun yıllar boyunca hizmet eden Muhyiddin Efendi şeriat adabına sıkı sıkıya bağlılığı, oruç ve namaz konusundaki hassasiyeti ile tanınmış, yaz kış demeden uzakça bir mesafede ikamet etmesine rağmen her sabah erkenden dergaha gelip hizmetini ifa etmiştir. Onun bilhassa soğuk kış gecelerinde evi hayli uzak olduğu için Hon-salar Camii'nin yanındaki bir hamamın bitişiğinde yer alan bir odada ikamet ettiği, bununla birlikte şehrin diğer ucundaki Şaban-ı Veli asitanesindeki erkânı yaz kış hiçbir şekilde kaçırmadığı nakledilir.

Muhyiddin Efendi sülûkunu tamamladıktan sonra şeyhi tarafından irşad vazifesi ile Şam'a gönderildi. Bu görev aynı zamanda Şabaniyye'nin Muhyiddin Efendi vasıtasıyla Anadolu dışında ilk kez temsili anlamına da gelmektedir. Bir süre Şam'da şeyhlik yaptıktan sonra hacca giderek oradan tekrar Anadolu'ya döndü ve Küre yakınlarındaki bir mağarada inzivaya çekildi. Abdülbaki Efendi'nin vefatından sonra Kastamonu'ya giderek dergahın yeni şeyhi oldu ve bu vazife-

sini 1604 yılındaki vefatına kadar devam ettirdi. Ömer Fuadi, Şeyh Muhyiddin Efendi'nin bazı manevi hallere ve kemallere sahip olduğunu ve bunların bazılarının kendisinin malumu olduğunu nakle-der. Ona göre Muhyiddin Efendi kâmil bir mürşid, tasavvuf ilmi ve marifetullah hallerinde en yüce, rüya tabirinde ve dervişlerin vari-datlarının keşfinde ehliyet sahibi bir kimseydi.

Şeyh Muhyiddin Efendi'nin yaşadığı dönem Halvetiyye'nin Osmanlı topraklarında günden güne daha çok yayıldığı, imparatorluğun ha-len siyasi bakımdan zirvede olduğu bir döneme tekabül ediyordu. Böylesi bir dönemde kadim beylik başkenti, kültür ve ilim merke-zi olan Kastamonu'da faaliyet gösteren Şeyh Muhyiddin Efendi'nin kerameti zahir bir kişilik olduğu, ancak bunları halktan gizlemeyi tercih ettiği Ömer Fuadi tarafından dillendirilmiştir.

Şeyh Muhyiddin Efendi'nin vefatından sonra asitanenin şeyhliğine aşığında kendisinden daha detaylı şekilde bahsedeceğimiz Menâkıb-nâme yazarı Ömer Fuadî geçmiştir. Görüldüğü üzere Kastamonu'da-ki dergaha, Şeyh Şabân-ı Veli'nin vefatından sonra bizzat kendisinin yetiştirdiği dört halifesi geçmiş, bu isimlerin sonuncusu olan Muhyiddin Efendi'nin vefatından sonra ise Şabân-ı Veli'nin halifelerinden Himmet Dede'nin oğlu olup yazdığı menâkıb ile Şabaniyye tari-katı hakkındaki bilgilerimizin temelini oluşturan Menâkıbnâme'nin yazarı Ömer Fuadi geçmiştir.

Abdulkerim Abdulkadiroğlu'nun tespitine göre, Kastamonu'daki dergahta Ömer Fuadi Efendi'den sonra şeyhlik yapan isimler ise şun-lardır: Çorumlu Şeyh İsmail Kudsi Efendi, Şeyh Mustafa Çelebi, Zileli Şeyh Abdurrahman Efendi, Şeyh İbrahim Efendi, Şeyh Hafız Ahmed Efendi, Şeyh Mehmed Efendi, Şeyh Abdullah Efendi, Şeyh Hafız Mus-tafa Vahdet Efendi, Şeyh Abdurrahman Efendi, Şeyh Abdurrahman Efendi, Şeyh Mehmed Said Efendi, Şeyh İbrahim Şevki Efendi ve Şeyh Mehmed Ataullah Efendi. Şeyh Şabân-ı Veli'nin Kastamonu'daki der-gahı Halvetiyye-i Şabaniyye'nin âsitânesi olarak tekke ve zaviyelerin kapatıldığı 1925 yılına kadar faaliyetini sürdürmüştür.

Mustafa Kara, Kastamonu'daki dergahın Şeyh Şabân-ı Veli sonrası silsilesini şu şekilde vermektedir: Ömer Efendi (ö. 1569), Kazancı Hayreddin (ö. 1579), Abdülbaki Efendi (ö. 1588), Muhyiddin Efendi



(ö. 1604), Ömer Fuadi (1633), İsmail Kudsi Efendi (ö. 1644), Mustafa Çelebi (ö. 1659), Abdurrahman Efendi (ö. 1672), İbrahim Efendi (ö. 1712), Ahmed Efendi (ö. 1720), Mehmed Efendi (ö. 1744), Abdullah Efendi (ö. 1767), Mustafa Efendi (ö. 1799), Abdurrahman Efendi (ö. 1833), Mehmed Said Efendi (1889), İbrahim Efendi (ö. 1896), Mehmed Atâullah (ö. 1942) şeyhlik yapmışlardır. Tekkenin son şeyhi Mehmed Ataullah Efendi tekkelerin 1925 yılında kapatılmasından sonra imamlık görevini deruhte etmiştir. Onun meşhur Hüseyin Vasaf ile sıkı bir irtibat içerisinde olduğu, yazdığı mektuplardan anlaşılmaktadır.

Buraya kadar sözü edilenlerin dışında, Şeyh Şaban-ı Veli'nin yetiştirdiği müridlerinden birisi de Osmanlıların meşhur şeyhülislamı



Ömer Fuadî'nin Menâkıb-ı Şeyh Şaban isimli eserinin ilk sayfaları (Millî Kütüphane)

Ebussuud Efendi'nin yakın arkadaşı ve aynı zamanda Süleymaniye Camii vaizi olan Kastamonulu Muharrem Efendi idi. Muharrem Efendi, Halvetiyye'nin Şabaniyye kolunun İstanbul'daki en önemli temsilcilerinden birisi olup, vefatından birkaç gün önce Şaban-ı Veli'yi ziyarete gelmiş ve yukarıda detaylı şekilde anlatıldığı üzere şeyhin cenaze namazını kıldırmişti.

Şabaniyye'nin Kastamonu civarında ve başta Bolu olmak üzere yakın şehirlerdeki diğer şeyhleri ise şunlardır: Bolulu İbrahim Şevki Efendi'nin halifesi olan Mustafa Çerkeşi ve Hacı Halil Efendi, Gerede'li Seyyid Ahmed Efendi, Bolulu Kamil Efendi, Bolulu Mustafa Efendi, Mustafa Çerkeşi'nin halifeleri olan Devrekanili Mehmed Lütfi Efendi, Mudurnulu Şeyh Mustafa Efendi, Kastamonulu Şeyh Mehmed Ağâh Efendi, Mehmed Lütfi Efendi'nin halifesi Hasan Çerkeşi.

Şabaniyye, Şeyh Şaban-ı Veli'nin vefatından sonra, yukarıda da değinildiği üzere, çok geniş bir coğrafyaya yayılmış, Anadolu'da ise bilhassa Batı Karadeniz şehirlerinde hayli rağbet görmüştür. Bolu'da ise daha ziyade Bayramiyye ile beraber bir seyir takip ettiği söylenebilir. Bolu sınırları içerisinde bilhassa Mudurnu ve Konrapa Halvetiyye'nin bu kolunun en güçlü şekilde temsil edildiği yerleşim yerleri arasında yer almaktadır. Bununla birlikte tarikatın Osmanlı payitahtı İstanbul'daki varlığı yaygınlık ve temsil açısından oldukça önemlidir. Bu koldan türeyen şubeler yüzyıllar boyunca payitahtın tasavvuf hayatına yön vermişlerdir.

### Şabaniyye'nin İstanbul'daki İlk Temsilcileri

Halvetiyye tarikatı içerisinde Sünbülüyye ile aynı zaman dilimi içerisinde gelişen Şabaniyye'nin İstanbul'daki en güçlü dönemi Karabaş-ı Veli adıyla da bilinen Alâeddin Ali Efendi zamanında oldu. Osmanlı tasavvuf dünyasının önde gelen şahsiyetlerinden birisi olan Karabaş-ı Veli'nin çok sayıda eser kaleme aldığı bilinmektedir. Menakıbnâme'nin yazarı meşhur Hasan Ünsî onun yetiştirdiği halifelerinden birisidir. Karabaş-ı Veli'nin faaliyet gösterdiği dönemden itibaren İstanbul'da çok sayıda Şabani tekkesi açıldı. Prof. Dr. Mustafa Kara, Şaban-ı Veli hakkında kaleme aldığı eserinde İstanbul'da kurulan Şabani tekkelerinin isimlerini şu şekilde sıralamaktadır:



Altuncuzâde (Şehzadebaşı),  
Ümmi Ahmed Efendi (Üsküdar),  
Nalçaçı Halil (Üsküdar),  
Boyalı Mehmed Paşa (Fatih),  
Seyyid Baba (Haseki),  
Ümmi Sinan (Şehremini),  
Ekmel (Aksaray),  
Seyyid Feyzullah Efendi (Üsküdar),  
Durmuş Dede (Rumelihisarı),  
Cemaleddin Uşşaki (Eğrikapı harici),  
Emirler (Kocamustafapaşa),  
Oğlanlar (Aksaray),  
Ataullah Efendi (Kanlıca),  
Beşikçizâde (Fatih),  
Atpazarî Osman Efendi (Fatih),  
Semerci İbrahim Efendi (Fatih),  
Maçka (Maçka),  
Saçlı Emir (Kasımpaşa),  
Aydınoğlu (Eminönü).

Şabaniyye tarikatı denildiğinde akla gelen önemli isimlerden birisi de Üsküdar'da Nasuhi Dergahı olarak bilinen tekkede faaliyet gösteren Mehmed Nasuhi Efendi'dir. Üsküdar'da doğan Mehmed Nasuhi Efendi, Karabaş-ı Veli'nin yanında manevi terbiyesini tamamladıktan sonra Mudurnu'ya giderek burada bir süre irşad faaliyetinde bulundu. Karabaş-ı Veli'nin Limni'de sürgünde olduğu yıllarda zaman zaman şeyhini ziyarete gitti.

İslam tasavvuf düşüncesinin geliştirdiği en büyük mistik akımlardan birisi olan ve güçlü bir geleneğin yine güçlü bir temsilcisi olan Şabaniyye tarikatının etkisi sadece İstanbul ve Anadolu ile sınırlı

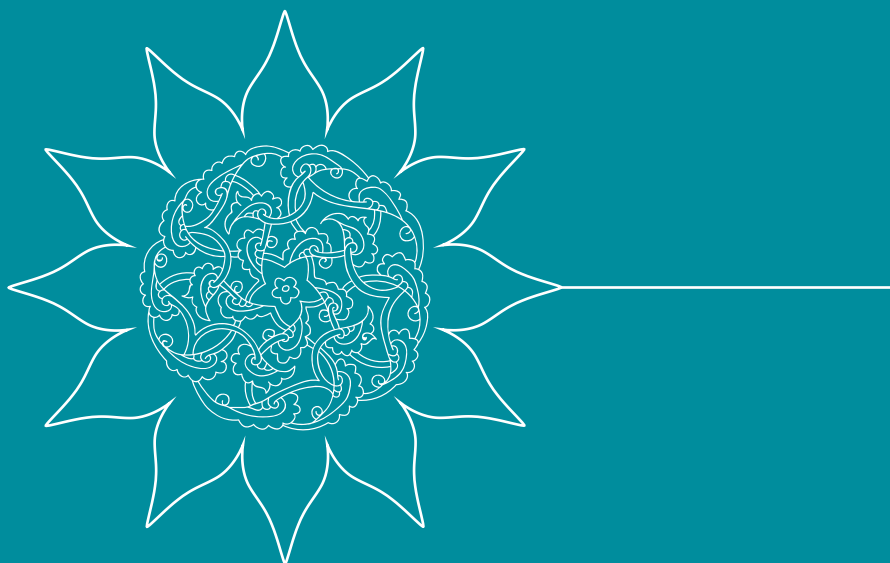


Üsküdar'daki Nasuhi Tekkesi

kalmamıştır. Anadolu topraklarına Azerbaycan sahasından giren Halvetiyye'nin başlıca kollarından birisi olan bu tarikat İslam dünyasında geniş bir coğrafyada faaliyet göstermiş, muhtelif yüzyıllarda yeni oluşan şubeleriyle dünya çapında bir tesir göstermiştir.

Şabaniyye tarikatının Anadolu dışında faaliyet sahası bulmasında başlıca rolü olan isimler Abdüllatif Halebi (ö. 1710) ve halifesi Mustafa Bekri (ö. 1749)'dir. Abdurrahman Halebi şeyhinden icazet aldıktan sonra tarikatın Kudüs, Halep, Trablus, İskenderiye, İstanbul, Bağdad, Basra, Mekke ve Medine şehirlerini dolaşmış; başta Mustafa Bekri Efendi olmak üzere, yetiştirdiği halifeleri tarikatın Yemen, Fas ve Endonezya'ya kadar uzanacak geniş bir alana yayılmasını sağlamışlardır. Tarikatın Güney Asya ve Hindistan alt kıtasına taşınması ise Yakub Han Kaşgârî vasıtasıyla olmuştur.

Halvetiyye'nin Şabaniyye kolundan türeyen pek çok şubenin mevcudiyeti de bilinmektedir. Bunların başlıcaları sözünü ettiğimiz Karabâşiyye'nin yanı sıra, Nasûhiyye, Çerkeşiyye, Haliliyye, İbrahimiyye, Bekriyye, Kemâliyye, Hafniyye, Sümmâniyye, Ticâniyye, Sâviyye, Adeviyye, Feyziyye ve Bahşiyye'dir.



HALVETÎ / ŞABÂNÎ

---

ERKÂNÎ



## HALVETİ/ŞABÂNÎ ERKÂNI

*Eğer Hak ilminden bir harf bilsen  
Cümle mânâ sırrını bir bir bilirsin*

*Yahyâ Şîrvânî*

Halvetiyye ehl-i sünnet ilkelerini benimseyen ve bu kaideleri eksiksiz şekilde uygulayan, aynı zamanda ehl-i beyt muhabbeti ile öne çıkan bir tarikat olma özelliğine sahiptir. Bu anlayış Pir Ömer Halvetî'den Şeyh Şaban-ı Velî'ye kadar uzanan süreç içerisinde aynıyla devam ettirilmiştir. Reşat Öngören'in belirttiğine göre, Şeyh Şaban-ı Veli tarikatın adab ve erkânı konusunda Mi'yar-ı Tarika isimli eseri esas almış, tarikatın usul ve kaidelerini bu eser çerçevesinde belirlemiştir. Rivayete göre, Seyyid Yahya Şîrvânî'nin Anadolulu kırk dervişi tarafından hazırlanmış olan bu eser, bizzat Şîrvânî tarafından tarikat ehline tavsiye edilmişti. Mi'yar-ı Tarika Halvetiyye tarikatının adab ve erkânının anlaşılması bakımından hayli önemli bir kitaptı. Şeyh Şaban-ı Velî dervişlerine, "Bu tarikatname ile amelde, ne bir nokta noksan, ne de bir nokta ilave yapınız. Zira tarikatımızda okunan evrad ve takip edilen erkân, Seyyid Yahya hazretlerinin huzurunda uygulanan erkân ve okunan evrâddır." demişti.

### Halvet

Halvet, yani toplumdaki kendini soyutlayıp ibadet ve zikir ile meşgul olma Halvetiyye tarikatı gibi Şabaniyye'nin de başlıca düsturlarından birisiydi. Ahi Muhammed el-Halvetî döneminde daha sistemli hale getirilen ve sonraki şeyhler tarafından da benimsenen halvet, insanlardan, heva ve hevesten uzaklaşıp Allah'a yakınlaşmanın en etkili vasıtası olarak kabul edilmekteydi. Yalnız kalmak, Hak ile beraber olmak için halktan ayrı kalmak, toplumda günden güne hâkim olan kaos ve kargaşadan, dedikodudan uzak kalmak, bu sayede hem nefsinin kötülüklerden uzak tutulması hem de günaha girmemek amacıyla erken dönemlerden itibaren sufiler tarafından uygulanan ve Hz. Peygamber'in sünneti kabul edilen halvet Türkistan ve İran sahasındaki sufilerin sık sık benimsedikleri bir yöntemdi. Bu



Caminin üst katında bulunan hücreler dervişanın tefekkürü için kullanılıyordu

nedence Halvetiyye'nin kurulduğu dönemden itibaren halvet tarikat mensuplarının başlıca düsturu oldu.

Halvetiyye geleneği içerisinde zamanla tarikat adâbını ve halveti öven şiirler kaleme alındı ve menakıb eserlerinde Halveti şeyhlerinin bu konudaki hassasiyetleri sıklıkla dile getirildi. Yukarıda da değindiğimiz Pir Ömer Halvetî'nin peş peşe kırk kez erbain çıkardığı ve son erbaininde Hz. Peygamber tarafından kendisine kırk dallı bir tac verildiği yönündeki inanış bunun en güzel örneğidir. Yaygın rivayete göre Pir Ömer Halvetî dervişlerine halvet, uzlet ve sükûtu tercih etmelerini, velâyet ehli kişiler ile bir arada bulunmalarını tavsiye etmişti. Onunla ilgili olarak anlatılan bir menkıbe Halveti çevrelerinde onun uzlet hayatı yaşayarak elde ettiği makamları ortaya koymasından bakımından dikkat çekicidir. Buna göre, Pir Ömer Halveti sahrada dolaşırken içi boş bir çınar ağacı bulur ve bu ağacın kovuğunda az evvel sözünü ettiğimiz kırk erbainini peşpeşe tamamlar. Hayli uzun süren bu halvet hayatı sırasında müridleri kendisi için endişe edip onu aramaya başlarlar. Nihayet, onu bu ağacın kovuğunda bulup çıkardıklarında, ağaç da pirin ardı sıra yürümeye başlar. Bunun üzerine Ömer Halveti ağaca hitaben: “Yâ çınar, niçün sırrımızı fâş idersin, ibadetullah ile sana bu kadar safa ve şeref verdiğim yetmez mi?” deyince ağaç orada duruverir.



## Dört Ölüm

Pir Ömer Halvetî Halvetiyye tarikatının esaslarını belirlemiş, bunu yaparken de erken devir sufilerinden Hâtim el-Esamm'ın bahsettiği dört ölüm türünü merkeze almıştı. O, söz konusu dört ölümü şöyle açıklamaktaydı:

1. Mevt-i Ahmer / Kızıl Ölüm: Sâlik nefesine devamlı muhalif olmalı, onunla mücadele etmelidir.
2. Mevt-i Esved / Siyah Ölüm: Her türlü belaya sabretmelidir.
3. Mevt-i Ahdar / Yeşil Ölüm: Var olanla yetinmeli, şikâyet etmemelidir.
4. Mevt-i Ebyad / Beyaz Ölüm: Az yemek yemeli ve sürekli riyazette olmalıdır.

Halvete dair verdiğimiz bu bilgiler hiç şüphesiz, tarikatın temelinde olduğu gibi Şabâniyye'nin de vazgeçilmez unsurlarıydı. Nitekim, Şabaniyye tarikatının son dönem temsilcilerinden Muhammed İhsan Oğuz'un yorumları bu noktada dikkat çekicidir:

*“Gayelerin en yücesi, Allah'ın manevi yakınlık ve ma'rifetidir. Bu yolun yolcusunun buna erebilmesi ise; yedi makamın her birinde, o makamın zikir ve tefekkürüyle meşgul olup nefsiyle cihad ederek onar binden yetmiş bin zulmânî ve nûrânî perdeyi geçmesiyle mümkündür. Bunun tam anlamıyla gerçekleşmesinden sonra, Allah'a kavuşma (Vusûl İlallah) saadeti elde edilir. Burada Allah'a kavuşmadan maksad, cismin cisme kavuşması gibi bir şey değildir. Allah'ın feyz ve muhabbetinde, benlik ve varlığından ilk geçiştir. Bunun ne olduğunu ancak ehli bilir.” (M. İhsan Oğuz, s. 19)*

## Esmâ-i Seb'a

Halvetiyye geleneğinde, Pir Ömer Halvetî'nin halvette olduğu sırada esmâ-i seb'a yani Allah'ın yedi ismi (Lâ ilâhe illallah, Allah, Hû, Hayy, Hak, Kayyûm, Kakhâr) ile zikir yaptığı bilinmektedir. Bunlar Halvetiyye'nin özellikleri olarak kabul edilmiştir. Bu nedenle yedi rakamı Şabaniyye dahil tarikat içerisinde önemli görünmektedir. Şeyh Şaban-ı Veli'nin yedi yıl halvette kalması da bu bağlamda değerlendirilebilir. Zikirde zikredilen bu yedi isme karşılık olarak nefsin de



Caminin alt katındaki hücreler

yedi sıfatı olduğu belirtilir. Süleyman Uludağ bu hususu şu şekilde açıklamaktadır:

*“Yedi isme karşılık nefsin emmâre, levvâme, mülhime, mutmainne, râziye, marziyye ve kâmile olmak üzere yedi sıfatı vardır. Sıfatlarla sülûkün türleri, âlemler, haller, mahaller, vâridler, şühûdlar, isimler ve nurlar arasında belli bir ilişki vardır. Meselâ birinci makamda nefsin sıfatı ‘emmâre’, sülûkün türü ‘seyr ilellah’, âlemi ‘şehâdet’, hali ‘zevk’, mahalli ‘sadr’, vâridi ‘şeriat’, şühûdü ‘tevhîd-i ef’âl’, ismi ‘lâ ilâhe illallah’, nuru ‘ma-vî’dir. İkinci makamın da kendine has sıfatı, seyri, âlemi, hali, mahalli, vâridi, şühûdü, ismi, rengi ve nuru vardır. Bu durum değişerek yedinci makama kadar devam eder. Sûfîlere göre Allah ile kulu arasında bazısı zulmetten, bazısı nurdan yetmiş bin perde vardır. Yedi makamdan her birine on bin perde düşer. Müridin bir üst makama geçebilmesi için on bin perdeyi aşması gerekir.”*

Esmâi-Seb’a’nın yanı sıra iki husus daha Halvetiyye’nin esasları arasında yer alıyordu. Bunlar, her an Kelime-i Tevhid’i dilden düşürmek ve mâsivâdan uzaklaşıp zikr-i Celâl ile meşgul olmaktır. Kısacası Halvetilik, dünyevi heves ve arzuların uzaklaşmayı ve sadece Al-



Müzedede sergilenen seccadelerden bazıları

lah'ın zikriyle meşgul olmayı gaye edinmiş bir yapıya sahipti. Bunun için de az yemek ve az uyumak, sık sık erbain çıkarmak gerekiyordu. Halvetiyye'nin Cemâliyye kolunun kurucusu Çelebi Halife'nin erba-inlerde "on günde bir" iftar yaptığının vurgulanması bu riyazetin ve sert mücahedenin bir yansıması olsa gerektir. Kanaat ve mücahede ile ilgili olarak, Hulvî'nin Cemal-i Aksarayî'nin Tevbe Suresi'nin 18. ayetinin tefsirini yaparken söylediği sözlere dair verdiği bilgiler hayli dikkat çekicidir:

*"Allah'ın mescidlerini, ancak Allah'a ve ahiret gününe inanan, namazı dosdoğru kılan, zekâtı veren ve Allah'tan başkasından korkmayan kimseler imar eder. İşte onların doğru yolu bulanlardan olmaları umulur."* (Tevbe, 9/18)

*Bu ayetin tefsirinde,*

*-Secdeden murad edileni Allah bilir; ama müminin kalbini şerden temizlemesi, onu imar etmesi gerekir. Kişinin tevhid-i ef'al ve tevhid-i sıfatı anlamış, bilmiş olması lazımdır. Sâlik, eşyanın hikmetini ve sırlarını ve herbirinin isminin mazharlarını bilmeyince, onların tecellisinin hangi sıfattan olduğunu bilemez. O halde, o mananın genişliğini düşünemez. Sadece tasdik ile ilahi hikmetlere ulaşamaz, buyurmuşlardır.*

*Ahiret günü endişesi, diliyle ikrar eden avamdan olan kişilerde mevcuttur. Havastakiler ise derûnundakine karar kılar. Sâlik kişiye düşen şey, onların, Pertev ve derûnlarından görüp eserlerinin vücuduna yayıldığını müşahede etmesidir. Bunun alâmeti huşû ve hudûdur. Sâlik, yaşamasına yetecek miktardaki mala kanaat etmelidir, diye buyurmuşlardır. (Hulvî, s. 416)*

### **Hicâb-ı Nûrânî**

Halveti geleneğindeki yaygın kabule göre, kul ile Allah arasında yetmiş bin hicâb-ı nurânî vardır. Bu hicaplar insana bağlıdır. Kul bu perdeleri aşmak suretiyle Allah'a yakın olur. Yedi zikir ve yedi makamın her birine on bin hicab farz olunmuştur. Derviş bu makamları aşmaya gayret eder. Bu yolculuk ise bir sırdır. Bu yüce mertebeye ulaşmayı başaran derviş ve şeyhten yahut mürid ve mürşidden kendilerini açığa çıkarmalarını beklemek uygun değildir. Bu mertebeleri aşanlar birbirlerini söz yani kâl ile değil hal diliyle anlayabilirler. Nihal Yazar, "Halvetiliğin Şa'baniyye Kolu: Menâkıb-ı Şa'bân-ı Velî ve Tûrbenâme" isimli eserinde söz konusu bu yedi makamı şu şekilde açıklar:

1. Nefs-i Emmâre: Zulmet-i kâşife hicaplarıyla örtülüdür. (Kötülüğü emreden nefis)
2. Nefs-i Levvâme: Zulmet-i hafife hicaplarıyla örtülüdür. (Kötülük yapınca kendini kınayan nefis)
3. Nefs-i Mülhimme: Nur ve zulmet arasındaki kudretli hicaplar (Tanrı tarafından iyilikler ilham edilen nefis)
4. Nefs-i Mutmainne: İmandan dönmeyen nefis



5. Nefs-i Râziyye: Allah'tan razı olan nefis
6. Nefs-i Marziyye: Allah rızasını kazanan nefis
7. Nefs-i Kâmile: Olgunluğa erişen nefis

Tarikat içerisinde Pîr-i Sâni olarak kabul edilen Seyyid Yahya Şirvânî de Halvetiyye esaslarının belirleyicisi olarak öne çıkan bir diğer isimdir. Onun kaleme aldığı, Vird-i Yahya adıyla da bilinen “Vird-i Settâr” isimli eseri Halveti muhitlerinde en sık okunan eserler arasında yer almıştır.

Gerek Şeyh Şaban-ı Veli ve gerekse onun yolunu temsil eden dervişler zühd ve takvalarıyla öne çıkmışlar, bu yönleriyle topluma örnek teşkil etmişlerdi. Şeyh Şaban-ı Veli'nin ömrünün son yedi yılını dergahta halvette geçirdiği rivayet edilir. Bu geleneğin önemli isimlerinden birisi olan ve aşağıda hayatından kısaca bahsedilecek olan Hasan Ünsî, münzevi kişiliği ile öne çıkmış, kendi ifadesiyle “altmış sene ayaklarını uzatıp yatmamış”tı.

### **Şeriat Bademin Kabuğu, Tarikat Özüdür**

Şeyh Şaban-ı Veli hayatı boyunca şeriat ve hakikat adabını gözetmiş, müridlerinden de aynı yolu takip etmelerini istemiştir. Onun, “Şeriat bademin kabuğu, tarikat özüdür.” sözü hayli meşhurdur. O bu hususu, yukarıda kişiliğinden bahsettiğimiz bölümde de verdiğimiz üzere kabuk-şeriat metaforu ile izah etmiştir. Kısaca özetlemek gerekirse; “Tarikat şeriatsız, hakikat tarikatsız ele girmez, girerse de marifet ve hakikatinde safâ, hâl, nurâniyet ve kemâl olmaz.” Şeyh Şaban-ı Velî'ye göre, “İster derviş olsun, isterse sülûkunu tamamlamış kimse olsun dünya ve âhiret işlerinde zâhir ve bâtını mâmur ve mükemmel olmak, tarikat kapısında şeriati gözetmek gerekir.”

Şabaniyye içerisinde “dört kapı” anlayışının hâkim olduğu görülmektedir. Yunus Emre, Hacı Bektaş Veli, Hacı Bayram Velî de dahil olmak üzere İslam tasavvuf geleneğini temsil eden hemen her tarikatın temel düsturu olan bu düşünce, Şabaniyye’de sülûk mertebeleri arasında yer alır. Şeriat, tarikat, marifet ve hakikat geçilmesi gereken dört sülûk mertebesidir. Allah katında bu mertebelerden her birinin kendine ait bir küfrü bir de imanı vardır. Bunları ancak ehli bilebilir.

Şeyhleri sınamaya kalkan birisinin kâfir olma olasılığı vardır. Ömer Fuadî'ye göre, "Bu kâfir olma durumu şeriat küfrü olmayıp, bu kimse tarikat küfrü ile kâfir olur. Çünkü şeyhler fark ve kesret halinde değil de cem' ve vahdet ve li maallah hâlinedirler." Ömer Fuadî'nin vaktiyle medrese talebesi iken, İstanbul'dan Kastamonu'ya geldiği sırada Şeyh Şabân-ı Velî'nin şeyhliğini sınamak isteyen Saatçi Ahmed Efendi'nin üzerinden verdiği bu örnek Şabaniyye'deki dört kapı anlayışının varlığını ortaya koymasından dolayı güzel bir örnektir.

### **"Tasavvuf Baştan Başa Edepten İbarettir"**

Şabaniyye'de insanın kemâle ermesinde edebe ayrı bir önem verilmiştir. Ömer Fuadî'ye göre, "Gücünün sırrını bilen ve haddini aşmayan kimseye Allah merhamet etsin." sözünün mefhumunca herkesin her konuda kendi hâl ve miktarını bilmesi gerekir. Uluların ve azizlerin kıymetini bilmemek kendi hal ve miktarını bilmemektir. Onların halini bilmemek, bilip de haklarını gözetmeyip yerine getirmemek edepsizliktir. Yine ona göre, "Tasavvuf baştan başa edepten ibarettir." Bu mefhum üzere hareket eden azizlere ve edep sahibi kimselere yakın ve dost olmayıp edepsiz ve rezil kişileri seven ve onlarla alaka ve dostluk yapan kimseler kıymet ve saadet bulamaz. Edeb bu kadar geçerli ve etkili bir mefhumdur.

Yine Halveti geleneği kerametın varlığını inkâr etmemekle birlikte bunun öne çıkarılmasına veya bir vasfı gibi takdim edilmesine de pek sıcak bakmamaktaydı. Ömer Fuadî'nin eserinde bu husustan sıklıkla söz edilmekteydi. Fuadî'ye göre, velilerin keramet konusunda farklı meşreplere sahip olmaları kâmil veliler ve süluklarının sonuna gelmiş dervişler için söz konusu edilebilirdi. Süluklarının başlangıcında olan salık ve taliblere gereken ise süluklarında zerre kadar keramet ve feraset göstermemektir. Bu durumun ortaya çıkması halinde ise ondan kaçmak gerekiyordu. Yine Fuadî'ye göre, "Gerçek er olup kerâmeti sahih olan kimseler sırları ortaya çıkınca bu kerametın ellerinden gideceğini bilirler ve bu yüzden onun ortaya çıkıp yayılmasından sakınırlar. Ancak kerametınin aslı olmayıp sahtekâr ve düzenbaz kimseler mal toplamak ve diğer bozuk amaçlar uğruna her yerde kendi olağanüstülüklerini ortaya çıkarırlar, keramet satmak isterler."



Ömer Fuadi'ye göre bir derviş süluku sırasında tam anlamıyla teslim olmalı, kendini bilmeli, manevi keşifler, marifetullah ve zikrullahtan geri kalmamalıdır. O, sülûkunda kâmil irfana kavuşamayan müridi detaylı bir şekilde tarif etmiştir:

*“Sülûkunda kemâl üzere irfâna kavuşamayıp noksan kalan, hâl sahibi olamayan, câhil, kötü sözler hayranı şaşkın gezginin durumu şuna benzer ki, bu gibi kimseye nefsin tavırlarının mertebelerinden, marifetullahın makamlarından ve ilahi tecellilerden sorulduğunda, kendisi âriflerin hâl ve sözlerine gücü yetmediğinden şaşkın bir halde dilini yutar. Ancak dünyanın ahvâlinden, görünüş ve şekillerinin çokluğundan sorulsa, dilenci saksığan ve oyunbaz karga misali hikayeler anlatıcısı ve meclisleri hoşluklar ve oyunlarla dolduran bir kimseye döner. İçtiği şarap yudumundan kalbine dolan sırlı sebepler, bâtil fikirler ve boş hayallerinin gereği olarak anlamsız sözler söylemeye başlar. Tembel işe yaramaz ve aylaklar ile sohbeti seven kimselerden kendisi gibi olanlar, onun anlamsız laflarını dinler. Bu dinleyiciler kendisi gibi işsiz güçsüz kalıp arsızlardan olduklarında da ‘Seyahat âleminde falan yer kadar büyük şehirler, kasabalar ve kaleler gördüm, bu şehirlerde, kasabalarda ve kalelerdeki tuhaf süsleri, garip mahlukları, dağları ve sahraları seyrettim. O dağlarda ve sahralarda nice büyük ve heybetli kayalar, ağaçlar, çeşitli bitkiler, çiçekler ve nice büyük kanatlı ve güzel sesli kuşlar ve bunlar gibi garip hayvanlar ve garip şeyhler gördüm. Şu kadar padişahlık yer gezdim, her vilayet ve diyarda bunca zaviye, hankâh ve şeyhlerin türbeleri ile ehlullahı ziyaret ettim. Birçok keramet ve velâyet sahibi velî ile görüşüp sohbetleriyle şereflendim, safâ buldum. Onların himmet ve hayır dualarına mazhar oldum’ diye bir sürü lâf u güzâfla onlara haberler verir. Ancak bunca seyrettiği eşyanın hakikatinden ve hâlinden, görüştüğü velîlerin irfanından ve hallerinden habersiz olup kendisinin eksiklerini ve ayıplarını görmeyip kuru iddia ile boş sözlerle gününü geçirir. Yalnızca suretlerin seyrinde ve zâhirinde kalıp sîretinden habersizdir. Bunlar şuhûd ve hâl ehli âriflerden olmayıp kesret perdesiyle perdelenmiştir. Bunlar cehâlet vadisinde kaldıkları halde kendi hâl ve miktarını bilmeyip yine ehlullahtan biriymiş gibi geçinirler.”*

## Hırka ve Tâc

Şabaniyye tarikatının diğer tarikatlar gibi bazı kıyafet sembollerini öne çıkardığı bilinmektedir. Abdülkerim Abdulkadiroğlu tarikatın tacı ve kıyafetleri konusunda bazı önemli bilgiler vermektedir. Buna göre, Şabaniyye tâcı birkaç çeşittir. Bir kimse tarikat eğitimini tamamlamadan ken-

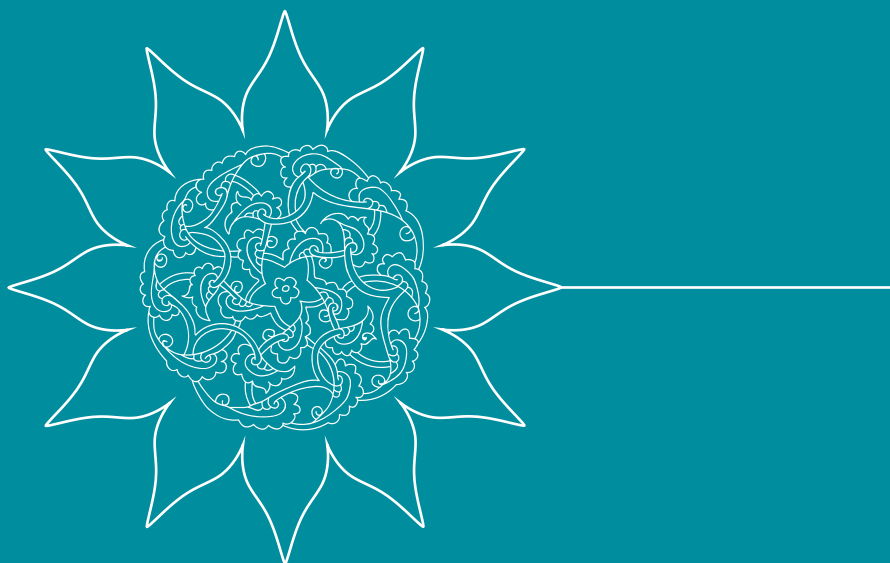


disine hilafet verilmez. Bunu almayı hak edenlere verilen taca ise, beyaz sarık üzerine “resâle” denilen, enli kurdeleye benzeyen bir siyah bez sarılır. Bu bez alt taraftan itibaren sola doğru dolaştırılarak ön tarafta sarığın üstüne sokulup ucu düz olacak şekilde aşağıya sarkıtılır. Velilik rütbesine erişen Şabaniyye şeyhleri siyah sarık sarırlar. Bu durumda resâle beyaz olur.

Şabaniyye tarikatı içerisinde “yol tacı” denilen bir tâc vardır. Bu tac Şabaniyye tarikatına mensup halifelere verilir. Buna serpuş-ı tarikat denir. Üzeri neftiye renkte, yeşil olan bu tacın sarığı da yeşildir. Üzerindeki resale sarığa göre daha açık yeşil renkli olur.



Müzedeki tac ve hırkaların ayrılmış bölümü



ŞABÂNİYYENİN

---

ULULARI



## ŞABANİYYE’NİN ULULARI

*Muhabber bezm-i uşşâka beğim merdâne gelmekdir  
Verip cân tîğ-i müjgâna gözüm kurbâna gelmekdir*

*Ömer Fuâdî*

Şabaniyye tarikatı muhtelif kolları ve tarikata mensup çok sayıda şeyh ve derviş sayesinde çok geniş bir alana nüfuz etmiştir. Tarikatın farklı coğrafyalarda yayılıp temsil edilmesinde emeği ve gayreti görülen çok sayıda isim saymak mümkündür. Tarikat yüzyıllar boyunca İslam dünyasını derinden etkilemiş, Şabaniyye mensupları kaleme aldıkları eserleri ile tarikatın temel doktrinlerinin ve sahip olduğu söylemin geniş bir sahaya yayılmasına hatırı sayılır bir katkıda bulunmuşlardır. Burada sözünü ettiğimiz isimler Şaban-ı Veli'nin yetiştirdiği dört halifesi ve tarikatın tarihinde bilhassa âsitâne merkezli olarak önemli yer tutmuş bazı şahsiyetlerdir.

### Ömer Fuâdî

1560 senesinde Kastamonu'nun merkez ilçesine bağlı Musa Fakih Mahallesi'nde dünyaya gelen ve Şaban-ı Veli'nin halifelerinden Himmet Dede'nin oğlu olan Ömer Fuadî, Şabaniyye tarikatının en önemli isimlerinden birisiydi. Çocukluğu Şaban-ı Veli'nin dergahı etrafında şekillenen bu zât, sohbetlere katılmış, henüz dokuz yaşında iken Şaban-ı Veli'nin cenaze merasimine katılmış, eserinde bu hususlardan söz etmiştir. Küçük yaştan itibaren dini ilimleri tahsil ettikten sonra, İstanbul'a giderek dini ilimlerdeki bilgi ve tecrübesini artırmış, daha sonra tasavvufa meyletmiştir.

Ömer Fuadi, Menâkıbnâme'sinde, kendisinin tasavvufa meylinin kalbinde nasıl ortaya çıktığını şu satırlarıyla dile getirir:

*“Bu hakir Kastamonu'nun içinden olmakla beraber zahiri ilimleri İstanbul'da öğrendim. Azledilmesi ve ayrılınması kesin ve çok yüksek olan makamlara erme arzusu ile aklî ve naklî ilimleri elde ettim. Kalb aleminden ve rûh makamından tamamlanan ve tahsil edilen bâtınî ve ledünni ilme meylim*

شیخ عالی شاه قطب اقطاب جهان شطوبی به تریه برانور  
مدفون اولد شعبان اقرنی قدس الله سره العالی روح الله  
روحہ المتعالی حضرت نریک مختصر مناقب نامه لریدر  
بسم الله الرحمن الرحیم

بیم ستر قطب انام حضرت الشیخ شعبان بیکم بنور محمدیم  
بروی جمله جهان مجاهد فاضله و تنای کلامه اول  
حدای کریم میسر رساله و بزبان رحیم و اهیل کلامه بیکم  
جناب غرته عبادته طالب و زان صفاته معرفه و رغیب  
اوره عبادتی کز دیوانه هدرایت و هراتی زنده اخامت  
و اعمال شریعه زنده ارا متجدد رسال انبیاء عظام و اجلد  
اولیا کرام ایدری و دفن احکام رساننده احکام و تحلیف  
و اعدم و لا تدرت اعدم و تلایید چون اخبار و عجوزت هر

و انلا

و انلا کرامت باهره لری اید تمهید و تأیید ایدری و صوات  
بی نمایه و شیمات بی نهایت اول رسول باصفا حضرت محمد  
مصطفی و زرتیه اول سونکه اول خدای دور و وحید اعطا  
عجزه و توحید و انزال قرآن مجید ایله جمله انبیاء و مرسلین  
دن افضل و ذریه ایدری و دفن ال عظامی و اصحاب کرام  
ارواح طیبه لینه اول سونکه مجزه رسول کریمه و احکام  
قرآن عظیمه ایتاعله کما ذکرانته و اصل اولوب و قوت صدق  
و کرامته احکام شریعی احکام و احوال طریقی استحقاق  
ایلدی **سبب تحریر مناقب** و باعث تقریر احوال اهل بیت و زرتیه  
حلق دور عالم و رزاق انعام و بختی دم حق تمانی ک  
جذب و قدر و جود و اجنبه و وجود و اجنبک و حرانیت  
ایمان و فکده زدها هل سنت و جماعته معجزات انبیاء ک  
کرامات اولیا به و دفن اعتقاد دور زمر و واجب اول رفیقه نباء  
اهالی عرفان دن بجه اهل دل عزیرل مناقب اولیا بقریر ایدری  
اول سلطانک و ایتاعانک مناقبی مکتوب رساله و مطهر

Ömer Fuâdî'nin Muhtasar-ı Menâkıb-ı Şeyh Şa'ban-ı Veli isimli eseri (Millî Kütüphane)

ve isteğim yoktu. Ancak Allah'ın iradesi ve hidayeti ile zahi-ri ilimlerin kuvveti gafil kalbime safâ ve inşirah, ilahi feyizleri almaya kabiliyeti olan kalbime de cilâ ve fetihler geldi. Ben de ilahi cezbe zuhur edip 'Rahman'ın cezvelerinden bir cezbe, dünyevi ve uhrevi amelleri dengeler' sözünün manasınca terk ve fena tarafım ağır bastı. Uzlet ve vahdet halini seçerek kes-ret hâlini terk ettim. Çoğu zaman kendi hâlim üzere kaldım."



Bu şekilde kendisini tasavvuf yoluna hasretmeye karar veren Ömer Fuadi daha sonra devrinin şeyhleri hakkında bilgi edinmeye başlamış, bu süreçte bilhassa kendi meşrebine daha yakın gördüğü, memleketi Kastamonu'da güçlü bir tasavvuf geleneği meydana getirmiş olan Şabaniyye'ye mensup şeyhler dikkatini daha çok cezbetmiştir. Kendi ifadesi ile bu süreçte Küreli Mehmed Efendi ve Şeyh Abdülbaki Efendi'nin kitaplarını okumuş, bu eserler vasıtasıyla kafasındaki sorunları gidermeye çalışmış, ancak bunun yeterli olmadığını görünce bir mürşide intisab etmesi gerektiğine kanaat getirerek, o sırada dergahın postnişini olan Abdülbaki Efendi'ye intisab etmeye karar vermiştir. Ancak Abdülbaki Efendi'nin bu sırada İskilip'te olması üzerine, Şabaniye'den Hacı Dede'ye intisab etmeye karar vermiş, ancak ondan "Tez vakitte irşad etmeye gücümüz yetmez." cevabını alınca bu kez Benli Sultan'ın oğlu Mahmud Efendi'ye gitmiş fakat ondan da olumsuz yanıt alınca, kendi deyimiyle "Hızır gibi yetişip Kastamonu'ya dönen" Abdülbaki Efendi'ye intisab etmiştir. O bu intisap sürecini şu şekilde satırlara dökmüştür:

*"Cuma günü camideki vaazına gittim. Abdülbaki Efendi ledünni ve tasavvufi ilimde kâmil ve hal sahibi bir kimse olduğu için vaazında Hz. Musa gibi hâlini ve ilmîni zahire sıkıştırmayıp Hz. Hızır gibi ledünni ilim kuvvetiyle irfân mertebeleri ilahi hakikatleri açıklamakla içimdeki müşkillerden birazını çözdü. Böylece bildim ki yedi iklimi gezsem ve kendimi irşad edecek mürşidi arasam, aradığım mürşid ancak Abdülbaki Efendi'dir. Bunun üzerine sadakat ve safâ ile kendisine biat ettim..."*

Görüldüğü üzere, Ömer Fuadi, dergahın üçüncü postnişini Abdülbaki Efendi'ye intisab etmiş, Abdülbaki Efendi'nin vefatından sonra sülûkunu dördüncü postnişin Muhyiddin Efendi'nin yanında tamamlamıştır.

Muhyiddin Efendi'nin 1604 yılında vefatı üzerine dergahta posta oturan Ömer Fuadi, Osmanlı tahtında Sultan I. Ahmed'in bulunduğu dönemde Kastamonu'da şeyhlik yapmış, yazdığı eserler Osmanlı tasavvuf dünyasında adından söz ettirmiştir. Ömer Fuadi şeyhlik yaptığı dönemde halk arasında hayli rağbet görmüş, bu arada Şeyh Şaban-ı Veli'nin türbesinin inşası için gayret sarf etmiştir.

1636 yılında 76 yaşında olduğu halde vefat eden ve Şaban-ı Veli Türbesi içerisine defnedilen Şeyh Ömer Fuadî'nin tasavvuf ve ilim ehli arasında şöhret bulmasını sağlayan ise Şeyh Şaban-ı Veli'nin hayatını anlattığı Menâkıb-ı Şeyh Şaban-ı Veli isimli eseri olmuştur. 1608 yılında kaleme almaya başladığı bu eser aynı zamanda Halvetiyye'nin Şeyh Şaban-ı Veli şahsında Kastamonu'da ne kadar güçlü bir nüfuza sahip olduğunu da göstermiş oluyordu. Ömer Fuadi, dostlarının teşvik ve tavsiyeleri neticesinde kaleme aldığını belirttiği bu eserinde veli, keramet kavramlarını ele almış, ardından Şaban-ı Veli'nin silsilesi, Seyyid Sünneti Efendi, Şeyh Şaban-ı Veli ve onun dört halifesi hakkında bilgiler vermiştir.

Ömer Fuadî'nin Menâkıbnâme dışında da bazı eserler kaleme aldığı bilinmektedir. O bu eserlerinde Halveti erkanı hakkında önemli bilgiler vermiştir. Ömer Fuadî'nin derviş ve mürşid ilişkilerine dair tespitleri Halvetiyye'nin Şabaniyye kolunun konuya yaklaşımını göstermesi bakımından önemlidir. Ömer Fuadî'ye göre sülûkun baş şartı dervişin arzulu olmasıdır. O, Menâkıbnâme'nin ilk bölümünde bu durumu şu şekilde açıklar:

*“Dervişte istek, himmet, yolda olmaya kasıt ve azim olmadan sırf şeyhin çokça dikkat ve himmet etmesi asla hiçbir fayda vermez. Eğer sırf himmet ve cezbe ile irşad olsaydı peygamberler dünya üzerinde bir tane kâfir ve münafık bırakmazlar hepsini Müslüman ederlerdi. Kerem ehli arifler ve yüce şeyhler olan aziz mürşid-i kâmiller ise dünya üzerinde bir tane inkârcı ve câhil koymayıp hepsini derviş ve irfan sahibi kimseler yaparlardı. Buradan da anlaşıldı ki teveccühsüz, teslimsiz, sıdk ve mücahedesiz hâl ve kemâl ele girmez.” (Menâkıb / Bedirhan, s. 29)*

Ömer Fuadî gerek yetiştirdiği halifeleri gerekse verdiği eserler ile Şabaniyye tarikatının sonraki dönemlerde daha iyi tanınmasında önemli bir paya sahip olmuştur. O, bilhassa tarikatın kurucusu Şeyh Şaban-ı Veli'nin hayatına dair en önemli kaynağın yazarı olması bakımından da yine tarikat içerisinde özel bir isimdir.

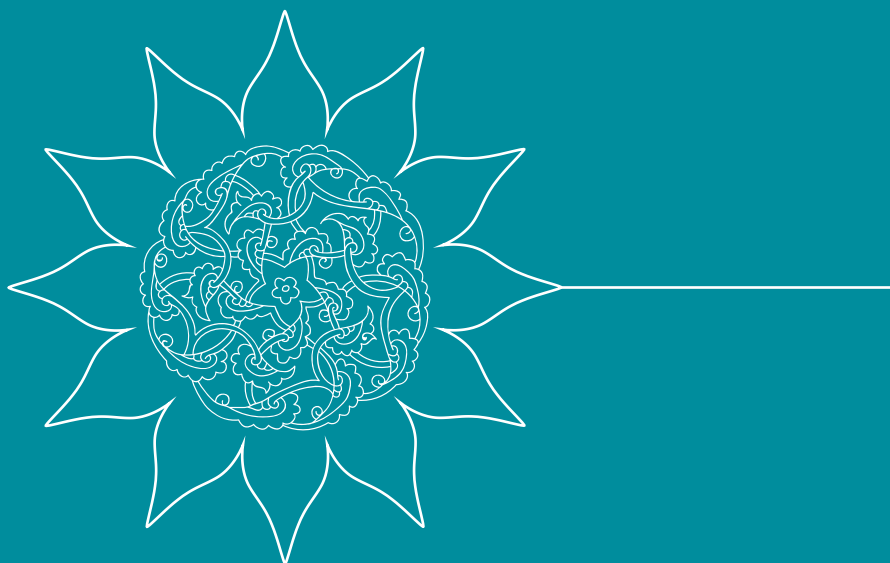


Gülhane Parkı'nın karşısında bulunan tramvay durağının yanındaki Aydınoğlu Tekkesi'nde bulunan Hasan Ünsî Türbesi'nin dış kısmında "Merkad-i Münevver-i Hazreti Hasan el-Ünsî [kuddise sırruhu'l-âli] Sene:1136/1723." ibaresi yer almaktadır.

### Ünsî Hasan Efendi

17. yüzyılda Osmanlı İstanbul'unda Şeyh Şabân-ı Veli'nin yolunu en güçlü şekilde temsil eden sufilerden birisi de 1645 yılında Taşköprü'de dünyaya gelen Ünsî Hasan Efendi'dir. Bayramî şeyhi olan babası Recep Efendi vasıtasıyla çocukluğundan itibaren bu gelenek içerisinde temsil edilen Hasan Ünsî, dostları ve talebeleri arasında zahiri ve batını ilimlere sahip bir şahsiyet olarak tanınmıştı. Çocukluğunu Kastamonu'da geçiren şeyh, daha sonra İstanbul'a gelerek buradaki medreselerde eğitim almış, müderrislik payesini elde ettikten sonra Sultan IV. Mehmed devrinde Ayasofya'da Beyzavi Tefsiri ve Mesnevi okutmuştu. Onun tasavvufa yönelmesi ise Halvetî/Şabânî halifelerinden Karabaş-ı Veli'ye intisabıyla gerçekleşmiştir. Tarikata girdikten sonra kısa süre içerisinde ön plana çıkmış, Karabaş-ı Veli'nin vefatından sonra ise tekkenin şeyhliğini Hasan Ünsî sürdürmüştür.

Hasan Ünsî'nin Osmanlı yönetimi nezdinde öne çıkması ise Sultan IV. Mehmed devrinde yaklaşık iki yıl süreyle saray şeyhi olarak görev yaptığı döneme rastlar. Bu süre Halveti/Şabanî dervişlerinin iktidar nezdinde edindikleri konumu göstermesi bakımından önemlidir. Padişahın özel ricasıyla, şeyhinden izin alarak saray şeyhliği görevini üstlenen Hasan Ünsî sarayda hatırı sayılır bir çevre edinmiş, devlet erkanından bazı önemli isimler kendisine biat etmişti. Hayatı boyunca zühd ve takva sahibi bir kişilik olarak öne çıkan Hasan Ünsî'nin halifelerinden Mehmed Nasuhi Efendi ise Üsküdar Doğanlılar'daki dergahında Şabaniyye'nin Nasuhiyye kolunu kurmuştur.



ŞABÂNİYYE'NİN

---

İLİM VE

EDEBİYAT

DÜNYASI



## ŞABANİYYE’NİN İLİM VE EDEBİYAT DÜNYASI

*Cümle halkın mir’atı  
Çok durur kemâlâtı  
Hep vücudun halâtı  
Gel Şabân-ı Veli’ye  
Ömer Fuadî*

Şabaniyye tarikatı 16. yüzyıldan günümüze kadar uzanan zaman diliminde, ana gövdesi yahut muhtelif şubeleri vasıtasıyla hayli geniş bir ilmi literatürün oluşmasını sağlamıştır. Şabaniyye yahut ondan türeyen şubelerin şeyh ve dervişleri hatırı sayılır bir dinî ve edebi muhitin temsilcileri olma özelliğine de sahiptiler. Zaten en başından beri kitabî geleneği yazdıkları, pek çoğunun konusunu tasavvuf başta olmak üzere dini ilimlerin meydana getirdiği eserleri ile öne çıkan isimlerin irşad görevini üstlendiği Halvetiyye’nin en güçlü kollarından birisi olan bu tarikatın şeyhlerinin pek çoğunun da muhtelif konularda eserler kaleme aldıkları bilinmektedir. Pek çoğu Halvetî usûl ve erkânını, zikir metodunu konu edinen bu eserlerin yanı sıra sonraki dönemlerde kaleme alınan ve tarikatı yahut öne çıkan şeyhleri konu edinen bazı eserler de yazılmış; Şeyh Şaban-ı Veli’nin vasıflarını öven bir şiir külliyatı da oluşmuştur. Büyük bir kısmı Osmanzâde Hüseyin Vassaf’ın Sefine-i Evliya isimli eserinde yer alan bu tarz şiirlere tarikatın tarihini yahut muhtelif kollarını konu edinen modern araştırmalarda da yer verilmiştir. Söz konusu bu şiirler aynı zamanda tekke edebiyatının en güzel örnekleri arasında da sayılmalıdır.

Abdulkerim Abdulkadiroğlu, Şeyh Şaban-ı Veli ve tarikatından bahseden şiirleri; “Ömer Fuadî’ye ait olanlar, diğer şairlere ait olanlar ve şairi bilinmeyenler” olmak üzere üçlü bir tasnife tabi tutmuştur. Bu şiirlerin çoğunun ana teması Şeyh Şaban-ı Veli’ye övgü, ona mürid olmaktan yahut onun tarikatına mensubiyetten duyulan memnuniyet, şeyhin sahip olduğu mertebelerin tavsifi şeklindedir. Ömer Fuadî’nin haricinde Şeyh Şaban-ı Veli hakkında şiir yazan şairler Mahvî, Lutfî, Şeyh İbrahim Şevkî, Fehmî, Sofuzâde Mehmed Tevfik, Yorgan-sız Hakkı, Eskişehirli Sadık Baba gibi isimlerdir.



Mahvi Hasan Çelebi, Şeyh Şabân-ı Veli'nin verdiği feyzi şiiriyle dile getirmiştir.  
(Hat Levha, Şeyh Şabân-ı Veli Vakıf Müzesi'nde bulunmaktadır)



Konu bütünlüğü bakımından elinizdeki mütevazı eserin içerisine, Şeyh Şaban-ı Veli'yi merkeze alan bu şiirlerden bazılarının dahil edilmesinin uygun olduğu kanaatindeyiz. Ömer Fuadi'nin Menâkıbnâme'sinde yer verdiği Kastamonulu Mahvi Efendi'nin şiiri şu şekildedir:

*Anladım bahr-i bi-payân imiş Şa'ban Dede  
Küntü kenz'in gevherine kân imiş Şa'ban Dede*

*Mürde diller bulur enfâs-ı Mesîh'inden hayat  
Can-ı âlem İstî-yi devrân imiş Şa'ban Dede*

*Her mâriz-i cehl olana şerbet-i irfân verir  
Çaresizler derdine dermân imiş Şa'ban Dede*

*Hak Teâlâ dâim eyler kalb-i pâkine nazar  
Her nazarda manzar-ı Rahmân imiş Şa'ban Dede*

*Hükmeder gayb u şahâdet kişverine ser-te-ser  
Her dü-âlem milkine sultân imiş Şa'ban Dede*

*Zâil eylerse şeb-i kesret zalâmın tân mıdır  
Burc-i Vahdette meh-i tâbân imiş Şa'ban Dede*

*Âlem-i ulvîde herdem Mahviyâ seyrân eder  
Himmet-i a'lâ aliyü's-şân imiş Şa'ban Dede*

Şeyh Şabân-ı Veli'ye dair Hüseyyin Vassaf'ın kaleme aldığı şiirlerinden bazıları şu şekildedir:

*Halveti güllerinin en güzelidir zâti  
Gül-i gül-zâr-i vefâ Hazret-i Şa'bân-ı Veli*

*Bâb-ı medhinde anın her ne dinilse azdır  
Lâyık-i medh u senâ Hazret-i Şa'bân-ı Veli*

*Nazarı derd-i müridâna devâdır Vassâf  
Bil ki dârâ-yı şifa Hazret-i Şa'bân-ı Veli*

\*\*\*

Gubâr-ı âsitânın kuhl-i çeşm it kut-ı devrânın  
Amâ-yı muzlim-i kesretten âzâd olmak istersen

O kutbun sırrını ez-cân u dil takdîs ü tebcîl it  
Makâm-ı cem' u farkı dûr idüp şâd olmak istersen

Der-i pâkinde daim hâk-sâr ol Hazret-i Pir'in  
Eğër rûşen-dil-i feyz-i Hudâ-dâd olmak istersen

Sarı gel dâmen-i ihsânına Sultân Şa'bân'ın  
Harâbîden geçüp ma'mûr u âbâd olmak istersen

Eya Vassâf pîr-i ekremin bâbında sabit ol  
Visâli yâr ile memnun u dil-şâd olmak istersen

Hüseyin Vassâf'ın Sefine-i Evliyâ'da yer alan bir diğër şiiri de şu şekildedir:

Server-i ehl-i tarik Hazret-i Şa'bân-ı Veli  
Sâlik-i râha hakik Hazret-i Şa'bân-ı Veli

Hâl ü kâlinde anın bû-yi hakikat vardır  
Cümle uşşâka şefik Hazret-i Şa'bân-ı Velî

Misl-i hurşid tulû' itdi cihana ol pîr  
Bahr-i envâra garîk Hazret-i Şa'bân-ı Veli

Halveti bağına bir bülbül-i revnak-efzâ  
Meslek-i feyzi vesik Hazret-i Şa'bân-ı Velî

Aşık-i sâdik-i cânân-ı hakîkîdir ki  
Fikr-i irfânı amik Hazret-i Şa'bân-ı Velî

Dahil-i zümre-i pîrân-ı izâm olmuşdur  
Hak teâlâyâ sadik Hazret-i Şa'bân-ı Veli

Evliyâ rehberidir hem urefânın fahri  
Pir ü burhân-ı tarik Hazret-i Şa'bân-ı Veli



*Bülbül-i bâğ-ı edeb mefhar-ı erbâb-ı ireb  
Hiss-i âlisi refik Hazret-i Şa'bân-ı Veli*

*Mazhar-ı fevz ü fütûh zât-ı şerîfi memdûh  
Aşıkâ feyzi refik Hazret-i Şa'bân-ı Veli*

*Sensin ummân-ı kerem bülbül-i gül-zâr-i İrem  
Remz-i akvâli rakîk Hazret-i Şa'bân-ı Veli*

*Ol Huda aşkına Vassâf ma bezl it keremi  
Ey müridâna şefik Hazret-i Şa'bân-ı Velî*

Bu konuda yine Vassâf'ın neklettiği, nakibüleşraf Abdürrezzâk İlmî Efendi'ye ait olan şiir şu şekildedir:

*Pir Şa'bân kutb-ı feyz-efzâ  
Pertev-i aşkı âftâb-âsâ*

*Gönül âyinesin o kılmış pâk  
Mâ-sivâ jengi kalmamış aslâ*

*Cümbüş itdikde cezb-i rûhânî  
İtdi efsürde-dilleri ihyâ*

*Yek nazarda olurdu irşâdı  
Dilde a'mâlari ider bînâ*

*Kût-i evliyâ cihânı tutar  
Böyledir şübhe itme ey cânâ*

*Keşti-i âlemin hemân dümeni  
Dest-i merdân-ı Hak'da subh u mesâ*

*Şeriat gülsitânın gülüdür  
O güle bülbül oldu nağme-serâ*

*Bağ-ı aşka odur yegâne safâ  
Hakikat dürrüne odur deryâ*

Âşıkın cânı irdi ma'şûka  
'İrci' gûş-i cânâ virdi sadâ

İki misrâ'la cevherîn târîh  
Söyledi İlmî bendesi a'lâ

Pir Şa'bân-ı Veli o merd-i ilâh  
Gönlüdür vâsıl-ı Cemâl-i Hudâ

Bu konuda yine Vassâf'ın neketlediği, Uşşâkiyye tarikatından Fehmî Efendi'nin Şeyh Şaban-ı Veli hakkındaki şiiri de şu şekildedir:

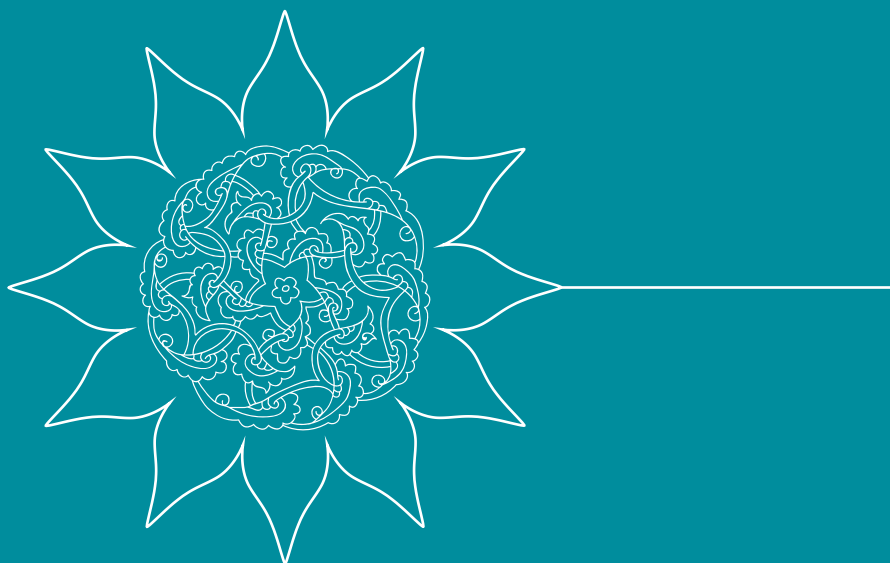
Gül-zâr-i hayâtında hazan istemiyorsan  
Meydân-ı uhuvvetde ziyân istemiyorsan  
Pişinde civarında figan istemiyorsan  
Dergah-i muallâsına gel Hazret-i Pir'in

Pür-samt ü sükûnet mütevâzi' mütevârî  
Dervişleri de böyle bütün tafradan ârî  
Erbâb-ı garâmın diline nûr-ı inâyet cârî  
Dergah-i muallâsına gel Hazret-i Pir'in

Gül-zâr-i harîminde tavâf eyleyen insân  
Bir rûh-i samimiyyet olur kalbine rizân  
Safvet iline maksadın olmaksâ girîzân  
Dergah-ı muallâsına gel Hazret-i Pir'in

Darlıktan eğer kurtulayım dir isen ey cân  
Âlâm-ı zarûretle de oldun ise giryân  
Nik ü bedi hoş görmeği ister ise vicdân  
Dergah-i muallâsına gel Hazret-i Pir'in

Bin def a anın himmetini itdi der-âğûş  
Fehmi kulu olmuş iken âlâm ile medhûş  
Hicrân-zede oldunsa da itmez o ferâmûş  
Dergah-i muallâsına gel Hazret-i Pir'in



---

**SONUÇ**



## SONUÇ

*Bize gelen irfan olur  
Hayvân iken insan olur  
Sırr-ı câmî cânân olur*

*Biz Şabânî bülbülyüz  
Vahdet Bağının gülyüz  
Şeyh Mehmed Sâdık Efendi*

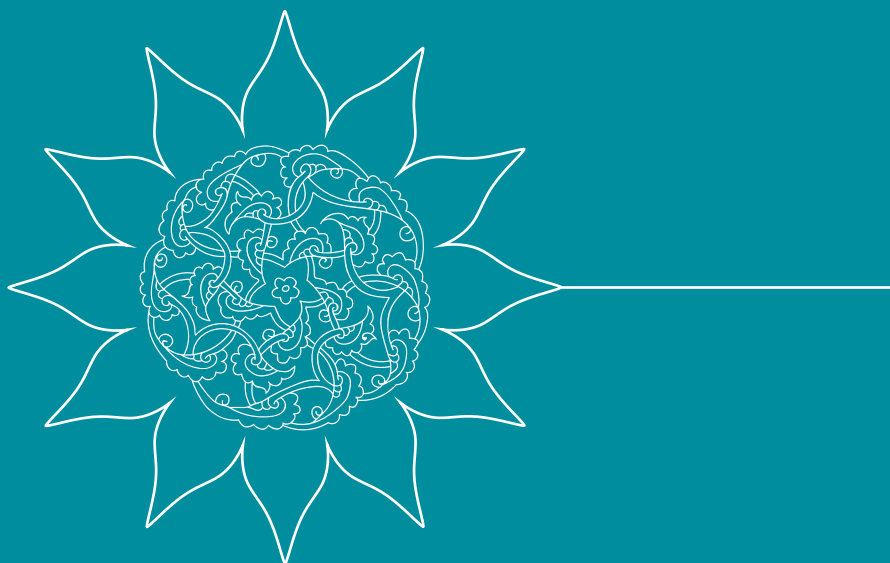
Osmanlı Devleti'nin en kudretli dönemlerini yaşadığı bir zaman diliminde, İsfendiyaroğulları Beyliği'nin kültürel mirasını en güçlü şekilde yansıtan Kastamonu'da irşad faaliyetini sürdürmüş, halk nezdinde güçlü bir tesire sahip olan Şeyh Şabân-ı Velî, "takva sahibi, salih, âbid, on sekiz bin âlemden müstağni tevekkül ehli, mücahid bir kişi" olarak tanınmıştır. Şeyh Şaban-ı Velî'nin çocukluk yıllarında Kastamonu'dan İstanbul'a, İstanbul'dan önce Bolu'ya ve nihayetinde yine vatan-ı aslîsine uzanan yolculuğu, sadece bir insanın hayatının değil hayatında geçirdiği evrelerin de bir özeti gibidir. Şeyh Şaban-ı Velî, Osmanlı tasavvuf kültürüne bilhassa II. Bayezid devrinden itibaren damgasını vurmuş Halvetiyye tarikatının Kastamonu'da zaten mevcut olan etkisinin, kurduğu tarikat ve yetiştirdiği halifeleri vasıtasıyla en güçlü şekilde yaşatılmasını sağlayan önemli bir isimdir. Onun etkisi yaşadığı dönemde Kastamonu ile sınırlı gibi gözükse de, sayısının üç yüzden ziyade olduğu ifade edilen halifeleri sayesinde kısa süre içerisinde Kastamonu sınırlarını aşmış, İstanbul'a ve Osmanlı coğrafyasının neredeyse tamamına yayılmıştır.

Şeyh Şaban-ı Velî'nin kurmuş olduğu Şabaniyye yüzyıllar boyunca İslam tasavvufunun en güçlü temsilcisi olmuş, Osmanlı ilim ve irfan hayatını derinden etkilemiştir. Şabani şeyhleri gerek edebî kimlikleri ve âlim kişilikleri gerekse toplum hayatına yaptıkları katkıları ile hemen her kesimden halkın gönül verdikleri mürşid-i kâmiller olarak yaşadıkları dönemin düşünce ve gönül mimarları olmuşlardır. Diğer pek çok tarikatın pirleri ve dervişlerinin hayatını konu edinen menâkıb metinlerinde olduğu gibi Şeyh Şaban-ı Velî ve tarikatından bahseden menakıbnamelerde de abartılı unsurlara rastlanması ve şeyhlerin yüceltilmesi tabii bir durumdur. Bu abartılı ifadeler şeyhin güç ve kudretinin ve aynı zamanda tarikatın nüfuz alanının ne ka-

dar güçlü olduğunu göstermeye matuftur. Ancak bu abartı unsurlarının varlığı tarikatın güçlü bir etkiye sahip olduğu gerçeğine gölge düşürmez. Şabanilik gerek Halvetiliğin en güçlü kollarından birisi olarak gerekse en fazla şube üreten bir kol olarak Osmanlı tasavvuf tarihi içerisinde önemli bir yer tutar. Osmanlı kültür hayatında derin izler bırakmış Karabâşîyye, Nasûhiyye, Çerkeşîyye, Haliliyye, İbrahimiyye, Bekriyye, Kemâliyye, Hafniyye, Sümmâniyye, Ticâniyye, Sâviyye, Adeviyye, Feyziyye ve Bahşîyye gibi tarikatların Şabanîyye'den türediğini söylemek bile bu tarikatın etkisini anlamak açısından yeterlidir.

16. yüzyıldan Osmanlı Devleti'nin son dönemine ve Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarına kadar Türk kültürünün en önde gelen isimleri ve irfan ehli şahsiyetleri kabul edilen, yazdıkları eserleri yüzyıllar boyunca okunan pek çok büyük şahsiyetin de Şabanîyye tarikatına mensup olduğunu bir kez daha hatırlatmak gerekir. Şeyh Ömer Fua-di, Karabaş-ı Velî, Hasan Ünsî, Nasuhi Mehmed Efendi, Ahmed Tahir Maraşi, Ahmed Âmiş Efendi, Şeyh Mustafa Çerkeşi, Hayreddin Toka-dî Şabanîyye'nin bilinen önde gelen isimlerinden sadece birkaçıdır.

Şabanilik en başından itibaren Osmanlı padişahlarının, valide sultanların, vezir ve önde gelen devlet adamlarının dikkatini çekmiş, devlet tekke ilişkileri bağlamında da Şabanilik Osmanlı yönetimi nezdinde hayli itibarlı bir konuma sahip olmuştur.



---

# KAYNAKÇA



## KAYNAKÇA

Abdulkadiroğlu, Abdulkerim, Halvetilik'in Şa'baniyye Kolu ve Şeyh Şa'bân-ı Veli ve Külliyesi, Ankara: Türk Hava Kurumu Basımevi, 1991.

Ateş, Süleyman, "Kutub", TDV İslam Ansiklopedisi, C. 26, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2022, s. 498-499.

Budak, Abdülhamit, Bir Şehir Bir Tarikat: Amasya ve Halvetilik, Amasya: Amasya Belediyesi Kültür Yayınları, 2015.

Ceyhan, Semih, "Halvetiyye", Türkiye'de Tarikatlar: Tarih ve Kültür, ed.: Semih Ceyhan, İstanbul: İSAM Yayınları, 2015, s. 695-778.

Çiftçi, Fazıl, Hazreti Pir Şeyh Şaban-ı Veli, 4. Baskı, Kastamonu: Hazreti Pir Şeyh Şaban-ı Veli Vakfı Yayınları, 2005.

Eyüpgiller, Kemal Kutgün, "Şabân-ı Velî Külliyesi", TDV İslam Ansiklopedisi, C. 38, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2010, s. 210-211.

Hüseyin Vassaf, Osmanzade Hüseyin Vassaf, Sefine-i Evliya, C. III-IV, haz.: Mehmet Akkuş-Ali Yılmaz, 2. Baskı, İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2015.

Kara, Mustafa, Teslimiyet ve Samimiyet Örneđi Şeyh Şaban-ı Veli, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2015.

Kara, Mustafa, Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi, 15. Baskı, İstanbul: Derghah Yayınları, 2018.

Mahmud Cemâleddin el-Hulvî, Lemezât-ı Hulviyye ez Lemeât-ı Ulviyye, haz.: Mehmet Serhan Tayşi, İstanbul: Semerkand Yayınları, 2013.

Oğuz, Muhammed İhsan, Hazret-i Şa'bân-ı Velî ve Mustafa Çerkeşi, İstanbul: Oğuz Yayınları, 1993.

Ocak, Ahmet Yaşar, Tasavvuf, Velâyet ve Kâinâtın Görünmez Yöneticileri, İstanbul: Alfa Kitap, 2021.

Ömer Fuadi, Bir Allah Dostunun Hatıraları: Şaban-ı Velî Menkıbeleri, haz.: Muhammed Bedirhan, İstanbul: Ketebe Yayınları, 2019.

Öngören, Reşat, Osmanlılar'da Tasavvuf: Anadolu'da Suffiler, Devlet ve Ulemâ, İstanbul: İz Yayıncılık, 2000.

Şahin, Haşim, Dervişler, Fakihler, Gaziler, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2020.

Şahin, Haşim, Dervişler ve Sufi Çevreler, İstanbul: Alfa Kitap, 2022.

Şükürov, Zaur, “Muhammed Bahâeddin Erzincânî”, TDV İslam Ansiklopedisi, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2020, s. 502-503.

Tatçı, Mustafa-Cemal Kurnaz, “Şâbân-ı Velî”, TDV İslam Ansiklopedisi, C. 38, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2010, s. 208-210.

Tatçı, Mustafa, Hazret-i Pîr Şeyh Şabân-ı Veli ve Şabâniyye, İstanbul: H Yayınları, 2012.

Tatçı, Mustafa, Hazret-i Pîr Şabân-ı Velî Kitabı, İstanbul: H Yayınları, 2019.

Tayşi, M. Serhan, “Ömer el-Halvetî”, TDV İslam Ansiklopedisi, C. 34, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2007, s. 65.

Tayşi, M. Serhan, “Cemâliyye”, TDV İslam Ansiklopedisi, C. 7, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1993, s. 7.

Tayşi, M. Serhan, “Cemâl-i Halvetî”, TDV İslam Ansiklopedisi, C. 7, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1993, s. 302-303.

Ünsî Hasan Şabânî, Bir Erenin Söyledikleri (Kelâm-ı Aziz), haz.: Mustafa Tatçı-Cemal Kurnaz, 2. Baskı, İstanbul: H Yayınları, 2022.

Yazar, İlyas, “Ömer Fuadi”, TDV İslam Ansiklopedisi, c. 34, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2007, s. 61-63.

Yazar, H. Nihal, Halvetîliğin Şa'baniyye Kolu: Menâkıb-ı Şa'bân-ı Velî ve Türbenâme, İstanbul: Mas Matbaacılık, ty.

